

૩૧૨૨

સંસ્કૃતમાર્ગોપદેશિકા.

(ગુજરાતી ભાષાન્તર).

अथ

मार्गोपदेशिका

संस्कृतं जिज्ञासूनाम् ।

एम्. ए. पीएच्. डी. ए. एल्. एम्. इत्याद्युपपदावलिधारिणा

नैकविद्वत्पण्डितसंमानितनाध्यापकवर्येण

भाण्डारकरकुलोत्पन्नेन गोपालसूनुना रामकृष्णेन

विरचिता

तत्सूनुना एम्. ए. इत्युपपदभूता श्रीधरेण

संशोधिता,

तदन्तेवासिना बी. ए. इत्युपपदभाजा

ध्रुवोपाह्वेन हर्षदात्मजेन केशवेन

गुर्जरीयभाषयानूद्य

प्रकाशिता ।

सा च एज्युकेशन सोसायटी इत्यस्या मुद्रणालये मुद्रिता ।

श्रीमद्विक्रमार्क नृपसमाः १९४६.

मूल्यमानकण्टकम् ।

૩૪૨૩

મુંબઈ ઈલાકાનું સરકારી કેળવણીખાતું.

સંસ્કૃતમાર્ગોપદેશિકા.

એટલે

ડેકન કાલેજના સંસ્કૃતાધ્યાપક

રામકૃષ્ણ ગોપાલ ભાંડારકર

એમ. એ. પીએચ. ડી. એ. એલ. એમ. ઈ. ઈ.

વિરચિત

સંસ્કૃત પાઠાવળી.

શ્રીધર રામકૃષ્ણ ભાંડારકર એમ. એ.

સંશોધિત

ઈચ્છા નવમી આવૃત્તિ ઉપરથી

શુજરાતી ભાષાંતર

રચનાર

કેશવ હર્ષદ શ્રુવ બી. એ.

આ પુસ્તક સન ૧૯૯૭ ના હિંદ સરકારના કાયદાની રૂએ
નોંધાવ્યું છે.

મુંબાઈ :

ગવર્નમેંટ સેન્ટ્રલ બુક ડીપો.

સંવત્ ૧૯૪૩.

(સર્વ હકક સ્વાધીન.)

મૂલ્ય છ આના.

સન ૧૯૮૭.

મુંબઈ :

અંબુદ્રેશન સોસાયટીના છાપખાનામાં છાપી.

उपोद्घातः ।

पुरातनीभ्यः समाभ्यो गीर्वाणवाणी प्रशस्ताशिक्षणसरण्या
उत्तमाङ्गत्वेन सबहुमानमाद्रियते विद्वद्भिः । सा च दैवी वाक्
पुराणप्रौढमहर्षिमुखपद्मनिर्गता पूर्वाचार्यैः सिद्धसारस्वतैर्धार्य-
माणा मध्यकालीनैः प्रकाण्डपण्डितैः सुकृतिभिः सनिर्बन्धमार्यजन-
ताया उद्धारहेतोर्भगीरथप्रयत्नैर्वर्तमानभूमिमनायि । परं तस्याः
परमपुण्येष्वतिभव्येषु शास्त्रतीर्थैष्ववगाहनेन कतिपय एव यात्रिका
अशक्तात्मानं कृतकृत्यतां नेतुम् । अथास्य पावनस्य पथः पुनः
संस्कारसमाधानसंमानमस्माकं साम्प्रतशासितारः सविशेषमह-
न्ति । तैर्हि सोऽयं क्लेशसहस्रसंकटो मार्गः सुगमः सर्वजनीनो-
ऽकारि । एतैस्तु पाश्चात्यशिक्षणपद्धतिं भारते वर्षे सर्वहिताय
प्रथयद्भिर्गीर्वाणवाण्या गरिमातिशयं प्रपश्यद्भिः परंपरया
चानवच्छिन्नं प्रचारमालोचयद्भिरेतद्देशीयानामार्याणां तदधी-
त्युपपत्तिं निरूपयद्भिर्नवीनायामाङ्गभाषया संपाद्यायां सर्वसाधार-
ण्यामुत्तमशिक्षणसरण्यां सापि सगुरुगौरवं समाधायि । ततश्चर्जु-
बोधाय पश्चिमपद्धतिमनुसृत्य नवां पाठावलिं रचयितुं दक्षिणापथ-
पाठशालायाः सांप्रतसंस्कृतविद्यागुरुवर्याः श्रीमद्रामकृष्णाचार्या
विज्ञप्ताः । तैश्चाङ्गभाषया ग्रथिता खण्डद्वयेन संस्कृतपाठावलिः ।
तेषां कृतधियां कृतेः सार्थकतोक्तियुक्तिभिर्विभावनं नापेक्षते । सा-
र्वजनिकशिक्षणाधिकारिणामुद्देशसाफल्ये च तस्याः शतसहस्रशो
मुद्राङ्कनपौनःपौन्यमेवालं मानम् ।

अथात्र देशीयभाषासु प्रशस्तं शिक्षणं संक्रामितुं स्थापितेषु
शिक्षणमन्दिरेषु संस्कृतमध्यापयितुं सुश्लिष्टे ग्रन्थविशेषेऽपेक्षिते
शिक्षाधिकारिभिर्निर्दिष्टायाः पाठावल्याः समीचीनां रचनपरिपाटिं

निर्वर्णयद्भिः सैव याथातथ्येन देशीयभाषासु परिवर्तयितुं निर-
 धारि । ततश्च मार्गोपदेशिका नाम पाठावल्याः प्रथमं पुस्तकं श्री-
 मानन्दशङ्करशर्मा गुर्जरीयभाषायां प्रतेने । तच्च भाषान्तरं मा-
 र्गोपदेशिकायाः प्रथमामावृत्तिमवलम्ब्यापादितमासीत् । तत ऊर्ध्व-
 मितःप्रभृति नवकृत्वो मुद्रितायामाङ्गभाषानिबद्धायां तस्यां शुद्धि-
 वृद्धिविशेषबाहुल्यवशान्नवीनतमस्य संस्करणस्य कास्न्येन पुनरे-
 वानुवादनं समादिष्टम् । तदनुरोधेनानुवादोऽयं प्राणायि । स चैष
 तथा विशदीकृतः संस्कृतमधिजिगांसूनां वैकल्यलेशं निरस्ये-
 दित्याशस्यते ।

પ્રસ્તાવના.

જૂના કાળથી સંસ્કૃત ભાષા જિંદગી કેળવણીનું મુખ્ય અંગ મનાતી આવી છે. એ પવિત્ર વાણી અતિ ગ્રામીન પ્રૌઢ મહા-ધર્મીના મુખમાંથી નીકળી, તેને પૂર્વકાળના મુનિવરે ધારણ કરી, તથા મધ્યકાળના પંડિતોએ એ ત્રણે કાળને પાવન કરતારી વાણીને આર્યવર્ગના ઉદ્ધારને અર્થે ભગીરંથ પ્રયત્ને અંકધારા અખંડિત પ્રવાહે વર્તમાન ભૂમિએ આણી. પરંતુ તેના પરમ પાવન ભવ્ય જ્ઞાનતીર્થમાં ઝીલી વિરલા યાત્રિકો પોતાના આત્માને કૃતાર્થ કરી શકતા. એ કસ્યાણુકારી માર્ગને સુગમ અને સર્વ-સામાન્ય કરવાનું માન આપણા વિદ્વાન વિદેશીય શાસ્ત્રકર્તાને છાજે છે. પશ્ચિમની પદ્ધતિની કેલવણી તેમણે ભરતખંડમાં સર્વ-હિતાર્થ દાખલ કરી, ત્યારે આપણી ગીર્વાણ વાણીની અપૂર્વ પ્રૌઢતા અને પરાપૂર્વથી ચાલી આવેલા અવિચ્છિન્ન પ્રચાર જોઈને, આપણુ આર્યોને તેની આવશ્યકતા તેમની નજરમાં આવતાં, તેમણે નવા પ્રકારની સર્વ-સાધારણ ઇંગ્રેજી જિંદગી કેળવણીના અંગ તરીકે આપણી દેવવાણીને દાખલ કરી તથા નવી પશ્ચિમની પદ્ધતિ ઉપર દક્ષિણ કૉલેજ સાંપ્રત સંસ્કૃત વિદ્યાયુર પંડિતવર્ય રામકૃષ્ણ ગોપાળ ભાંડારકર પાસે સંસ્કૃત પાઠાવળી ઇંગ્રેજીમાં રચાવી. એવા વિદ્વાનની કૃતિ સર્વથા સાર્થક થાય એમાં કાંઈ કહેવા જેવું નથી. તે પાઠાવળીની આજપર્યંત અનેક જથાબંધ આવૃત્તિઓ ખપી ગઈ છે તે ઉપરથી સરકારનો ઉદ્દેશ કેટલે દરજ્જે પાર પડ્યો છે તેનો સહજ ખ્યાલ આવશે.

એ પાઠાવળીની ઉત્તમ રચના જોઈ સરકારે દેશી ભાષામાં જિંદગી કેળવણી અને શિક્ષણ આપવા શિક્ષામંદિરો (ટ્રેનિંગ

કૉલેજ) સ્થાપ્યાં તેમાં સંસ્કૃત શિખવવા સારૂં એજ પુસ્તકનું ભાષાંતર કરાવવું દુરસ્ત ધાર્યું. એથી કરીને એ પાઠાવળીના પ્રથમ પુસ્તકનું ભાષાંતર રા. રા. નંદરાંકર તુળજશંકર પાસે એમણે પહેલવહેલું કરાવ્યું. એએનાં ભાષાંતર મૂળ પાઠાવળીની પહેલી આવૃત્તિ ઉપરથી થયું હતું. ત્યાર પછી અત્યારસુધીમાં માર્ગોપદેશિકાની નવ આવૃત્તિ થઈ ગઈ હોવાથી તથા તેમાં ઘણા ફેરફાર થયેલા હોવાથી મૂળમાર્ગોપદેશિકાની નવમી આવૃત્તિનું ભાષાંતર મૂળથી માંડીને નવું તૈયાર કરવા મને સરકારે સોંપ્યું તે ઉપરથી મેં આ તૈયાર કર્યું છે. આ ભાષાંતરથી, સંસ્કૃતના વિદ્યાર્થીએને જે પહેલાં ગુંચવણ અને મુશ્કેલી પડતી તે તે કેટલેક દરજે દૂર છે એમણી થશે એવી આશા છે.

અનુક્રમણિકા.

પાઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
	અક્ષર.....	૧
૧	વર્તમાનકાળ એકવચન—પરસ્પૃષ્ટ.....	૪
૨	વર્તમાનકાળ બહુવચન	૬
૩	,, દ્વિવચન	૮
૪	વર્તમાનકાળ સંમય.	૧૦
	સારાંશ તથા સવાલ.....	૧૧
	ઉપસર્ગ.	૧૩
૫	અકારાંત પુલિંગ તથા નપુંસકલિંગ નામ, પ્રથમા વિભક્તિ.	૧૪
	इकारांत ,, ,,	૧૬
૬	અકારાંત ,, ,, દ્વિતીયા.	૧૭
	इकारांत ,, ,,	૧૯
૭	અકારાંત ને इकारांत પુલિંગ તથા નપુંસક નામ, તૃતીયા.	૨૧
૮	,, ,, ચતુર્થી પંચમી	૨૩
૯	,, ,, ષષ્ઠી, સપ્તમી, અને સંબોધન.	૨૭
	સારાંશ તથા સવાલ.....	૩૦
	અભ્યયો	૩૨
૧૦	વર્તમાનકાળ એકવચન— આત્મને પદ.....	૩૩
૧૧	,, દિવચન અને બહુવચન ,,	૩૫
૧૨	કર્મણિરૂપ અને ભાવે રૂપ.....	૩૮
	સારાંશ તથા સવાલ.....	૪૦
૧૩	આકારાંત અને ईकारांत સ્ત્રીલિંગ નામો—પ્રથમા અને દ્વિતીયા વિભક્તિ.....	૪૧

પાટ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧૪	આકારાંત અને ફંકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામો તૃતીયા, ચતુર્થી અને પંચમી ...	૪૩
"	" પછી, સપ્તમી અને સંબોધન.	૪૬
	સારાંશ તથા સવાલ	૪૮
૧૬	પ્રથમભૂતકાળ એકવચન અને દિવચન—પરસ્પૃષ્ટ. ૪૯	
૧૭	" બહુવચન—પરસ્પૃષ્ટ તથા એકવચન —આત્મનેપદ ...	૫૧
૧૮	" દિવચન અને બહુવચન—આત્મનેપદ.	૫૩
	સારાંશ તથા સવાલ.....	૫૪
૧૯	ઉકારાંત અને કકારાંત પુલિંગ તથા નપુંસકલિંગ નામો. પ્રથમા, દ્વિતીયા, તૃતીયા અને ચતુર્થી વિભક્તિ.....	૫૫
૨૦	ઉકારાંત અને કકારાંત પુલિંગ તથા નપુંસકલિંગ નામો. પંચમી, પછી, સપ્તમી અને સંબોધન.....	૫૬
	સવાલ.....	૬૧
૨૧	ફંકારાંત, ઉકારાંત, કકારાંત અને કકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામો	૬૨
	સવાલ	૬૬
૨૨	આશર્થ—પરસ્પૃષ્ટ	૬૭
૨૩	" —આત્મનેપદ.....	૬૮
૨૪	કેટલાએક બહુ ઉપયોગી કૃદંત	૭૦
	સવાલ.....	૭૩
૨૫	વ્યંજનાંત નામ	૭૩
	સવાલ	૭૮
૨૬	અન્ તથા ઇન્ છેડાવાળાં નામો	૭૯
	સવાલ	૮૩
૨૭	સ્, વસ્, ઈયસ્ ને ઈયસ્ છેડાવાળાં નામો	૮૪
	સવાલ... ..	૮૬
૨૮	વિધ્યર્થ	૯૦

અનુક્રમણિકા.

૧૧

પાઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ
	સવાલ	૯૪
૨૯	સર્વનામ	૯૫
	સવાલ	૯૯
૩૦	પહેલા અને બીજા પુરૂષનાં સર્વનામ	૧૦૦
૩૧	અવસ્ અને હવસ્ સર્વનામ	૧૦૨
	સવાલ	૧૦૭
૩૨	મનોયજ્ઞને માટે ચુંટી કાઢેલાં વાક્યો	૧૦૭
	સંસ્કૃત ગુજરાતી શબ્દકોશ	૧૧૧
	ગુજરાતી સંસ્કૃત ,,	૧૩૯

સંસ્કૃત માર્ગોપદેશિકા.

અક્ષર.

સ્વર.

અ અ, આ આ, ઇ ઇ, ઈ ઈ, ઉ ઉ, ઊ ઊ, ઋ* ઋ,
ૠ* ૠ, લ* લ, એ એ, ઐ ઐ, ઓ ઓ, ઔ ઔ.

અનુસ્વાર. : વિસર્ગ.

અંચન.

કંઠ્ય... ક ક, ખ ખ, ગ ગ, ઘ ઘ, ઙ* ઙ;

તાલવ્ય... ચ ચ, છ છ, જ જ, ઝ ઝ, ઞ* ઞ;

મૂર્ધન્ય... ટ ટ, ઠ ઠ, ડ ડ, ઢ ઢ, ન ન;

દંત્ય... ત ત, થ થ, દ દ, ધ ધ, ન ન;

ઓષ્ઠ્ય... પ પ, ફ ફ, બ બ, મ મ, મ મ;

અંતઃસ્થ અથવા અર્ધસ્વર ..	{	તાલવ્ય	ચ ચ;
		મૂર્ધન્ય	ર ર;
		દંત્ય	લ લ;
		દંત્યોષ્ઠ્ય	વ વ;

ઉચ્ચાક્ષર ..	{	તાલવ્ય	શ શ;
		મૂર્ધન્ય	ષ ષ;
		દંત્ય	સ સ;

મહાપ્રાણ

* આ અક્ષરો ઘણાંપણે ગુજરાતી ઉચ્ચારણમાં શુદ્ધ રૂપે જણાતા નથી; માટે તેમનો ઉચ્ચાર કોઈ શુદ્ધ વક્તાને માટે સંભળી લેવો.

ત્ફ ત્-ફ	ન્વ ત્-વ	ઘ્વ ઘ્-વ	ઘ્વ ઘ્-વ
ત્થ ત્-થ	ન્મ ત્-મ	લ્ક લ્-ક	ળ્ણ ઘ્-ણ
ત્સ્ન ત્-સ્-ન	મ્ત પ્-ત	લ્ગ લ્-ગ	ળ્મ ઘ્-મ
ત્ત ત્-ત્-૨	વ્મ્ પ્-ત્-૫	લ્પ લ્-પ	ળ્પ ઘ્-પ્-૨
થ્ય થ્-ય	વ્સ પ્-સ	લ્પ લ્-પ	ળ્પ ઘ્-પ
દ્દ દ્-ગ	વ્ન પ્-ન	લ્મ્ લ્-મ	ળ્વ ઘ્-વ
દ્ધ દ્-ય	વ્ધ પ્-ય	લ્વ લ્-વ	સ્ક સ્-ક
દ્દ દ્-દ	વ્મ પ્-મ	લ્લ લ્-લ	સ્વ સ્-વ
દ્ધ દ્-ધ	વ્લ્ પ્-લ	વ્વ વ્-વ	સ્ત સ્-ત
દ્ધ દ્-૨-૫	પ્ર પ્-૨	વ્ર વ્-૨	સ્મ સ્-મ
દ્ધ દ્-મ	દ્ધ પ્-ધ	શ્ર ર્-૨	સ્થ સ્-થ
દ્ધ દ્-પ્-૨	દ્ધ્ પ્-ધ્	શ્ર ર્-૧	સ્વ સ્-૨
દ્ધ દ્-૫-૫	દ્ધ્ પ્-દ	દ્ધ ર્-૫	સ્વ સ્-૧
દ્દ દ્-૨	વ્ર પ્-૨	શ્લ ર્-લ	સ્પ્ર સ્-પ્ર-૨
દ્ધ દ્-મ	દ્ધ પ્-૫	શ્વ ર્-વ	સ્ફ સ્-ફ
દ્ધ દ્-મ	ધ્ય પ્-ય	દ્ધ ર્-મ	સ્પ સ્-પ
દ્ધ દ્-૫-૨	ધ્ર પ્-૨	શ્વ ર્-૨	લ્લ દ્-લ્
ધ્મ ધ્-મ	ધ્ણ પ્-ણ	વ્ક પ્-ક	લ્મ દ્-મ
ધ્ન ધ્-ન	ધ્વ પ્-વ	વ્ક પ્-ક-૨	લ્લ દ્-ન
ધ્ર ધ્-૨	ધ્ન પ્-ન	વ્ પ્-૮	લ્પ દ્-પ
ધ્ય ધ્-ય	ધ્ર સ્-૨	વ્ પ્-૨-૨	લ્લ દ્-૨
ધ્વ ધ્-વ	ધ્ય સ્-૫	વ્ પ્-૨-૫	લ્લ દ્-૫
ધ્ધ ૨-ધ્-૫	લ્લ સ્-લ	વ્ પ્-૨-૫	લ્લ* દ્-લ
ન્ન ત્-ન	ધ્વ સ્-વ	વ્ પ્-૬	
ન્ય ત્-ય	ધ્મ સ્-મ	વ્ પ્-૬-૫	

* બાલવા સરળ પડે માટે અંત્યાક્ષરમાં અકાર મેળવી જોડાક્ષર આપ્યા છે.

પાઠ ૧ લો.

પરસ્મૈપદ;*—વર્તમાનકાળ.

એકવચન.

પ્રત્યય:—પુરૂપ ૧, મિ; પુરૂપ ૨, સિ; પુરૂપ ૩, તિ.

પહેલાં ગણના ધાતુ.

ગમ [ગચ્છ†]જવું. બુધ્ (બોધ) જાણવું, વદ જોલવું.

સમજવું.

ની (નય†) દોરવું, લઈ	મૂ (મઝ) થવું, ઢીલવું.	વસ રહેવું, વસવું.
જવું.	મ્લ અચાવવું, સં- સ્ (સર) સરકવું,	
પત્ પડવું.	ભાગવું.	અસવું, જવું.

* સંસ્કૃતમાં ક્રિયાપદના રૂપાખ્યાનના પ્રત્યયો બે પ્રકારના છે:—
પરસ્મૈપદ પ્રત્યય અને આત્મનેપદ પ્રત્યય કેટલાક ધાતુઓ કેવળ પરસ્મૈપદ પ્રત્યય લેનારા એટલે પરસ્મૈપદી, કેટલાક કેવળ આત્મનેપદ પ્રત્યય લેનારા એટલે આત્મનેપદી, અને કેટલાક બે પ્રકારના પ્રત્યયોમાંથી ગમે તે પ્રકારના પ્રત્યય લેનારા એટલે ઉભયપદી હોય છે.

† વિકરણ પ્રત્યય એટલે ગણની નિશાની લાગતાં કેટલાક ધાતુને બદલે જે વિશેષ રૂપ (જેમ કે ગમ્ને બદલે ગચ્છ) કે આદેશ (જેમ કે કૃષ્ણ ને બદલે પશ્ય) વપરાય છે, તે કાઠખૂણ કૌંસમાં બતાવેલ છે.

‡ પહેલા ગણના વિકરણ પ્રત્યય પૂર્વે સ્વરાંત ધાતુના અંત્ય-સ્વરનો તથા વ્યંજનાંત ધાતુના ઉપાંત્ય (એટલે છેલ્લા વ્યંજનની પૂર્વના) હ્રસ્વ સ્વરનો ગુણ થાય છે. હ તથા ઈ નો ગુણ ઈ, ઊ તથા ઋ નો ઓ, ક્ષ તથા ક્ષ્ નો અર્ અને લ્હ નો અલ્ થાય છે.

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ની ધાતુનું ને રૂપ થાય તેને વિકરણ પ્રત્યય અ અને પછી પુરૂષવાચક પ્રત્યય તિ લગાડિયે. સંસ્કૃતમાં બે સ્વરો લગોલગ આવે છે ત્યારે સંધિ થાય છે; તેથી કરીને ચાલતા દૃષ્ટાંતમાં સંધિ કરવી જોઈએ. હવે નિયમ એવો છે કે ઈ, ઈ, ઓ,

*બીજા ગણના ધાતુ.

અસ્ હેવું. | અહ્ આવું.

પહેલા ગણના ધાતુઓમાં પ્રથમ વિકરણ પ્રત્યય અ ઉમેરાય છે, ને ત્યારપછી તે તૈયાર થયેલા રૂપ અથવા અંગને પુરૂષવાચક પ્રત્યય લાગલાજ લગાડાય છે.

ગણ બીજાના ધાતુઓને પુરૂષવાચક પ્રત્યય લાગલાજ લગાડાય છે.

પહેલા પુરૂષના મ્ અને વ્ થી રાર થતા પ્રત્યયો લાગતાં તે મ્ અને વ્ ની પૂર્વના અ નો આ થાય છે.

વદામિ ।	સરસિ ।	ગच्छति ।	बोधामि ।
रक्षामि ।	नयामि ।	अग्नि ।	भवति ।
पतति ।	वसंसि ।	नयति ।	अक्षि ।

અસ્તિ ।

પહેલો ગણ.

ચર્ જવું, આજવું.

દહ્ બાળવું.

જીર્ જીવવું.

નમ્ નમવું.

ત્યજ્ તજવું, છોડી દેવું.

પચ્ રાંધવું, પકાવવું.

અને ઔ સ્વર પછી કેઈપણ સ્વર આવે તો તેમને બદલે અચ આવ, અહ, અહ અનુક્રમે મૂકવામાં આવે છે:—જેમાં પછીના સ્વર મળે છે. તેથી કરીને ને+અ=નચ્+અ=નચ તેને તિ લાગવાથી નયતિ થાય છે; તેજ પ્રમાણે મૂ+અ=મો+અ=મહ્+અ=મહ. આવી રીતના સ્વર વિકારને લીધે ધાતુનાં જે રૂપ થાય છે, તે અર્ધચંદ્ર કૌંસમાં આપ્યાં છે.

* બીજા ગણના ધાતુનું રૂપાખ્યાન ધણું કઠણ છે, તેથી આ ચોપડીમાં તેના જુજ ધાતુ આપ્યા છે. આ ગણ બીજા ચોપડીમાં સંવિસ્તર આપ્યો છે.

† અનુનાસિક સિવાય કેઈપણ સ્પર્શ વ્યંજન પછી અધોષ વ્યંજન આવે, તો તે પૂર્વના વ્યંજનના બદલે તેનાજ વર્ગનો પહેલો અક્ષર મૂકવામાં આવે છે; ઉ. કકુભ્+પ્રાન્ત=કકુપ્રાન્ત, અને કૃશ્+પતતિ=કૃશ્પતતિ.

(તું) બાલ છે.
(તે) બાલ છે.
(તું) જાન્ય છે.
(હું) જાલું છું.
(તે) રહે છે.
(હું) રહું છું.
(તું) પડે છે.

(તે) સમજે છે.
(તું) દારે છે.
(તે) ખસે છે.
(હું) થાઉં છું.
(તું) ખાય છે.
(હું) છું.
(તું) છે.*

(તે) તને છે.
(તું) નમે છે.
(હું) રાંધું છું.
(તું) બાળે છે.
(હું) બસાવું છું.
(તે) ચાલે છે.
(હું) જીવું છું.

પાઠ ૨.

† બહુવચન.

પ્રત્યય:-પુરૂષ ૧, મસ્; પુરૂષ ૨, થ પુરૂષ ૩, અન્તિ†.

ચોથો ગણ.

નશ નાશ પામવો, ફના થવું.
નૃત્ નાચવું.
પુષ્ પોષવું, ઉછેરવું, પોષણ
કરવું.
મુહ્ મુઝાવું, ઘેલા થવું, બે-
ભાન થવું.
લુખ્ લોભ કરવો, તકાવવું.

છઠો ગણ.

इष् [इच्छ्] ઇચ્છવું.
प्रच्छ् [प्रच्छ्] પૂછવું.
मुच्च [मुच्च्] મૂકવું, છોડવું.
विश् પેસવું, દાખલ થવું.
मृज् છોડી દેવું, સરજવું, પેદા
કરવું.
मृश् અડકવું.

* સિ પ્રત્યય પર છતાં અસ્ ધાતુનો અંત્ય સ્ લોપાયછે.

† સંસ્કૃત ભાષામાં દિત્વ (=એપણું) દર્શાવવા શબ્દ દિવચનમાં મૂકવામાં આવે છે. એ દિવચન નવા વિદ્યાર્થીઓને કેવળ નવતર દેવાથી આ પંક્તિના પાઠમાં આપ્યું છે. બાકી ખરો અનુક્રમ તો એકવચન, દિવચન ને બહુવચન એ પ્રમાણે છે.

‡ અકારાદિ પ્રત્યય પર છતાં પૂર્વનો અ લોપાય છે. बुध् + अ + अन्ति = बोध् + अन्ति = बोधन्ति.

પુરુષવાચક પ્રત્યય લાગતાં પહેલાં ચોથા ગણમાં ય અને છઠ્ઠા ગણમાં અ ધાતુમાં ઉમેરાય છે.*

દ્વિવચન તથા બહુવચનના પુરુષવાચક પ્રત્યયો પર છતાં અસ્ (ગ. ૨) ના અ નો લોપ થાય છે.

વદામઃ† ।	દહામઃ ।	લુભ્યન્તિ ।
ગચ્છન્તિ ।	સન્તિ ।	સ્પૃશામઃ ।
બોધથ ।	જીવથ ।	સૃજથ ।
નયામઃ ।	નમન્તિ ।	દચ્છન્તિ ।
ભવથ ।	પુષ્યામઃ ।	પૃચ્છથ ।
વસન્તિ ।	નશ્યન્તિ ।	મુચ્ચામઃ ।
સ્થ ।	નૃત્યથ ।	વિશન્તિ ।
અદન્તિ ।	મુંદ્યામઃ ।	

પહેલો ગણ.

જિ (જય) જીતવું, ફતેહ
પામવી.
દૃશ્ [પશ્ય] જોવું, દેખવું.
ધાવ્ દોડવું.
પા [પિબ્] પીવું.
યજ્ પૂજવું, યગ કરવો.
વહ્ વહેવું, વાવું, લઈ જવું.
સ્મ્ (સ્મર) સંભારવું, યાદ
રાખવું.
હ્ (હર) લઈ લેવું, હરી
જવું.

ચોથો ગણ.

અસ્ ફેંકવું.
કુસ્ ભેટવું. [થવું.
નુવ પ્રસન્ન થવું, ધરાવું, ખુરા
લુટ્ લોટવું, આલોટવું.
શુવ્ સુકાર્ધ જવું, સોસાવું.

છઠ્ઠો ગણ.

ક્ષિવ્ ફેંકવું.
નુદ્ પીડવું, કનડવું, સતાવવું.
દિશ્ ખતાવવું.
સિચ્ [સિચ્] સીંચવું, છાં-
ટવું.

* આ બે ગણોમાં કાંઈ પહેલા ગણમાં થાય છે તેમ ધાતુના સ્વરનો ગુણ થતો નથી.

† પદને અંતે સ્ હોય તો તેનો વિસર્ગ થાય છે. પદાંતર નો પણ અધોષ વ્યંજન પર છતાંજ અગર તો કશુંજ ન આવે તો વિસર્ગ થાય છે.

(તમે) બોલો છો.	(તેઓ) પાથે છે.	(અમે) ફૂંકિયે છિયે.
(અમે) જાહ્યે છિયે.	(અમે) નાશ પામિયે	(અમે) પિયે છિયે.
(તેઓ) સમજે છે.	છિયે.	(તમે) યમ કરો છો.
(તમે) દારો છો.	(તેઓ) નાચે છે.	(તેઓ) વહે છે.
(તેઓ) થાય છે.	(તમે) ઘેલા થાઓ	(અમે) સંભારિયે
(અમે) રહિયે છિયે.	છો. [છિયે.	છિયે.
(તમે) ખાઓ છો.	(અમે) લોભ કરિયે	(તમે) ફૂંકો છો.
(અમે) છિયે.	(તેઓ) અડકે છે.	(તેઓ) ભેટે છે.
(તેઓ) ખાળે છે.	(અમે) જીતિયે છિયે.	(અમે) ધરાધિયે છિયે.
(અમે) જીવિયે છિયે.	(તમે) હરી જાઓ	(તેઓ) સુકાય છે.
(તેઓ) પીડે છે.	છો.	(તમે) લોટો છો.
(તમે) જીવો છો.	(તેઓ) જીવે છે.	(તમે) છાંટો છો.

પાઠ ૩.

દ્વિવચન.

પ્રત્યય:—પુરૂષ ૧, વસ; પુરૂષ ૨, થસ; પુરૂષ ૩, તસ.

દશમા ગણના ધાતુ.*

કથ્ કહેવું.	†ચુર્ (ચોર) ચો-	પ્રી [પ્રીણ] ખુશ
ગળ્ ગણવું, ધારવું.	રવું.	કરવું.
ઘુષ્ (ઘોષ) જાહેર કરવું.	પીડ્ નડવું, પીડવું, દુઃખ દેવું.	મૃહ્ ચલાવું, ઝુંખવું, તૃણા રાખવી.
ચિન્ત્ વિચારવું.	પ્રથ્ પ્રસિદ્ધ કરવું.	ગ્ચ્ રચવું, ગોઠવવું.

* સામાન્ય રીતે કહેતાં દશમા ગણના ધાતુઓ ઉભયપદી છે.

† વિકરણ પ્રત્યય અય લાગતાં સ્વરાંત ધાતુના અંત્ય સ્વરની તથા વ્યંજનાંત ધાતુના ઉપાંત્ય અની વૃદ્ધિ થાય છે, અને અ સિવાય બાકીના ઉપાંત્ય હ્રસ્વ સ્વરનો ગુણ થાય છે. આ ફેરફાર કથ્, ગળ્, રચ્, પ્રથ્, સ્પૃહ્, મૃગ્ તથા ખીજ કેટલાક ધાતુમાં થતો નથી, અર્થાત્ આ ધાતુનો સ્વર બદલાતો નથી. અ, ઇ અથવા ઈ, ઊ અથવા ઊ, ઋ અથવા ઋ, અને લ ની વૃદ્ધિ અનુક્રમે આ, એ, ઓ, ઊ,

પુરુષવાચક પ્રત્યય લાગતાં પહેલાં દશમા ગણના ધાતુમાં વિકરણ પ્રત્યય અય ઉમેરાય છે.

ચોરયાવઃ ।	ઘોષયથઃ ।	નમથઃ ।
પીડયથઃ ।	સ્પૃહયાવઃ ।	સ્તઃ ।
કથયતઃ ।	ચિન્તયતઃ ।	સ્મરાવઃ ।
ગણયાવઃ ।	પ્રીણયથઃ ।	જયથઃ ।
પ્રથયાવઃ ।	ગચ્છતઃ ।	નશ્યતઃ ।
રચયતઃ ।	નયાવઃ ।	નૃત્યાવઃ ।
અદ્ઃ ।	વિશતઃ ।	દચ્છતઃ ।

પહેલો ગણ.

ચોથો ગણ.

છઠો ગણ.

અદ્ ભટકવું, ભમવું.	કુપ્ ગુસ્સે થવું,	ઉઝ્ઝ વીણવું.
ચલ્ ચાલવું, જવું,	કોપવું.	કૃષ્ ખેડવું, ખેંચવું.
અસવું.	હુમ્ અળભળ-	સ્ફુર ધડકવું, ફર-
જલ્પ્ અખડવું, બકવું.	વું, ગભરાવું.	કવું, તરફડવું.
નિન્દ્ નિંદવું, વખોડવું.	શ્લિષ્ ભેટવું.	
શંસ્ કહેવું, વખાણવું.		

દશમો ગણ.

પૂજ્ પૂજવું. વર્ણ વર્ણવવું, વખાણવું.	સાન્ત્ર શાંત પાડવું.
(તમે બે) ચોરો છે.	(આપણે બે) પૂજીએ (તમે બે) રાંધો છો.
(તેઓ બે) કનો છે.	છિયે. (અમે બે) સમજીએ
(અમે બે) કહીએ છિયે.	(તમે બે) ભમો છો. છિયે.
(તમે બે) ગણો છો.	(તેઓ બે) ગુંચવાય (તેઓ બે) ખાય છે.
(તેઓ બે) જીખ્મિ છે.	છે. (અમે બે) રમીએ
(તમે બે) કોપો છો.	(તમે બે) ખાલો છો. છિયે.
(તેઓ બે) ખેડે છે.	(તેઓ બે) થાય છે. (તમે બે) ઝંખો છો.

આર્ અને આલ્ છે. ઉ. ચિ' વૃદ્ધિ ચૈ થઈ. હવે ચૈ+અય+તિ= ચાય+અય+તિ= ચાયયતિ; તદ્+અય+તિ= (વૃદ્ધિ થવાથી) તાદ્+અય+તિ= તાડયતિ; ઘુષ્+અય+તિ= (ગુણ થવાથી) ઘોષ્+અય+તિ= ઘોષયતિ.

(તમ્મા બે) જાહેર કરે છે.	(તમ્મા બે) વર્ણવે છે.	(તમે બે) લાભ કરે છે.
(અમે બે) વિચારીએ છીએ.	(અમે બે) ભેટીએ છીએ.	(તમ્મા બે) લોટે છે.
(તમે બે) પ્રસિદ્ધ કરે.	(તમે બે) બખોડા છે.	(અમે બે) અડકીએ છીએ.
(તમ્મા બે) ખુશ કરે છે.	(તમ્મા બે) શાંત પાડે છે.	(તમે બે) પૂછે છે.
(અમે બે) વીણીએ છીએ.	(અમે બે) વખાણીએ છીએ.	(અમે બે) નિંદીએ છીએ.
	(અમે બે) ધરાઈએ છીએ.	

પાઠ ૪.

વર્તમાનકાળ સંભવ.

પહેલો ગણ.

ક્ષિ (ક્ષય) ધસાઈ જવું, ક્ષીણ
દુ (દ્રવ) ભરવું, ભીંભવું. [યવું.
રુહ (રોહ) ઊગવું, વધવું, ઉપર
અટવું, પલાણવું.
સ્થા [તિષ્] ઉભા રહેવું, રહેવું.
હ્રે (હ્રય) ખોલાવવું.

ચોથો ગણ.

મદ્ [માદ્] ગાંઝ થવું, મસ્ત-
થવું, ભૂલવું, ચૂકવું.

શમ્ [શામ્] શાંત હોવું, સાં-
સતા રહેવું-થવું.

અમ્ [આમ્] યાકી જવું.

દશમો ગણ.

ક્ષલ્ (ક્ષાલ્) ધોવું.

તદ્ (તાદ્) મારવું, ઠોકવું, માર-
મારવો.

તુલ્ (તોલ્) તોળવું, જોખવું.

ભૂવ્ શાણગારવું.

વદસિ ।

વસથ ।

બોધામઃ ।

રક્ષતિ ।

પતામિ ।

મુહ્યતિ ।

इच्छामि ।

मुञ्चथ ।

स्पृशति ।

स्मरथ ।

ताडयसि ।

वोषयथ ।

रोहन्ति ।

पूजयन्ति ।

तिष्ठामि ।

स्पृहयथ ।

हरतः ।

जयसि ।

पिबन्ति ।

पश्यावः ।

ह्वयति ।

नयसि ।

अत्यः ।

गणयति ।

સન્તિ ।	સિજ્જસિ ।	શંસથ ।	પવન્તિ ।
નશ્યસિ ।	લુઠ્યન્તિ ।	ક્ષાલયતિ ।	પુષ્યામિ ।
નૃત્યતિ ।	તુષ્યામિ ।	ક્ષયતઃ ।	પીડયન્તિ ।
વિશામઃ ।	અસ્યથઃ ।	અગ્નિ ।	યજામઃ ।
પૃચ્છથઃ ।	કથયામિ ।	જીવામઃ	શ્રામ્યામિ ।
વહતઃ ।	કૃષામઃ ।	ત્યજથ ।	દ્રવન્તિ ।

ચિન્તયતિ ।

(તે) પાપે છે.	(તું) થાકે છે.	(અમે) હરી નહિયે
(હું) નાચું છું.	(હું) ઇચ્છું છું.	છિયે.
(તમે) લાભ કરે છે.	(અમે બે) પિયે છિયે.	(તમે) કહે છે.
(તે) પેસે છે.	(તમે) બાળે છે.	(તું) અડકે છે.
(તું) ઇચ્છે છે.	(તેઓ) ધુમ્મે છે.	(તેઓ) અંબે છે.
(હું) પૂજું છું.	(તે) ધસાઈ જાય છે.	(તમે બે) જાઓ છો.
(તું) નેડે છે.	(તું) કહે છે.	(તે) ચારે છે.
(તે) ઉગે છે.	(તે) તાળે છે.	(આપણે બે) છિયે.
(અમે) બાલાવિયે	(તેઓ) ચારે છે.	(તું) ખુરા કરે છે.
છિયે.	(તમે) ગોઠવો છો.	(હું) પેસું છું.
(તે) ઘેલો થાય છે.	(તે) જાહેર કરે છે.	(તેઓ) મારે છે.
(તેઓ) ધરાય છે.	(હું) સંભારે છું.	(અમે બે) રાંધિયે
(હું) જીતું છું.	(તેઓ બે) વસે છે.	છિયે.
(તમે) જાઓ છો.		(તમે) પૂજો છો.

સારાંશ તથા સવાલ.

પહેલો ગણ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુરૂષ ૧.	બોધામિ	બોધાવઃ	બોધામઃ
પુરૂષ ૨.	બોધસિ	બોધથઃ	બોધથ
પુરૂષ ૩.	બોધતિ	બોધતઃ	બોધન્તિ

ચોથો ગણ.

પુરૂષ ૧.	પુણ્યામિ	પુણ્યાવઃ	પુણ્યામઃ
પુરૂષ ૨.	પુણ્યમિ	પુણ્યથઃ	પુણ્યથ
પુરૂષ ૩.	પુણ્યતિ	પુણ્યતઃ	પુણ્યન્તિ

છઠ્ઠો ગણ.

પુરૂષ ૧.	વિશામિ	વિશાવઃ	વિશામઃ
પુરૂષ ૨.	વિશમિ	વિશથઃ	વિશથ
પુરૂષ ૩.	વિશતિ	વિશતઃ	વિશન્તિ

દશમો ગણ.

પુરૂષ ૧.	ચોરયામિ	ચોરયાવઃ	ચોરયામઃ
પુરૂષ ૨.	ચોરયમિ	ચોરયથઃ	ચોરયથ
પુરૂષ ૩.	ચોરયતિ	ચોરયતઃ	ચોરયન્તિ

૧. કંઠ્ય, તાલબ્ય, મૂર્ધન્ય, દંત્ય, ઓષ્ઠ્ય, અંતઃસ્થ, ઘોષ-
વ્યંજન અને અધોષવ્યંજન ક્રિયા છે તે ગણાવો.

૨. ડ, ડ, ઋ અને લૃ નાં ગુણવૃદ્ધિનાં રૂપ આપો.

૩. પહેલા, ચોથા, છઠ્ઠા, દશમા તથા બીજા ગણનાં વિશેષ
લક્ષણ શાં છે ?

૪. વર્તમાનકાલના પુરૂષવાચક પ્રત્યયો આપો.

૫. પહેલા પુરૂષના ચ્ અને મ્ થી રાશ્ થતા પ્રત્યયપર છતાં
પૂર્વના અ માં શો ફેરફાર થાય છે.

૬. ણ, ઓ, ણે, અને ઔ પછી સ્વર આવે તો તેમને ઢેકાણે
અનુક્રમે શાં રૂપ મુકવામાં આવે છે ? ઉદાહરણ પણ આપો.

૭. કોઈ પણ વ્યંજનપછી અધોષવ્યંજન આવે તો પૂર્વના
વ્યંજનમાં જો ફેરફાર થાય છે તે ઉદાહરણ સાથે સમજાવો.

૮. પદાંત સ્ અને ર્ નું શું થાય છે ? એ ફેરફાર ર્ ના
સંબંધમાં ક્યારે થાય છે ?

૯. નીચેના ધાતુનાં વર્તમાનકાળનાં રૂપ આપો.

[વિદ્યાર્થીના મનમાં પાકાં ઢરી જાય તેટલા માટે શિક્ષકની
નજરમાં જોટલા ધાતુ આપવાની જરૂર જણાય તેટલા અર્થ
આપવા.]

ઉપસર્ગ.

ઉપસર્ગ ધાતુની પૂર્વે આવી ધણું કરીને ધાતુના અસલ અર્થમાં ન્યૂનાધિક કરી વિશેષ અર્થ ઉપજાવે છે. સુખ્ય ઉપસર્ગ નીચે આપ્યા છે.

અતિ—હૃદ બહાર ; અતિક્રામ્યતિ તે હૃદ બહાર પગલું ભરે છે, તે ઉલ્લંઘન કરે છે.

અધિ—ઉપર ; અધિગચ્છતિ તે ઉપર થઈ જાય છે, તે મેળવે છે અથવા જાણી જાય છે.

અનુ—પાછળ, સરખું ; અનુસરતિ, અનુગચ્છતિ તે પાછળ જાય છે, અનુસરે છે. [પાસે જાય છે.

અભિ—તરફ, પાસે ; અભિગચ્છતિ તે તરફ જાય છે, અથવા

અવ—નીચે, દૂર, અંવતરતિ તે નીચે જાય છે, ઊતરે છે.

આ—હૃદ અથવા મર્યાદાના અર્થે, ઉલટાપણાના અર્થે, “સુખી” ના અર્થે ; આગચ્છતિ તે આવે છે ; આગેહતિ તે (એટલે) સુખી વધે છે, ચઢે છે.

ઉત્—હંચે, ઉપર, વિશેષ ; ઉત્પતતિ તે હંચે જાય છે, કુદે છે. ઉદ્ગચ્છતિ તે ઉપર જાય છે, હંચે ચઢે છે.

ઉપ—પાસે, ઉપગચ્છતિ તે પાસે જાય છે, જઈ મળે છે.

નિ—અંદર, નીચે ; નિષીદતિ તે નીચે બેસે છે.

પર—“પાછું” એવા અર્થે, ઉલટાપણાને અર્થે ; પરગતયતે તે હારે છે.

પ્રતિ—સામાં, ઉલટું ; પ્રતિભાષતે તે સામાં કહે છે, જવાબ દે છે.

પ્ર—આગળ ; પ્રયાતિ તે આગળ જાય છે.

વિ—નહિ, જુદું, દૂર, વિરોધે કરીને ; વિશ્લિષ્યતિ તે જુદો પડે છે,

સમ્—સાથે, એકઠાં ; *સંગચ્છતે તે સાથે જાય છે, મળે છે.

* પદાંત મ્ પછી કાઈ પણ સ્પર્શ વ્યંજન આવ્યા હોય, તો તે મ્ ને બદલે વિકલ્પે પૂર્વના અક્ષર ઉપર અનુસ્વાર થાય છે, અથવા તો તેને ઠેકાણે પછીના વ્યંજનના સ્થાનના અનુનાસિક થાય છે. જો પદાંત મ્ પછી ચ્, જ્ કે લ્ હોય, તો વિકલ્પે મ્ને બદલે પૂર્વના અક્ષર ઉપર અનુસ્વાર અથવા તો તેને ઠેકાણે અનુક્રમે નાસિકા

પાઠ ૫.

પ્રથમા વિભક્તિ.*

૧. અકારાંત નામ.

પ્રત્યય.

	અકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુલ્લિંગ.	સ્	ઔ	અસ્
* નપુંસકલિંગ.	ઃ	ઈ	આનિ
	નૃપઃ	નૃપૌ†	નૃપાઃ‡
	ફલમ્	ફલે§	ફલાનિ

સ્થાને બાલાતો ય, ઋ કે લ્ થાય છે. પરંતુ જો પદાંત સ્ પછી શ, ષ, સ્, હ, કે હ્ હોય, તો સ્ ને બદલે અવશ્યે પૂર્વનાં અક્ષર ઉપર અનુસ્વાર લખાય છે.

* ગુજરાતી ભાષામાં સાત વિભક્તિયોને માટે પહેલી, બીજી, ત્રીજી, ચોથી, પાંચમી, છઠ્ઠી અને સાતમી એ શબ્દો વપરાય છે તે બદલ સંસ્કૃત ભાષામાં પ્રથમા, દ્વિતીયા, તૃતીયા, ચતુર્થી, પંચમી, ષષ્ઠી, સપ્તમી એ પદ વાપરવામાં આવે છે. તેમજ નરભતિ, નારીભતિ ને નાન્યતરભતિ કહેવાબદલ પુલ્લિંગ, સ્ત્રીલિંગ ને નપુંસકલિંગ એમ કહેવાય છે.

† અ કે આ પછી ઈ કે એ આવે, તો પાસે આવેલા સ્વરો ભળી જઈને તેમને ઠેકાણે ઈ થાય છે; વળી ઞ કે આ પછી ઓ કે ઔ આવે, તો પાસે આવેલા સ્વરો ભળી જઈને ઔ થાય છે; અર્થાત્ અ કે આ + ઈ કે એ = ઈ અને અ કે આ + ઓ કે ઔ = ઔ.

‡ છેલ્લા ચાર સ્વરો (ઈ, ઈ, ઓ, ઔ) સિવાય બાકીના કોઈ પણ હ્રસ્વ અથવા દીર્ઘ સ્વર પછી તેજ હ્રસ્વ કે દીર્ઘ સ્વર આવે, તો પાસે આવેલા બે સ્વરો ભળી જઈ તેમને ઠેકાણે દીર્ઘ સ્વર થાય છે; ઉ.:- વૈલ્ય + અરિ = વૈલ્યારિ; કવિ + ઈશ = કવીશ; ઈ. (પૃ. ૬ની ટીપ † પ્રથમા તથા દ્વિતીયાના રૂપને લાગુ નથી).

§ જો અ કે આ પછી હ્રસ્વ કે દીર્ઘ હ, ઝ, જ, કે લ્ હોય, તો પાસે આવેલા બે સ્વર બદલ તે તે પર સ્વરના ગુણના અક્ષરો મૂકાય છે; અર્થાત્ અ કે આ + હ કે હ્ = ઈ;—ઝ કે ઞ = ઔ;—જ કે જ્ = અર્;—લ્ = અલ.

નામ (પુલ્લિંગ).

અશ્વ ધોડો.	નૃપ રાજ.	મેઘ વાદળું.
ઈશ્વર ઈશ્વર.	પવન પવન, વાયુ.	ગમ રામ (વિશ્વેષ
કૂર્મ કાચબો.	પુત્ર દીકરો, પુત્ર.	વૃક્ષ ઝાડ. [નામ).
જન લોક, માણસ.	બાલ છોકરો.	સમુદ્ર દરિયો.
જીવ જીવ, પ્રાણી.	બુધ ડાહ્યો, માણસ.	સૂદ રસોડયો.
નર પુરુષ.	મૂર્ખ બેવકૂફ, મૂરખ.	હસ્ત હાથ.

(નપુંસકલિંગ.)

કમલ કમળ, પો.	ધન દોભત.	મિત્ર મિત્ર, દોસ્ત.
ગૃહ ઘર. [યજું.	નેત્ર આંખ.	મુખ મોઢું.
જલ પાણી.	પર્ણ પાંદડું.	મુખ મુખ. [રણ.
દુઃખ દુઃખ.	ફલ ફળ.	હૃદય હૃદયું, અંતઃક-

વાક્ય.

નૃપો* જયતિ ।	જીવો મુહ્યતિ ।	ધનં નશ્યતિ ।
અશ્વા†વૃત્યતતઃ ।	હસ્તૌ હરતઃ ।	બાલઃ સ્પૃહ્યતિ ।
જના‡ વદન્તિ ।	કૂર્મઃ સરતિ ।	ગૃહાણિ॥ રક્ષન્તિ ।
મુખં§ પ્રીણયતિ ।	ફલે પતતઃ ।	નેત્રે પશ્યતઃ ।

* વિસર્ગની પૂર્વે અ હોય, તેમજ પછી અ કે ઘોષ વ્યંજન આવ્યો હોય ત્યારે વિસર્ગનું ઉ થાય છે, અને તે ઉ પૂર્વના અ માં મળી ઑ થાય છે (પૃ. ૧૪ ની ટીપ § જુઓ).

† પૃ. ૪ ની ટીપ ‡ જુઓ.

‡ વિસર્ગની પૂર્વે આ હોય ને પછી સ્વર કે ઘોષ વ્યંજન આવે, તો વિસર્ગ ઉડી જાય છે. વળી વિસર્ગની પૂર્વે અ હોય ને પછી અ, સિવાય કેઈપણ સ્વર હોય, તોપણ વિસર્ગ લોપાય છે; અને વિસર્ગ લોપ કર્યાથી પાસે આવેલા સ્વરોની સંખ્યા થતી નથી; ઉ નરાઃ હમે=નરા હમે । બુધઃ હચ્છતિ=બુધ હચ્છતિ.

§ પૃ. ૧૩ ની ટીપ * જુઓ.

॥ પદની અંદર ક્ષ, ર કે જ પછી લાગેલો જ ન આવ્યો હોય તો તે જ નો જ થાય છે. વળી ક્ષ, ર કે જ અને જ ની વચ્ચે સ્વર, લ્ સિવાય અર્ધસ્વર, મહાપ્રાણ હ તેમજ કંઠ્ય કે ષોષ્ય વર્ગનો વ્યંજન હોય, તોપણ જ નો જ થાય છે. પરંતુ પદને અંતે જ ને જ આવ્યો હોય તો આ ફેરફાર થતો નથી; ઉ. નરાન્.

મેઘઃ સિઞ્ચતિ ।	રામઃ પૂજયતિ ।	કમલે નૃત્યતઃ ।
મુખાનિ દ્રવન્તિ ।	પુત્રૌ તુષ્યતઃ ।	મિત્રાણિ કથયન્તિ ।
દુઃખં પીડયતિ ।	નરા ગચ્છન્તિ ।	બુધૌ મુઞ્ચતઃ ।

જલં ગુણ્યતિ ।

રાખન્મો રક્તે છે. [છે.]	પવનો વાય છે.	(ખે) સમુદ્રો ખળ-
(ખે) છોકરા આલોટે-	પરમેશ્વર સરજે છે.	બળે છે. [રહેછે.]
દીકરો ખુશ કરે છે.	વૃક્ષો ઊગે છે.	ડાહ્યો માણસ સાંસતે
ધોડાઓ ફૂદે છે.	પાંદડાં પડે છે.	ખેવકૂકો ખકે છે.
મિત્ર પૂછે છે.	હેયું ધરાય છે.	રેસાઈયા રાંધે છે.

૨. ઇકારાંત નામ.

પ્રત્યય.

એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુલ્લિંગ.	સ્	અસ્

પ્રથમાના દ્વિવચનમાં ઇકાર દીર્ઘ થાય છે, અને બહુવચનમાં અસ્ પ્રત્યય લાગતાં ઇકારનો ગુણ થાય છે; એ નિયમ પ્રમાણે.

હરિઃ	હરી (હરે+અસ્=)	હરયઃ
નપુંસકલિંગ	૦	ઈ

ઇકારાંત નપુંસક નામોને સ્વરાદિ પ્રત્યય લાગતાં ન્ ઉમેરવામાં આવે છે; વળી પ્રથમા, દ્વિતીયાના બહુવચનમાં ઇકાર દીર્ઘ થાય છે. તેટલા માટે—

વારિ	વારિણી	વારીણિ
------	--------	--------

નામ (પુલ્લિંગ).

અગ્નિ અગ્નિ, દેવતા.	ઋષિ ઋષિ.	પતિ વન્દ.
અરિ રાત્રુ, દુશ્મન.	કપિ વાંદરો, વાનર.	પાણિ હાથ.
અસિ તરવાર.	કવિ કવિ.	યતિ યોગી, સંન્યાસી.
ઉદધિ મહાસાગર.	ગિરિ પર્વત.	વ્યાધિ રોગ.
ધૂર્જટિ શિવ.	નૃપતિ રાજા.	હરિ હરિ કે હંદ્ર.

ન (અવ્યય*) નહિ. વારિ (નપુંસકલિંગ) પાણી.

* જેમને વિભક્તિના પ્રત્યય લાગતા નથી એટલે જેમનાં ભિન્ન ભિન્ન રૂપાખ્યાન નથી, તેમને અવ્યય કહે છે.

વાક્ય.

ઉદધિઃ ક્ષુભ્યતિ ।	નૃપતિ*ર્યજતિ ।	વારિ નાસ્તિ ।
કપયઃ ક્ષિપન્તિ ।	વારીણિ ગુણ્યન્તિ ।	ગિરિર્વહતિ ।
ઋષી ચિન્તયતઃ ।	અમિર્દહતિ ।	વ્યાધયો નશ્યન્તિ ।
અરિઃ પીડયતિ ।	કવયઃ શંસન્તિ ।	પવિઃ પતતિ ।

પાણી હરતઃ ।

શિવ+ સંભાળે છે.	રાજાઓ લઈ જાય છે.	(એ) દુશ્મનો હતે છે.
ઋષિઓ+ શાંત હોય છે.	યોગિઓ તૃષ્ણા રા- ખતા નથી.	હરિ ગુસ્સે થાય છે.
વાંદરાઓ દોડે છે.	તરવાર પડે છે.	હાથ છોટે છે.
કવિ વર્ણવે છે.		

પાઠ ૬.

દ્વિતીયા વિભક્તિ.

૧. અકારાંત નામ.

પ્રત્યય.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુલ્લિંગ.	મ્	ઔ	આન્
	બુધમ્	બુધૌ	બુધાન્

નપુંસકલિંગ.—પ્રથમા પ્રમાણે.

નપુંસક નામોની દ્વિતીયા વિભક્તિનાં રૂપો હમેશાં પ્રથમા વિભક્તિ જેવાંજ હોય છે.

* સ્ અથવા વિસર્ગની પૂર્વે અ તથા આ સિવાય કોઈ પણ સ્વર હોય ને પછી સ્વર કે ઘોષ વ્યંજન આવે, તો તે સ્ અથવા વિસર્ગનો રૂ થાય છે.

† રૂ પછી ર આવે તો પૂર્વનો રૂ સોપાય છે; તથા તેના પૂર્વનો સ્વર હસ્વ હોય તો દીર્ઘ થાય છે.

‡ વિસર્ગ પછી જ્ઞ, જ્ઞ કે સ્ આવે તો વિસર્ગ કાયમ રહે છે; અ-
થવા તો તે વિસર્ગને બદલે અનુક્રમે જ્ઞ, જ્ઞ કે સ્ થાય છે.

નામ (પુલ્લિંગ.)

ઓદન ભાત, રાં- ધેલા ઓખા.	પાદ પગ.	વ્યાઘ વાધ.
કિઢૂર ચાકર.	પુરુષ પુરુષ, મરદ.	શઠ ખળ, લુચ્ચો
કોશ ખળતો, બં- ગજ હાથી. [અર.	પ્રજ્ઞ ડહો માણસ.	માણસ.
ગ્રામ ગામ.	બિડાલ બિલાડો.	શર તીર.
જનક બાપ.	માર ભાર, બોળે.	સિંહ સિંહ.
દેહ શરીર.	મોક્ષ મોક્ષ, મુક્તિ.	સૂર્ય સૂરજ.
	યોધ યોધો, લડ-	સ્તેન ચોર.
	વેદ વેદ. [વાઈયો.	સ્વર્ગ સ્વર્ગ.

(તપુંસકલિંગ.)

અરણ્ય વન, જંગલ.	નગર શહેર.	વસ્ત્ર લુગડું.
તત્ત્વ તત્વ.	પાપ પાપ.	વિષ ઝેર.
તૃણ તરાણું, ધાસ.	પુસ્તક પુસ્તક.	સુવર્ણ સોનું.
ધાન્ય અનાજ.	માંસ માંસ.	

વાક્ય.

દેશ્વરં જનઃ પૂજયતિ ।	ધનં લુભ્યતિ ।
નૃપઃ શઠાન્ દણ્ડયતિ ।	સ્તેનો ધાન્યં ચોરયતિ ।
કવિર્બુધૌ શંસતિ ।	પાપં વદસિ ।
પુત્રો જનકં સાન્ત્વયતિ ।	સ્મરસિ મિત્રાણિ ।
રામો* ડશ્વમારોહતિ ।	બુધો મોક્ષમિચ્છતિ ।
વ્યાઘ્રો માંસમન્તિ ।	નગરં† ગચ્છામિ ।
હરિર્હસ્તૌ ક્ષાલયતિ ।	વ્યાધયો નરાન્ પીડયન્તિ ।
યોધઃ શરાન્ ક્ષિપતિ ।	જલં પિબથ ।

* પદને અંતે એકે ઓ હોય ને તેની પછી અ આવે, તો અકાર પૂર્વના સ્વરમાં સમાય છે; એટલે તે બોલાતો નથી તેમ લખા-
તોએ નથી, અને તેને ઠેકાણે આવું ડ અવગ્રહયિન્હ ઘણુંખૂં
મૂકવામાં આવે છે.

† ક્રિયાપદ ગતિવાચક હોય તો જે સ્થાને જવાનું હોય તે
સ્થાન બતાવનાર શબ્દ દ્વિતીયા વિભક્તિમાં ને કોઈ વખત
અતુર્થી વિભક્તિમાં આવે છે.

પુસ્તકં માર્ગયામિ ।
 સુવર્ણં તોલયામઃ ।
 ગ્રામાનટાવઃ ।
 ફલે ભક્ષયામિ ।
 કમલાનિ પश्यति ।
 મારં વહતિ કિઙ્કરઃ ।

પ્રજ્ઞાન્ વર્ણયન્તિ જનાઃ ।
 વસ્ત્રે ત્યજતિ મૂર્ખઃ ।
 તૃણાન્યત્યશ્વઃ* ।
 યતિર્દેહં મુચ્ચતિ ।
 બિડાર્લાંસ્તાડયાતિ પુરુષઃ ।
 ગૃહં પ્રવિશામઃ ।

રામ વાઘો જીવ્ય છે.
 ઘોડા ખજનો વહે છે.
 ડાહ્યો માણસ સ્વર્ગ† ચઢે છે.
 સિંહો હાથિયોને ખાઈ જાય છે.
 (તે) ફળો ગણે છે.
 યોગી વન જાય છે.
 યાઘો (એ) તીર ફેરે છે.
 પરમધર માણસોને સંભાળે છે.
 (એ) ગામોમાં‡ (અમે) પેશિ-
 યે છીએ.
 દીકરો આપને ખુશી કરે છે.

(તેઓ) પગ ધુવ્યે છે.
 (એ) મૂર્ખો ઝેર પીવ્યે છે.
 રાખઓ ચારોને સળકે છે.
 (તેઓ) પુસ્તકો ગોઠવે છે.
 (તમે) ભાત ખાઓ છો.
 રામને મિત્રો સંભારે છે.
 લોક રાખઓને વખાણે છે.
 ડાહ્યા માણસો લોકોને દારે છે.
 (હું) સત્ય સમજું છું.
 વેદા સ્મરજીને વખાણે છે.

૨. ફકારાંત નામ.

પ્રત્યય.

પુલ્લિંગ	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
	મ	ઃ	ન

* હ્રસ્વ કે દીર્ઘ ઇ, ઊ, ઋ, લ઼, પછી વિજ્ઞાતીય સ્વર આવે, તો તે ઇ, ઊ, ઋ, લ઼ ને ઠેકાણે અનુક્રમે ઈ, ઋ, ઋ, લ઼ મૂકાય છે.

† પદાંત ન પછી ચ્, છ, જ્, ણ તથા દ્, ઢ આવે, તો ન્ ને ઠેકાણે અનુસ્વારપૂર્વક વિસર્ગ થાય છે; ચ્ કે છ્ પર છતાં વિસર્ગનો જ્ થાય છે; ઢ કે ઢ્ પર છતાં જ્ થાય છે, અને ન્ કે ણ પર છતાં જ્ થાય છે; ઉ. હરિઃ ચરતિ=હરિચરતિ. તેવીજ રીતે રામણીકતે; રામ-સ્તરતિ.

‡ દ્વિતીયા વાપરવી કેમકે રુહ (=ઉપર ચઢવું, પસાણવું) ધાતુ સકર્મક છે.

§ વિષ્ (પેસવું) સકર્મક છે માટે દ્વિતીયા વાપરવી.

અહુવચનમાં ન્ પ્રત્યય લાગતાં, તથા દ્વિવચનમાં, ફકાર દીર્ઘ થાય છે; તેથી કરીને—

હરિમ્ હરી હરીન્
નામ (પુલ્લિંગ).

અલિ ભમરો, મધ- માખ.	ભિક્ષુક ભિક્ષુક, યા- મણિ મણિ. [ચક.	વિધિ અદૃષ્ટ, ન- સીખ. [દાણે.
કિરિ બુંડ, ડુફર.	રવિ સૂરજ.	વ્રીહિ વહીકે વહીને
બલિ અગિદાન.	રાશિ ઢગ, ઢગલો.	સારથિ રથ હાંકનાર,
	વાયસ કાગડો.	સારથિ.

આ (ઉપસર્ગ) + ની ગ૦ ૧, આણુવું, લાવવું.

વાક્ય.

વાયસો બલિં મક્ષયતિ ।	ઉદધિં ગચ્છાવઃ ।
હરિં પીડયતિ વ્યાધિઃ ।	વ્યાધ્રઃ કિરીનન્તિ ।
મેષો વારિ સિચ્ચતિ ।	સારથીનાહ્વાયમઃ ।
નૃપતિરરીજ્જયતિ* ।	ઋષી નમામઃ ।
કમલમલીન્ પ્રીણયતિ ।	ઈશ્વરો વિધિં જયતિ ।
રામો રવિં નમતિ ।	રાશિ નયતઃ ।
પાણી પ્રક્ષાલયામઃ ।	વીહીનુચ્છતિ ભિક્ષુકઃ ।

ગિરી† આરોહન્તિ ।

* જ્યારે સ્ કે દંત્ય વર્ગનો વ્યંજન સ્ કે તાલવ્ય વર્ગના વ્યંજન સાથે જોડાય છે, ત્યારે દંત્યને ઠેકાણે મળતો તાલવ્ય મૂકાય છે. એટલે સ્ ને ઠેકાણે શ્, ત્ ને ઠેકાણે ચ્, ર્ ને ઠેકાણે જ્ ઈં થાય છે. જ્યારે દંત્યને મૂર્ધન્ય જોડાય છે ત્યારે પશ્ચ તેવીજ રીતે દંત્યને ઠેકાણે મૂર્ધન્ય થાય છે. એટલે સ્ ને ઠેકાણે શ્, ત્ ને ઠેકાણે દ્, ર્ ને ઠેકાણે ર્ ઈં થાય છે. અર્થાત્ તાલવ્ય કે મૂર્ધન્ય સાથે દંત્યના યોગમાં દંત્યનો અનુક્રમે મળતા તાલવ્ય કે મૂર્ધન્ય થાય છે.

† જે સ્વરો પાસે આવ્યા છતાં સંધિ નથી થતી એવું થોડક પ્રસંગે બને છે. તેમાં આ ઠેકાણે એવો નિયમ ભાગુ થાય છે કે જ્યારે નામ કે ક્રિયાપદના દ્વિવચનને છેડે ફ, ઙ, કે વ્ હોય ત્યારે પછીના સ્વર સાથે તેની સંધિ થતી નથી.

કવિયો ઋષિયો ન વખાણે છે.	યોધો તરવાર ફેંકે છે.
રામ કવિયો ન મે છે.	(હું) મણિયો હઝળું છું.
યોગી પર્વત (તરફ)* જાય છે.	તે દરિયાઓ(ઉપર)† ભટકે છે.
(બે) વાંદરાને (હું) મારું છું.	માણસ અગ્નિમાં પેસે છે.‡
હરિ ઢગલા લાવે છે.	(બે) સારથિયોને (તે) પૂછે છે.

પાઠ ૭.

તૃતીયા વિભક્તિ.

અકારાંત તથા ઇકારાંત નામ.

પ્રત્યય.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	અહવચન.
પુલ્લિંગ.	{ અકારાંત—ઇન	ભ્યામ્	ભિસ્
	{ ઇકારાંત—ના	”	ભિસ્

ભ્યામ્ પ્રત્યય લાગતાં પૂર્યનો અ દીર્ઘ થાય છે.

દળ્લેન	દળ્લેનાભ્યામ્	દળ્લે:
મણિના	મણિભ્યામ્	મણિભિ:

નપુંસકલિંગ. { અકારાંત નપુંસક નામોનાં રૂપો પહેલી
બે વિભક્તિ સિવાય બાકીની બધી વિભક્તિ-
માં અકારાંત પુલ્લિંગ નામ જેવાંજ થાય છે.

નપુંસકલિંગ	ઇકારાંત—આ	ભ્યામ્	ભિસ્
	વારિણા§	વારિભ્યામ્	વારિભિ:

* પૃ. ૧૮ ની ટીપ † જુઓ.

† દ્વિતીયા વાપરવી; કારણ કે અહ સકર્ષક છે.

‡ પૃ. ૧૯ ની ટીપ § જુઓ.

§ પૃ. ૧૬ નો નિયમ તથા પૃ. ૧૫ ની ટીપ ॥ જુઓ.

નામ (પુલ્લિંગ).

અલંકાર ધરેયું.	દણ્ડ લાકડી.	યજમાનયમ કરનાર.
ઇન્દ્ર ઇંદ્ર.	નદ નદી.	યત્ન પ્રયત્ન, મહેનત.
ઉપહાર ભેટ.	નાવિક ખલાસી.	રથ રથ.
કર હાથ.	પત્તિ પાળો.	ગવણ લંકાનો રાજા.
કૌશિક કુશનો	વાળ બાણ, તીર.	વિધિ શાસ્ત્રની આ-
વંશજ, કૌશિક	બ્રાહ્મણ બ્રાહ્મણ.	મા.
ગોત્રનો પુરૂષ.	મન્ત્ર વેદના સ્મૃતિની	શ્લોક કવિતાની
લગ્નજ લંગડો.	કડી.	કડી.

(નપુંસક લિંગ).

અન્ન આંન, ખોરાક.	ચક્ર પેડું.	શરીર શરીર.
અર્ધ્ય પૂજનો સા-	નલ નળ.	શાસ્ત્ર શાસ્ત્ર.
માન, અર્ધ્ય.	પુણ્ય પુણ્ય.	શીર્ષ માથું.
લનિત્ર કોદાળો.	યન્ત્ર યંત્ર, સાંચો.	સૂક્ત વેદની કવિતા-
ગોત્ર ગોત્ર, વંશ,	રત્ન રત્ન, જવાહિર.	નું પદ, સૂકત.
કુળ.		

ધાતુ.

લ્પ્ત ગ. ૧, ખોદવું.	પ્ર (ઉપ.) + હ ગ. ૧, મારવું
અવ (ઉપ.) + ગમ્ ગ. ૧, જાણવું.	માર મારવો.
ચલ્ ગ. ૧, ચાલવું, ખસવું.	હ (દાર) ગ. ૧૦, કાઢવું.
	સહ (અવ્યય) સાથે.

વાક્ય.

પુરુષઃ સ્તેનં દણ્ડેન તાડયતિ ।	પાદેન લગ્નઃ ।
શરીરમલક્ષ્મીરૈર્મૂષયતિ ।	પુત્રૈઃ*સહ ગ્રામં ગચ્છતિ હરિઃ ।
નાવિકા નદેન સમુદ્રં પ્રવિશન્તિ ।	ચક્રાભ્યાં ચલતિ રથઃ ।
યોધો લગ્નરરિં જયતિ ।	લગ્નિત્રેણ લગ્નતિ ।

* જે નામને સહ અવ્યય જોડવામાં આવે છે તે તૃતીયા વિ-
ભક્તિમાં આવે છે.

રામો ડ્યેયન† ઋષિ પૂજયતિ ।
 પાદાભ્યાં ધાવન્તિ બાલાઃ ।
 પુણ્યેન હરિં પश्यति ।
 કવયઃ શ્લોકૈર્નૃપં વર્ણયન્તિ ।
 બુધાઃ સુલેન જીવન્તિ ।
 નેત્રાભ્યાં પश्यति जनः ।
 वारिणा हस्तौ क्षालयति ।

પાણિભ્યાં સ્પૃશતિ શીર્ષમ્ ।
 सिंहो नवैर्गजान् दारयति ।
 अग्निना गृहं दहति ।
 बुधः शास्त्रैः††स्तत्त्वमवगच्छति ।
 पत्तिभिर्गच्छति योधः ।
 रामः कपिभिर्जयति रावणम् ।
 गोत्रेण कौशिको अस्मि ।

રામ મણિયામ્ને શરીર શણ-
 ગારે છે.
 માણસ મુખવડે બાણે છે.
 માણસો ખોરાકવડે શરીર
 પોષે છે.
 રથો સંચામ્નેવડે ચાલેછે.
 બ્રાહ્મણો (બે) મૂક્ટોમ્ને દેવને
 બોલાવે છે.
 તે વિધિપૂર્વક‡ધિરને પૂજે છે.

(તેમ્ને) માથે બાર (બહુ)
 વહે છે.
 હરિ પ્રયત્નોમ્ને ઋષિને ખુશી
 કરે છે. [છે.
 રાજામ્ને ભેટોવડે ખુશી થાય
 (બે) શ્લોકોવડે (તે) રામને
 વખાણે છે.
 માણસ શત્રુને તરવારે મારે છે.
 રામ સારથિ સાથે જાય છે.

પાઠ ૮.

ચતુર્થા અને પંચમી વિભક્તિ.

પ્રત્યય.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
અકારાંત	અં	ય	મ્યામ્
પુલ્લિંગ.	પં	આત્	મ્યસ્
અકારાંત	અં		
નપુંસક.	પં	પુલ્લિંગ પ્રમાણે.	

* છેલ્લા ચાર સ્વર (ઁ, ઈ, ઓ, ઐ) સિવાય બીજા કોઈપણ સ્વર પછી ઋ આવે તો સંધિ કરે, અથવા તો સંધિ ન કરતાં માત્ર પૂર્વનો દીર્ઘ હોય તો હ્રસ્વ કરે, તોમ્ને ચાલે.

† પૃ. ૧૯ ની ટીપ † જુઓ.

‡ તૃતીયા વાપરવી.

ય તથા **ભ્યામ્** પ્રત્યય લાગતાં પૂર્વેના અ દીર્ઘ થાય છે અને
ભ્યસ્ પ્રત્યય લાગતાં અ નો ણ થાય છે.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
	રામાય	રામાભ્યામ્	રામેભ્યઃ
	રામાત્	„	„
ઙકારાંત પુલ્લિંગ	અં અ	ભ્યામ્	ભ્યસ્
તથા નપુંસકલિંગ	પં અસ્	„	„
અં—હરે* + અ=હરયે	હરિભ્યામ્	હરિભ્યઃ	
પં—હરે + અસ્†=હરેઃ	„	„	
અં—વારિણે	વારિભ્યામ્	વારિભ્યઃ	
પં—વારિણઃ	„	„	

નામ (પુલ્લિંગ.)

અતિથિ	અતિથિ, તિલ તલ.	વધ ધાત, વધ, મા-
પરણો.	દ્વીપ ખેટ, ખંડ.	વગ્રહ બુંડ. [સ્વં.
અશ્વપતિ	વિશેષ નિષ્ક સોના મોહોર.	વિનય નમ્રતા, વિનય.
નામ.	પર્વત પર્વત.	શિખર ગ્રેય, શિખર.
આચાર્ય	ધર્મગુરુ, પાપ પાપી, દુષ્ટ.	શિષ્ય શિષ્ય, વિ-
આચાર્ય.	પ્રાસાદ મહેલ.	દ્યાર્થી.
કલિ લડાઈ, કળ-	મૃત્ય આકર.	સાર્થ કાફલો, ટોળું,
ઓ.	માલ અડદ.	સાથ.
કૃષ્ણ વિશેષ નામ.	મોદક લાડુ. [ભુ.	સેનાપતિ સેનાપતિ.
ક્રોધ ગુસ્સો. [લ.	યાત્રક યાત્રક, માર્ગ-	સૈનિક લશ્કરી મિ-
ક્રોશ કોરા, ખે માર્ધ-	લોક લોક, દુનિયાં.	પાઈ.

* ચતુર્થી, પંચમી અને ષષ્ઠીના એકવચનના પ્રત્યય લાગતાં હ્રસ્વ ઙકારાંત તથા ઙકારાંત પુલ્લિંગ નામોના અંત્યસ્વરનો ગુણ થાય છે.

† અસ્ પ્રત્યયની પૂર્વે અંકે ઓ હોય તો અ ભોપાય છે.

નપુંસકલિંગ.

આકાશ આકાશ.	તારક તારે, આંદ-	યોજન આર કોશ.
આસન આસન, બે-	રણી.	વન વન.
ઉદ્યાન વાડી. [૬૬.	પલ્લવ તળાવડું,	શત સો.
કલ્યાણ કલ્યાણ.	આબોચિયું.	સ્વકૃત્ય સ્વધર્મ,
કુસુમ ફૂલ.	ભોજન ભોજન.	ફરજ.

ધાતુ.

ગણ ૧.

અધિ (ઉપ.) + ગમ્ મેળવવું.	ઉત્ (ઉપ.) + મૂ ઉત્પન્ન થવું,
દા [યચ્છ] આપવું.	નીપજવું.
પ્રતિ (ઉપ.) + દા બદલે આ-	ઉત્ (ઉપ.) + સ્થા [તિષ્ઠ]
મજ્ બજવું. [પવું.]	ગભા થવું, ગોઠવું.

ઉપ (ઉપ.) + દિશ્ ગ. ૬, શિખવવું, સમજવવું.

ધૃ ગ. ૧૦, ધારણ કરવું, પહેરવું, દેણદાર હોવું*, દેવું હોવું.

અવ્યય.

નમસા નમસ્કાર. વિના સિવાય. સ્વસ્તિ અખંડ કલ્યાણ.

વાક્ય.

હરિર્બ્રહ્મણેભ્યો નિષ્કાન્ ય-	આસનેભ્ય ઉત્તિષ્ઠન્ત્યાચાર્યોઃ ।
ચ્છતિ ।	વધાદ્વિનારિર્ન શામ્યતિ ।
મનુષ્યો ગ્રામાય ગચ્છતિ ।	રવેર્લોકઃ સુખમધિગચ્છતિ ।
કલ્યાણાય હરિં ભજતિ ।	પ્રાસાદાઃ જનનં પદ્યતિ નૃપઃ ।
ફલેભ્યો ગચ્છામિ ।	શિષ્યાય શાસ્ત્રમુપદિશતિ ।
તિલેભ્યઃ પ્રતિયચ્છતિ માષાન્ ।	કલિભ્યો દુઃસ્વાન્યુદ્ઘવન્તિ ।

* જ્યારે ધૃ ધાતુનો અર્થ દેણદાર હોવું થાય છે ત્યારે લેણદાર-રનું નામ ચતુર્થીમાં આવે છે. અને લેણું બતાવનાર શબ્દ દ્વિતી-યામાં આવે છે, તથા દેવાદાર, પ્રથમામાં આવે છે.

† જે નામને નમઃ કે સ્વસ્તિ જોડવામાં આવે તે ચતુર્થીમાં આવે છે; ને જેને વિના જોડવામાં આવે છે તે બીજી, ત્રીજી કે પાંચમીમાં આવે છે.

‡ પૃ. ૨૦ ની ટીપ* જુઓ.

શિખરાત્ પતન્તિ ગજાઃ ।
 મોદકેભ્યો બાલઃ સ્પૃહયતિ ।
 અશ્વાત્ પતતિ ।
 અતિથિભ્યોઽન્નં યચ્છતિ ।
 દ્વીપાદ્વીપમટતિ સાર્થઃ ।
 મૃત્યું ક્રોધાદ્રામસ્તાડયતિ ।
 નગરાદાગચ્છતિ* ।

નગરં વનાદ્યોજનમ્ ।
 નમો દેવેભ્યઃ ।
 સ્વસ્તિ હરયે ।
 પન્થલેભ્યો વરાહા ઉત્તિષ્ઠન્તિ ।
 વિનયઃ સુખાય ભવતિ ।
 હરયે નૃપતિઃ કુપ્યતિ† ।
 નિઃકાન્ત ધામ્યતિ રામાય હારિઃ ।

રામ ભોજનને વારતે મેર જન્ય
 છે.
 કુંજો ઝાંડાઉપરથી પડે છે.
 (હું) યાચકોને ધન આપું છું.
 હરિને અશ્વપતિની સા ભા-
 ણેશ દેવી છે.‡
 ડાહ્યો માણસ ભાક્ષસાર ઈશ્વ-
 રને ભજ્ય છે.
 સેનાપતિ લશ્કરી સિપાઈ-
 ઝ્માને (એક) ગામથી
 (બીજા) ગામ લઈ જત્ય
 છે.§

પ્રાક્ષણે રાજ્યમાં પાસેથી ધન
 મળવે છે.
 પ્રવંત સમુદ્રથી (મિ) યોજન છે.
 દુઃખ પાપથી નીપજ્ય છે.
 દેવો પાપીઝ્માને સ્વર્ગમાંથી કુંડી
 દે છે.
 રામ સ્વધર્મથી ચૂકે છે.
 (મિ) હગલામાંથી (તે) ચોખ્ખા
 લાવે છે.
 આકાશમાંથી તારાઝ્મા પડે છે.
 કવિઝ્માને અપંગ કલ્યાણ!

* શ્રોષ વ્યંજન કે સ્વર સાથે મળી જતાં પૂર્વના વ્યંજનને બદલે તેજ સ્થાનનો ત્રીજો અક્ષર મૂકાય છે.

† ક્રોધ, ક્રોહ (વેષ), ઈર્ષ્યા (ચડસાચડસી) કે અસૂચા અદેખાઈ ના અર્થના ક્રિયાપદ સાથે તે મનોવિકાર જેના ઉપર થાય તેને ચતુર્થી લગાડવામાં આવે છે. વળી સ્પૃહ ક્રિયાપદની સાથે ઈચ્છિત વસ્તુવાચક શબ્દ પણ ચોથીમાં આવે છે.

‡ પૃ. ૨૫ ની ટીપ* જુઓ.

§ કેટલાક ધાતુ દ્વિર્ભક હોય છે, જેમકે ની, પ્રચ્છ, ચાચ્; વળી આ ધાતુના જેવા અર્થ પ્રતાવનારા ધાતુ પણ દ્વિર્ભક છે.

૫૧૮ ૯.

પછી, સમ્પ્રતી અને સંબોધન.

પ્રત્યય.

અંકવચન. દ્વિવચન. બહુવચન.

અકારાંત પુલ્લિંગ.	૧૫૦	સ્ય	ઓસ્	નામ્
	૧૬૦	ઇ	„	તુ

અકારાંત નપુંસક—પુલ્લિંગ પ્રમાણે.

નામ્ પ્રત્યય પર છતાં પૂર્વનો સ્વર લીધે થાય છે; ઓસ્ તથા તુ પ્રત્યય લાગતાં અંત્ય અ નો ણ થાય છે.

ઇકારાંત પુલ્લિંગ	૧૫૦	અસ્	ઓસ્	નામ્
	૧૬૦	ઔ	„	તુ

ઔ પ્રત્યય લાગતાં પૂર્વની ઇ લોપાય છે.

અકારાંત નામના સંબોધનમાં યૂગ્મરૂપજ વપરાય છે, અને ઇકારાંત નામનું સંબોધન યૂગ્મરૂપના અંત્ય ઇનો ણ કરવાથી થાય છે; અનેનાં દ્વિવચન, બહુવચન પ્રથમાનાં તે તે રૂપો જોવાંજ છે.

પછી	રામસ્ય	રામયોઃ	રામાણામ્
સમ્પ્રતી	રામે	„	રામેષુ
સંબોધન	રામ	રામૌ	રામાઃ
પછી	હરેઃ*	હર્યોઃ	હરીણામ્
સમ્પ્રતી	હરૌ	„	હરિષુ
સંબોધન	હરે	હરી	હરયઃ
ઇકારાંત નપુંસક	(૫૦ અસ્	ઓસ્	નામ
	(૬૦ ઇ	„	તુ

* પૃ. ૨૪ ની ટીપ્પણ જુઓ.

સંબોધનનું એકવચન મૂળરૂપના અંત્ય દ્વકારનો વિકલ્પે
ગુણ કવવાથી થાય છે; અને દ્વિવચન, બહુવચન, પ્રથમાનાં તે
તે રૂપો જોવાંજ છે.

પદ્ધી	વારિણ:	વારિણો:	વારીણામ્
સમમી	વારિણિ	,,	વારિણુ
સંબોધન	વારે, વારિ	વારિણી	વારીણિ

નામ (પુલ્લિંગ).

અગદ્ ઓસડ.	ચન્દ્ર ચંદ્ર.	પાલક રક્ષણ કર-
અધિપતિ ધણી, ઉ-	દીપ દીપા.	નાર, પાળનાર.
પરી.	ધનપતિ કુબેર.	પ્રકાશ પ્રકાશ, તેજ.
આચાર આલ, યોગ્ય	ધનિક પૈસાદાર, ત-	પ્રસાદ મહેરબાની.
વર્ણીયુક.	વંગર.	વર્ણ જાતિ, રંગ.
કાસાર તળાવ, સ-	ધર્મ ધર્મ, ફરજ.	વીર લડવૈયો.
રોવર.	નિધિ ભંડાર, ખ-	વૃષ બળદ.
ત્વજ્ઞ તરવાર.	જાનો.	શ્વાપદ શિકારીપશુ.
ગ્રીષ્મ ઉષ્ણ ઋતુ,	પરાક્રમ પુરુષાર્થ,	સુમન્ત્ર સમનો સા-
ગ્રીષ્મ.	પરાક્રમ.	રથિ.

(તપુસકલિંગ.)

ઘૃત ધી.	પ્રમાણ સાબિતી,	વચન વચન.
ચરિત સંસારમાં વ-	પ્રમાણ.	હિમ હિમ, ખરડ.
તવાની રીત.	યુદ્ધ લગ્ન, સંગ્રામ.	સૌંદર્ય ખુબ સુરતી,
ચિત્ત ચિત્ત.	યૂથ ટોળું.	મનોરંજકપણું.

લાઙ્ગુલ પૂછડું. હર્મ્ય ધર, હવેલી.

વિશેષણ.

આહ્વાદક ખુશ-	પ્રથમ પહેલું.	લવણ ખાંડ.
કારક.	પ્રશસ્ય વખાણવા	શ્રેષ્ઠ સર્વોત્તમ, ઉ-
ગર્હ્ય નિંદવાલાયક.	લાયક.	ત્તમ.

ચળ્ડ ગરમ, ઉગ્ર.

દીર્ઘ લાંબું.

ઉપ (ઉપ.) + વિશ્ ખેસડું. | ક્ષ (અખ્યય) કહિં ?

દીપ—વિશેષણ વિશેષ્ય પ્રમાણે જાતિ, વચન ને વિભક્તિ લે છે.

વાક્ય.

નરાણાં પાલકો નૃપઃ ।
 સમુદ્રસ્ય જલં લવણમ્ ।
 દેવસ્ય પ્રસાદેન જીવામિ ।
 શાસ્ત્રાણાં તત્ત્વં પ્રજો બોધતિ ।
 વીરયોર્યુદ્ધં ભવતિ ।
 વારીણાં નિધિરુદધિઃ ।
 આસનેષૂપવિશન્તિ ।
 ગિરેઃ શિખરાદૃષઃ પતતિ ।
 કાસારે કમલાન્યુદ્ભવન્તિ ।
 ગજાનાં યૂથં ચરતિ ।
 ગ્રીષ્મે સૂર્યસ્ય પ્રકાશશ્વળ્લો
 ભવતિ ।
 વર્ણાનાં બ્રાહ્મણઃ શ્રેષ્ઠઃ ।
 ઋષીણાં વચનં પ્રમાણમ્ ।
 શઠાનાં ચરિતં ગર્હ્યમ્ ।
 ધૂર્જટૌ યતીનાં ચિત્તમસ્તિ ।

હરેઃ પુસ્તકં ક્લાસ્તિ ।
 નગરે જના વસન્તિ ।
 રામસ્ય પુત્રા ગ્રામં ગચ્છન્તિ ।
 વૈષ્ણુ શ્રાવણઃ સન્તિ ।
 આચાર્યાઃ શિષ્યાણાં ધર્મ ક-
 થયન્તિ । [ન્તિ ।
 મનુષ્યાણામગદેન વ્યાધયો નશ્ય-
 ગમસ્ય મારુતિઃ સુમન્વો વનં
 રથં* નયતિ ।
 ચન્દ્રસ્ય પ્રકાશો જનાનામાહ્લા-
 દકો ભવતિ ।
 ગિરિષુ વસન્તિ સિંહાઃ ।
 અરીણાં સૈનિકાન્ નૃપતિર્જયતિ ।
 યોધસ્ય પાણીં સ્વદ્ગોષ્ઠિસ્તિ ।
 કવયો લોકેષુ વીરાણાં પરાક્ર-
 માન્ પ્રથયન્તિ ।

વાંદરામ્બોનાં પૂછડાં લાંબાં ચોર બ્રાહ્મણનું ધન ચોરે છે.
 હોય છે. (હું) વાડીમ્બોની ખુબસુરતી
 કવિયોમાં કાળિદાસ પ્રથમ છે. વડે ખુશી થાઉં છું.
 માણસનો આકર ગામ જાય છે. (તે) ઝાડનું પાંદડું લાવે છે.
 રાજમ્બો મહેલોમાં રહે છે. (હું) દેવતામાં ધી નાંખું છું.
 પૈસાવાળા હવેલિયોમાં રહે છે. હરિના (એ) છોકરાની આલ
 રામ માણસોમાં શ્રેષ્ઠ છે. વખાણવા લાયક છે.
 સરૈવરોનું પાણી ખાંડે છે. ધરૈમાં દીવા છે.
 પંથોના શિખરોડ પર ખરક છે. યક્ષો કુખરના આકરે છે.

सारांश तथा सवाल.

नृप—पुङ्गिङ.

	अकृपयत्.	द्विवचन.	अहुवचन.
प्रथमा	नृपः	नृपौ	नृपाः
द्वितीया	नृपम्	„	नृपान्
तृतीया	नृपेण	नृपाभ्याम्	नृपैः
चतुर्थी	नृपाय	„	नृपेभ्यः
पंचमी	नृपात्	„	„
षष्ठी	नृपस्य	नृपयोः	नृपाणाम्
सप्तमी	नृपे	„	नृपेषु
संशोधन.	नृप	नृपौ	नृपाः

कलि—पुङ्गिङ.

प्रथमा	कलिः	कली	कलयः
द्वितीया	कलिम्	„	कलीन्
तृतीया	कलिना	कलिभ्याम्	कलिभिः
चतुर्थी	कलये	„	कलिभ्यः
पंचमी	कलेः	„	„
षष्ठी	„	कल्योः	कलीनाम्
सप्तमी	कलौ	„	कलिषु
संशोधन.	कले	कली	कलयः

वन—नपुंसकपुङ्गिङ.

प्रथमा	वनम्	वने	वनानि
द्वितीया	„	„	„
तृतीया	वनेन	वनाभ्याम्	वनैः
चतुर्थी	वनाय	„	वनेभ्यः
पंचमी	वनात्	„	„
षष्ठी	वनस्य	वनयोः	वनानाम्
सप्तमी	वने	„	वनेषु
संशोधन.	वन	वने	वनानि

સુરભિ—નપુંસકલિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	સુરભિ	સુરભિણી	સુરભીણિ
દ્વિતીયા	„	„	„
તૃતીયા	સુરભિણા	સુરભિભ્યામ્	સુરભિભિઃ
ચતુર્થી	સુરભિણે	„	સુરભિભ્યઃ
પંચમી	સુરભિણઃ	„	„
ષષ્ઠી	„	સુરભિણોઃ	સુરભીણામ્
સપ્તમી	સુરભિણિ	„	સુરભિણુ
સંબોધન.	સુરભિ, સુરભે	સુરભિણી	સુરભીણિ

૧. નીચેના પ્રશ્નના જવાબ દાખલાસાથે આપો ?

- (ક) છેલ્લા ચાર સિવાય સર્વ સ્વરની સંધિ શી ?
- (ખ) અ કે આ પછી હ્રસ્વ કે દીર્ઘ ઇ, ઉ, ઋ, કે લ઼ આવે તો સંધિ શી ?
- (ગ) અ કે આ પછી ઇ, ઈ, ઓ, ઔ આવે તો સંધિ શી ?
- (ઘ) હ્રસ્વ કે દીર્ઘ ઇ, ઋ, ઋ, લ઼ પછી કોઈ પણ વિવર્ણ સ્વર આવે તો સંધિ શી ?
- (ઙ) ઇ કે ઓ પછી અ આવે તો સંધિ શી ?
- (ચ) નામના દ્વિવચનને છેડે આવેલા ઈ, ઋ કે ઇ પછી કોઈ પણ સ્વર આવે તો, અને છેલ્લા ચાર સિવાય કોઈ પણ સ્વર પછી ઋ આવે તો, સંધિ શી ?
- (છ) પદને અંતે મ આવે તો શું થાય ?
- (જ) જોડે આવેલા દંત્ય અને તાલબ્ય વ્યંજનની સંધિ શી ?
- (ઝ) જોડે આવેલા દંત્ય અને મૂર્ધન્ય વ્યંજનની સંધિ શી ?
- (ઞ) પહેલા પાંચ વર્ગના અનુનાસિક સિવાય કોઈ પણ

વ્યંજન પછી ઘોષ અક્ષર કે સ્વર આવે તો સંધિ શી ?

(ટ) ર પછી ર આવે તો સંધિ શી ?

૨. ન્ નો ણ ક્યારે થાય છે ?
૩. ક્યારે વિસર્ગનો ઓ, ક્યારે ર, અને ક્યારે સ્, ષ, કે શ્ થાય છે; અને ક્યારે તે લોપાય છે ?
૪. પદાંત ન્ નો ક્યારે વિસર્ગપૂર્વક અનુસ્વાર થાય છે ?
૫. નીચેના ક્રિયાપદોને અવ્યયો સાથે સંબંધ ધરાવતાં પદો કઈ વિભક્તિમાં આવે છે.

(ક) ગતિવાચક ક્રિયાપદો.

(લ) ગુરસો, દ્વેષ, ચડસાચડસી અને અદેખાઈના અર્થનાં ક્રિયાપદો.

(ગ) “દેણદાર હેલું” એવા અર્થમાં ધૃ ધાતુ; તથા સ્મૃહ ધાતુ.

(ઘ) સહ, નમઃ, સ્વસ્તિ, અને વિના.

૬. કેટલાક દ્વિકર્મક ધાતુ ગણાવો.
૭. નીચેનાં નામોનાં રૂપાખ્યાન કરો:— [અક્ષરાંત કે હક્ષરાંત પુલ્લિંગ તથા નપુંસક નામો જોઈએ એટલાં મૂકવાં].

કેટલાએક ઉપયોગી અવ્યયો.

અવ્યયાનિ.

અન્ન અહિં.	અપિ પણ.	एवं એ પ્રમાણે.
અતઃ આથી, અ-હિંથી.	इति એમ, આપ્ર-માણે.	एव નક્કી.
अथ આજ.	इत्थं આવી રીતે.	कदा ક્યારે.
अधुना હવેણા.	इव પેઠે, જેમ, જાણે.	किन्तु પરંતુ, પણ.

કુતઃ શાથી, ક્યાંથી.	તદા ત્યારે.	વૃથા ફોગટ.
કુત્ર કે ક્યાંક.	પુનર્ ફરીને.	શ્વસ્ આવતી કાલે.
ચ* અને.	પુરા પહેલાં.	સદા હમેશા.
ચિરમ્ લાંબા વખતસુધી.	યતઃ જ્યાંથી, જ્યાંથી.	સર્વત્ર બધે.
તતઃ તેથી, તાંહિંથી.	યત્ર જ્યાં. [જેમ.	મુષ્ટુ સારી રીતે,
તત્ર તાંહિં. [માણે.	યથા જે પ્રમાણે,	બેરા.
તથા તેમજ, તેપ્ર-	યદા જ્યારે.	હે અરે.
	વા* અથવા, કે.	હ્યસ્ ગર્ધ કાલે.

પાઠ ૧૦.

† આત્મનેપદ—પ્રત્યય.

એકવચન.

પુરૂષ ૧.

ઈ

વન્દે

પુરૂષ ૨.

સે

વન્દસે

પુરૂષ ૩.

તે

વન્દતે

ધાતુ.

ગણ ૧.

ઈક્ષ્ જોવું.

અપ (ઉપ.) + ઈક્ષ્

આશા રાખવી.

પ્ર (ઉપ.) + ઈક્ષ્

પેખવું, જોવું.

પરિ (ઉપ.) + ઈક્ષ્

તપાસવું.

કમ્પ્ ધૂળવું, હાલવું.

પ્ર (ઉપ.) + કાશ્

પ્રકાશવું, ચળકવું.

માણ્ કહેવું, બાખવું.

મુદ્(મોદ્) ખુશીયવું.

યત્ મેહેનત કરવી.

આ (ઉપ.) + રમ્

શર કરવું.

* જે પદો જોડવાનાં હોય કે છૂટાં પાડવાનાં હોય તે સઘળાંને છેડે એકજવાર કે તે દરેકને છેડે જૂદી જૂદી વાર ચ કે વા મૂકાય છે. ઉદાહરણ. હરિશ્ચ ગોવિન્દશ્ચ કે હરિર્ગોવિન્દશ્ચ અલ્પતઃ.

† આત્મનેપદના ધાતુઓનાં રૂપાખ્યાન કરતાં પથ, પહેલાં કહેલાં વિકરણ પ્રત્યયો લગાડવા.

રમ્ રમયું.	વેષ ધુજયું, ધરયરયું.	ગુમ્ (શોમ) શોભયું,
ત્ત્ (રોચ) પસંદ પડયું, ગમયું.	શઙ્ વહેમ આ- ણવો, શંકા લેવી.	લાયક હોયું. [યું.
લમ્ મેળવયું.	આ (ઉપ.) + શંસ	શિક્ષ્ શીખયું, ભણ-
વન્દ નમયું.	આશા રાખવી,	શ્લાઘ વખાણયું.
વૃધ (વર્ધ) વધયું.	તકાસયું.	સહ ખમયું.
		સેવ મેવયું.

ગણ ૪.

ગણ ૬.

જન્ [જા] ઉત્પન્ન થયું,	મ્* [મ્નિય] મરયું.
યુધ્ લઢયું.	[નીપજયું. વિદ્ [વિન્] મેળવયું.

ગણ ૧૦.

ઞવ્ (ઉપ.) + ધીર્ તિરસ્કારયું.	નિ (ઉપ.) + સૂઢ [નિષૂઢ]
અવસ્તા કરવી.	નાશ પમાડયું.
મૃગ્ શોધયું.	

નામ.

અધ્યયન નં ભણયું, અભ્યાસ	ન્યાય પું ન્યાયશાસ્ત્ર.
અસત્ય નં અસત્ય, જૂઠું.	પારિતોષિક નં ઈનામ.
અસ્ત્ર નં મંત્ર ભણીને	ભય નં ખીક.
ફેંકવાનું અમલકારી હથિયાર.	વિશ્વામિત્ર પું એક ઋષિ.
ઉદ્યમ પું મેહેનત, ઉદ્યમ.	શાસન નં હુકમ.
કૃષ્ણ પું કૃણુ.	સદાચાર પું સારી ચાલ.
કેશ પું દુઃખ, પીડ.	સ્નેહ પું પ્રેમ.
દુરાચાર પું ખરાબ ચાલ.	સ્વાસ્થ્ય નં સ્વસ્થતા, સાંતિ.

* છઠ્ઠા ગણના ધાતુના અંત્ય ક્ર નો રિ ધાય છે અને તેમાં વિકરણપ્રત્યય જ ઉમેર્યાથી રિય ધાય છે; જેમ કે જૂ અને પ નાં ત્રિયતે અને પ્રિયતે એવાં રૂપ ધાય છે.

† આ ધાતુના ઉપાંત્ય સ્વરનો ગુણ થતો નથી. આ ધાતુ એવા કેવળ આત્મનેપદી છે. પૃ. ૮ ની ટીપ † જુઓ.

દેવં વન્દે ।
 મયં શક્ત્સે ।
 મયદ્વિપતે હૃદયમ્ ।
 સૂર્યઃ પ્રકાશતે ।
 વ્યાઘ્રો મ્રિયતે ।
 અસત્યં ભાષતે ।
 હરેરુદયમં શ્લાઘે ।
 પુસ્તકાનિ મૃગયસે ।
 વીરોઽરિં નિષૂદયતે ।
 મૌદકો બાલકાય* રોચતે ।

હે રામ સુષુ શોભસે વિનયેન ।
 જ્ઞાનાત્સુખં જાયતે ।
 નારાયણે રામસ્ય સ્નેહો વર્ધતે ।
 જનાનાં કલ્યાણાય નૃપો યતતે ।
 આચાર્યે શિષ્યઃ સેવતે ।
 વિશ્વામિત્રાદસ્ત્રાણિ શિક્ષતે
 રામઃ ।
 સદાચારેણ મનુષ્યઃ સ્વાસ્થ્યં લ-
 ભતે ।
 પુત્રસ્ય દુરાચારાત્સુખં નાશંસે ।

(હું) ન્યાયનો અભ્યાસ રાહ
 કરું છું.
 (તું) દુઃખ ખતમું છે.
 કૃષ્ણ છાકરાઓ જોડે રમે છે.
 ઝાડ હાલે છે.
 (તું) રાજને સેવે છે.
 યોદ્ધા રાત્રુઓ જોડે લડે છે.

(તું) ઈનામ તકાસે છે.
 (હું) મિત્રોની આબાદી ઉપર
 ખુશી થાઉં છું.
 બુદ્ધો રાજના હુકમોને તિર-
 સ્કારે છે.
 (હું) વાંદરાને જોઉં છું.
 તે ઋષિઓને પગે લાગે છે.

પાઠ ૧૧.

દ્વિવચન અને બહુવચન.

	પુ. ૧.	પુ. ૨.	પુ. ૩.
દ્વિવચન.	વહે	ઢથે	ઢતે
બહુવચન.	મહે	ધ્વે	અન્તે†

* રુદ્ધ અને એવા અર્થના બીજા ક્રિયાપદો સાથે રૂચિ ધરાવનારનું નામ અતુર્થીમાં આવે છે.

† પૃ. ૬ ની ટીપ ‡ જુઓ.

પરસ્મેપદની પેઠે વ ને મ થી રાઃ થતા આત્મનેપદપ્રત્યયો
લાગતાં પૂર્વનો અ દીર્ઘ થાય છે.

વન્દાવહે

વન્દેથે

વન્દેતે

વન્દામહે

વન્દધ્વે

વન્દન્તે

ધાતુ.

ગણ ૧.

કલ્પ વાપાણ્યું,
ઓપાવ્યું.

ક્ષમ માફ કર્યું.

પ્ર (ઉપ.) + ગલ્મ
અગ્રધ મારવી.

વૃત્ (વર્ત) હોયું.

ડી (ડય) ઉડ્યું.

મિશ્ત* માગ્યું, જા-
ચ્યું.

યાચ્ માગ્યું, જા-
ચ્યું. [ક્યું.

મ્પન્દ ધડક્યું, ફર-

સ્મિ (સ્મય) હસ્યું,

મ્હો મલકાવ્યું.

વિ (ઉપ.) + સ્મિ

(સ્મય) આશ્ચર્ય
પા મ્યું, ચમક્યું.

સ્વાહ્યાપ્યું, ભાવ્યું.

ગણ ૪.

ગણ ૧૦.

અનુ (ઉપ.) + રુધ માન્યું,
અનુસર્યું, તાપે રહેયું.

અભિ+વાદ નમ્યું, પગે પડ્યું.

નામ.

અપગધ પુ. યુન્હો.

અભ્યુદય પુ. આ-
બાદી, ચડતી.

આન્ન ન. કેરી.

ઉદ્યોગ પુ. ઉદ્યોગ,
મેહેનત.

કપટ ન. કપટ.

ગાયક પુ. ગવિયો.

ગુણ પુ. ગુણ.

ચાતુર્ય ન. હોશિ-
યારી.

તળુલ પુ. ચોખ્ખા.

દ્રવ્ય ન. દ્રવ્ય, પૈસો.

નયન ન. આંખ.

નાગાયણ પુ. વિશેષ
નામ.

નિર્દેશ પુ. ફરમાસ,
હુકમ.

નૃત્ય ન. નાચ્યું.

મયૂર પુ. મોર.

મજ્જ પુ. ઉલ્લંઘન.

વસંત પુ. વસંત ઋતુ.

વાતાયન ન. ખારી.

વિહંગ પુ. પક્ષી.

વૈયાત્ય ન. બેઆ-
દબી, જંગલી પાણું.

શુક પુ. પોપટ.

સજ્જીત ન. ગાયન.

સ્વીય વિશેષ. પોતાનું.

* પૃ. ૨૬ ની ટીપ ૬ જુઓ.

વાક્ય.

મોદકાન્ સ્વાદન્તે બ્રાહ્મણાઃ ।
 ધનિકં દ્રવ્યં યાચેતે મિશ્રુકૌ ।
 મિત્રાણામમ્યુદયે નરા મોદન્તે ।
 મુનીનભિવાદયાવહે ।
 સ્વીયાન્ ગુણાન્ કલ્પેથે ।
 ઉદ્યોગાદ્ધનં લભધ્વે ।
 વૃથા પ્રગલ્ભધ્વે ।
 બુધા મોક્ષં વિન્દન્તે ।
 કપટં શક્ષેથે ।
 આકાશે વિહગા ડયન્તે ।

કૃણસ્ય ચાતુર્યેણ વિસ્મયન્તે
 જનાઃ ।
 મૂર્ખાણાં વૈયાત્યં ન સહામહે ।
 વૃક્ષેષુ કુસુમાનિ વર્તન્તે ।
 આચાર્યસ્ય નિર્દેશમનુરૂધ્ધ્યધ્વે ।
 મૃત્યાનામપરાધાન્ ક્ષમામહે ।
 રામસ્ય નયને સ્પન્દેતે ।
 શાસનસ્ય ભક્તં ન ક્ષમન્તે નૃપ-
 તયઃ ।
 ગાયકાત્સજ્જીતં શિક્ષાવહે ।

(આપણે) વસંતઋતુમાં ફળો
 મેળવિયે છિયે.
 (તમે) જૂઠું બોલો છો.
 પર્વતો હાલે છે.
 તારા પ્રકારો છે.
 (તમે) નાચવું શિખો છો.
 નારાયણના કલ્યાણસાર (તેના
 બે) મિત્રો મહેનત કરે છે.
 (અમે બે) રાજાને સેવિયે છિયે.
 (તમે બે) કેરીઓ ખાઓ છો.
 (અમે બે) હરિ તરફથી કલ્યાણ
 તકાસિયે છિયે.

(બે) છોકરા વાડીમાં રમે છે.
 (તમે બે) મિત્રોના ગુન્હા માફ
 કરો છો.
 (તેઓ) ડાહ્યા માણસોના ગુણો
 વખાણે છે.
 પાપટો બારીએ બેઠે છે.
 પાપથી દુઃખો ઉત્પન્ન થાય છે.
 માણસો મરે છે.
 યાચકો ચોખ્ખા મારે છે.
 (અમે) હવેલીની ટોચે માર
 બેઠયે છિયે.

પાઠ ૧૨.

કર્મણિ રૂપ અને ભાવે રૂપ.*

આ રૂપો ધાતુને† ય લગાડી આત્મને પદના પ્રત્યયો ઉમેરવાથી થાય છે; ‡ ત્યજ્ + ય + તે = ત્યજ્યતે ; ત્યજ્યસે, ત્યજ્યે ઇવ.

જે ધાતુને છેડે ઋ હોય અને તે ઋ ની પેઠેલાં જેડાક્ષર ન હોય તો આ રૂપોમાં ય લાગતાં તે ઋને બદલે જિ મુકાય છે; જેમ કે કૃનો ક્રિ થાય છે.

જે કોઈ ધાતુને છેડે હ્રસ્વ ઇ કે હ્રસ્વ ઊ હોય તો તે ય લાગતાં દીર્ઘ થાય છે; જેમ કે જિ નો જી થાય છે.

ધાતુ.

પ્ર (ઉપ.) + અર્ચ્	દાઃ [દી]	આપવું.	મદ્ ૨૭વું.
વિનવવું.	આ (ઉપ.) + દિશ્	શ્રુ માંભળવું.	
કૃ કરવું. [અવું.	કરમાવવું.	મ્થા [મ્થી]	ઉભા
જ્ઞા જાણવું, ઓળ-	જ્ઞા [જી]	પીવું.	ઢન્ ૯૭વું. [રહેવું.

નામ.

આદેશ પુ. હુકમ.

કાષ્ઠ ન. લાકડું.

ચાપ પુ. કામડું.

ધ્વનિ પુ. આવાજ.

પૌર પુ. રોહિરમાં રહેનારો,

નગરવાસી.

* ગુજરાતી વ્યાકરણમાં જેને સહ્યભિદ કહે છે તે.

† ધાતુના વિશેષ રૂપ કે આદેશને આ ય નથી લાગતો, પરંતુ લાગેલા ધાતુનેજ લાગે છે; જેમ ગમ્ [ગच्छ] ઉપરથી ગच्छयતે નહિ, પરંતુ ગમ્યતે.

‡ કર્મણિ રૂપ કે ભાવે રૂપ ગણભિદે કરી જૂદાં નથી થતાં, એટલે તે રૂપો બધાએ ધાતુઉપરથી એકસરખીજ રીતે થાય છે. માત્ર ખુદ ધાતુઓમાંજ અમુક ફેરફાર થાય છે; આથી કરીને જે ગણો ગુચવણ ભરેલા ધારી આ પુસ્તકમાં દાખલ નથી કર્યાં, તે ગણના ધાતુઓ પણ ચાલુ પાઠમાં આપ્યા છે. અલબત્ત શિખનાર તેમનાં કર્તારિ રૂપો કરી શકશે નહિ.

§ કર્મણિ રૂપ કે ભાવે રૂપનો ય લાગતાં ખુદ ધાતુનું જે વિશેષ રૂપ થાય છે તે આદિ કાટખૂણ કાંસમાં મુકેલું છે.

વાક્ય.

નિષ્કા બ્રાહ્મણેભ્યો દીયન્તે ।
 નૃપતેરદેશઃ ક્રિયન્તે ।
 અગ્નિના કાષ્ઠં દદ્યન્તે ।
 શઠૌ પુરુષેભ્નાદ્યન્તે* ।
 જનૈર્દૃશ્યામહં ।
 વ્યાધિભિઃ પીડ્યધ્વે ।
 પ્રેક્ષ્યસે જનૈન ।
 પુત્રૈઃ પૂજ્યેથે ।
 આચાર્યૈર્ધર્મ ઉપદિશ્યતે ।
 મૃત્યૈઃ સત્યમે ।

સારથી હન્યેતે ।
 ઋષયો જનેન વન્દન્તે ।
 સૂર્યેણ પ્રકાશ્યતે ।
 ધાન્યસ્ય રાગયો નીયન્તે ।
 ચાલકૈઃ રુદ્યન્તે ।
 તત્ત્વં બુદ્ધ્યન્તે પ્રજ્ઞૈઃ ।
 નૃપેનારયો જીયન્તે ।
 ईશ્વરેણ ભૂયતે ।
 લોકૈઃ પ્રશસ્યધ્વે† ।
 શિષ્યૈર્નમ્યાવહે ।

• મિત્રૈસ્ત્યજ્યે ।

શત્રુ તીરવડે મરાય છે.
 છોકરાના હાથ પાણીએ ધો-
 વાય છે.
 (તું) કવિયોવડે વખણાય છે.
 (તમે) લોકોવડે શાધાઓ છો.
 (હું) ચાકરોવડે સેવાઉં છું.
 (આપણે) મધ્યરવડે સંભા-
 નાધયે છિયે.
 (તમે એ) લોકોવડે ઓળ-
 ખાઓ છો.

હાથીઓ પલાણાય છે.
 કૃષ્ણનું શરીર ધરણીવડે રાણુ-
 ગરાય છે.
 ગણા માણસોના ગુણો ક-
 વિઓવડે પ્રમિદ્ધ કરાય છે.
 રાજ્ય સંભળાય છે.
 (એ) કૃષ્ણો હરિવડે ખવાય છે.
 (એ) તીરો ફેંકાય છે. [છો.
 (તમે) રાણવડે કરમાવાઓ
 ગારો રાજાઓવડે દંડાય છે.

(અમે એ) નગરવાસીઓવડે વિનવાધયે છિયે.

* દશમા ગણના ધાતુઓના સ્વરમાં જે ગુણ કે વૃદ્ધિનો કેર-
 દાર કર્તારિ રૂપમાં થાય છે, તે કર્મણિ રૂપકે ભાવે રૂપનો ચ પ્રત્યય
 લગાડતાં પહેલાં પણ કરવામાં આવે છે; ઉ—ચુર કર્તારિરૂપ
 ચોરચલિ, અને કર્મણિરૂપ ચુર્યન્તે નહિ પણ ચોર્યન્તે.

† પૃ. ૧૭ ની ટીપ્પાં જુઓ.

‡ જો ધાતુમાં ઉપાંત્યે નુકે અનુસ્વાર હોય, તો તે કેટલાંએક
 ઠેકાણાંસિવાય બીજે બધે ચ પ્રત્યય લાગતાં લોપાય છે.

સારાંશ તથા સવાલ.

સ્મિ આત્મને. હસવું.

(વર્તમાનકાળ કર્તરિરૂપ).

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુરૂષ ૧.	સ્મયે	સ્મયાવહે	સ્મયામહે
પુરૂષ ૨.	સ્મયસે	સ્મયેથે	સ્મયધ્વે
પુરૂષ ૩.	સ્મયતે	સ્મયેતે	સ્મયન્તે.

શ્રુ સાંભળવું (વર્તમાનકાળ કર્મણિરૂપ).

પુરૂષ ૧.	શ્રૂયે	શ્રૂયાવહે	શ્રૂયામહે
પુરૂષ ૨.	શ્રૂયસે	શ્રૂયેથે	શ્રૂયધ્વે
પુરૂષ ૩.	શ્રૂયતે	શ્રૂયેતે	શ્રૂયન્તે.

૧. છઠ્ઠા ગણમાં અંત્ય ઋ નો શો ફેરફાર થાય છે? તેવાજ ફેરફાર ખીજા કયા પ્રસંગે થતો જોવામાં આવે છે?

૨. કર્મણિરૂપ કે ભાવે રૂપનો ય પ્રત્યય લાગતાં ધાતુના અંત્ય હ્રસ્વ સ્વરનો શો ફેરફાર થાય છે? અને દશમા ગણના ધાતુનું શું થાય છે? તેમજ આ (ઉપ.) + સ્થા, દા અને વા (પીવું) એ ધાતુઓનું શું થાય છે?

૩. નીચેના ધાતુના વર્તમાનકાળ કર્તરિરૂપ લખો.—

વૃષ્, પૃ ગ. ૬ [અહિં જોઈએ તેટલા આત્મનેપદી ધાતુ મુકવા.]

૪. રુચ્ને એવા અર્થના ખીજા ક્રિયાપદો સાથે રચિ ધરાવનાર કઈ વિભક્તિમાં આવે છે, તે દાખલા સાથે લખો.

૫. નીચેના ધાતુનાં કર્મણિરૂપ યા ભાવે રૂપ આપો.

ગમ્, દૃષ્, સ્થા [અહિં જોઈએ તેટલા પરસ્મૈપદી અને આત્મનેપદી ધાતુ મુકવા].

૬. ચ અને વા નો પ્રયોગ શી રીતે થાય છે તે લખો.

પાઠ ૧૩.

આકારાંત અને ઈકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામો.

પ્રથમા અને દ્વિતીયા વિભક્તિ.

પ્રત્યય.

	અંકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
આકારાંત	પ્ર° ૦	ઈ	અસ્
	દ્વિ° આમ્	,,	,,
	પ્ર° રમા	રમે	રમાઃ
	દ્વિ° રમામ્	,,	,,
ઈકારાંત	પ્ર° ૦	ઐ	અસ્
	દ્વિ° મ્	,,	ઇસ્
	પ્ર° નદી	નદૌ*	નદઃ
	દ્વિ° નદીમ્	,,	નદીઃ

નામ.

સ્ત્રીલિંગ.

અરુન્ધતી વસિષ્ઠ *	જનની મા.	માલા માળા, હાર.
ધિતી વહુનું નામ.	નદી નદી, સ્વધા.	રજની રાત્રિ.
આજ્ઞા હુકમ.	રત્ની વહુ.	લજ્જા લાજ, રામ.
કથા વાત, કથા.	નદી નદી.	લતા વેલ.
કન્યા દીકરી, છોકરી.	નારી સ્ત્રી.	લલના સ્ત્રી.
કલા હુબર. કળા.	પત્ની વહુ.	વાપી વાવ.
કુમારી નપરણેલી	પૃથ્વી પૃથ્વી.	શોભા શોભા.
છોકરી, કુમારી.	પ્રજા રૈયત, સંતતિ.	સહી સહિયર,
ક્ષમા ક્ષમા, માફી.	પ્રમદા જીવાન સ્ત્રી.	સહચરી સહિયર,
ગંગા ગંગા.	માર્યા વહુ.	સોબતણ, સો-
	મહી પૃથ્વી.	બતમાં રહેનારી.

* પૃ. ૧૯ ની ટીપ* જુઓ.

ઉપવન ન. આગ, વાડી.

કણ્ઠ પુ. ડોક, ગળું.

ગમન ન. જવું, નીકળવું.

जनक पु. रामની વહુ સી-
તાનો પાપ.

नारद पु. દેવકપિનું નામ.

प्रासाद पु. મહેલ.

तल न. તળ, પૃથ્.

प्रासादतल न. आगारी,
મહેલનું ઉપલું પૃથ્.

सूत्रधार पु. नाटक मंडलीનો

हस्ति पु. હરણ. [મુખ્ય.

ધાવુ, ગણ ૧.

सम् (उप.) + गम् आ. लो-
ડાવું, મળવું.

तृ (तर) प. तरवું, ઓળંગવું.

अव (उप.) + तृ(तर) उत्तरवું.

गमि (उप.) नी परણવું.

शुच प. શોધ કરવો.

अनु (उप.) + स् पाછળ જવું,
અનુસરવું.

વાક્ય.

वसिष्ठस्य पत्न्यरन्धती ।

નાયોં હર્મ્યાણાં વાતાયનેભ્યઃ પ-

કૃષ્ણઃ કલાઃ શિક્ષતે । [૩યન્તિ ।

रामो जनकस्य कन्यां परिणयति ।

ગજ્ઞા સમુદ્રં ગચ્છતિ ।

क्षमा वीरस्य भूषणम् ।

નારાયણો જનનીમાહ્વયતિ ।

प्रजा नृपतिना रक्ष्यन्ते ।

उद्यानस्य शोभां पश्यति ।

नृपस्यज्ञे* अनुरुध्येते ।

उपवने नृपस्य कन्ये रमेते ।

લતે સ્પૃશતિ ।

चन्द्रेण रजनी शोभते ।

નદી સંગચ્છેતે ।

कुमारी सख्यौ भाषते ।

વરાહાઃ સહચરીઃ શોચન્તિ ।

लज्जां त्यजति मूर्खः ।

નટી સૂત્રધારસ્ય માર્યા ।

ललनाः प्रासादतलमारोहन्ति ।

બ્રાહ્મણા મહીમટન્તિ ।

નારદ સ્વર્ગથી પૃથ્વીઉપર ઉ-
તરે છે.

કૃષ્ણ રાજાઓની વાતો કહે છે.

જીવન સ્ત્રીઓ આગમાં રમે
છે. [પહેરે છે.

(તે) ગણે પ્રલાના (એ) હાર

* પૃ. ૨૦ ની ટીપ્પણીઓ.

રામની વહુ અરુન્ધતીને પગે	શ્વવધાર નદીને બોલાવે છે.
પડે છે. [છિયે છિયે.	હરિ નદીએ* જાય છે.
(અમે બે) કુમારીઓને જો-	વનમાં વસવા માટે રામના ની-
સામ્યતણા હરણને અનુસરે છે.	કળવાનો† (તેની બે) મા
ગામમાં (બે) વાવ છે.	શોક કરે છે.

પાઠ ૧૪.

તૃતીયા, ચતુર્થી અને પંચમી વિભક્તિ.

પ્રત્યય.

એકવચન. દ્વિવચન. બહુવચન.

આકારાંત અને	{	તૃ. આ	ભ્યામ્	ભિસ્
ઈકારાંત		ચ. ए	„	भ्यस्
		પં. अस	„	„

તૃતીયા વિભક્તિનો એકવચનનો પ્રત્યય લગાડતાં છેલ્લા આ નો ए થાય છે.

ચતુર્થી, પંચમી, પછી અને સપ્તમીના એકવચનના પ્રત્યયો લાગતાં આકારાંત નામોમાં યા અને ઈકારાંત નામોમાં આ ઉમેરાય છે. ઉ.-માલા + યા + ए = માલાયૈ; નદી + આ + ए = નદૈ.

અથવા તો એકવચનના નીચે પ્રમાણે પ્રત્યયો ગણવા.

	ચતુર્થી.	પંચમી.	પછી.	સપ્તમી.
આકારાંત.	यै	यास्	यास्	याम्
ઈકારાંત.	ए	आस्	आस्	आम्

* પૃ. ૧૮ ની ટીપ† જુઓ.

† શુચ્ (શોક કરવો) થાતુ સકર્મક છે માટે આ નામ દ્વિતીયામાં મૂકવું. વળી આ “વસવા માટે” શબ્દનો અર્થ લાવવા “વન” શબ્દ ચતુર્થીમાં વાપરવો.

	अेकवचन.	द्विवचन.	पुलुवचन.
तृतीया	मालया	मालाभ्याम्	मालाभिः
चतुर्थी	मालयै	"	मालाभ्यः
पंचमी	मालायाः	"	"
तृतीया	नद्या	नदीभ्याम्	नदीभिः
चतुर्थी	नद्यै	"	नदीभ्यः
पंचमी	नद्याः	"	"

नाम (स्त्रीलिंग).

अवन्ती अेक शहे-	जग धरउपलु.	पुरी शहेर.
रनुं नाम.	दासी दासी.	पूजा पूज.
कान्ता वहाली, वहु.	देवता देव डे देवी.	प्रभा तेज.
कौशाम्बी अेक	पञ्चवटी दंडकार-	महिषी पटराणी.
शहेरनुं नाम.	एयना अेक ला-	वाचा वाणी.
क्रीडा रमत, अेल.	गनुं नाम.	व्यथा धन, पीडा.
चिन्ता किकर.	पाठशाला निशाण.	सीता रामनी वहु.

गीत न. गीत.

जरुत पु. धरडे भाणुस.

दूत पु. नसुद.

नाग पु. हाथी.

संदेश पु. संदेशो.

हित न. आयदाकारक, हित.

निर् (उप.) + गम् नीकगुं.
द्यत् (द्योत्) ग. १, आ. प्र-
काशयुं.

परि (उप.) + वृ* धेरयुं.
नि (उप.) + वृत् पाछा कूरयुं.
प्र. (उप.) + हि* भोकलयुं.

वाक्य.

देवताभ्यो बलिं यच्छति ।

कौशाम्ब्या निवर्तते दूतः ।

चित्तस्य व्यथया रामो मुह्यति ।

कान्तायै सन्देशः प्रहीयते ।

* आ अे धातुअेनां कर्मणि इषेण आ पुस्तकमां वापयथि छे.

અવન્ત્યા આગચ્છતિ ।
 કૃષ્ણસ્ય પદ્મૈ* ફલાનિ રોચન્તે ।
 દાસ્યા સેવ્યતે મહિષી ।
 જરયા ક્ષીયતે શરીરમ્ ।
 મળીનાં પ્રભાભિર્દ્યોતતે પ્રાસાદઃ ।
 લજ્જયા પ્રવિશતિ ગૃહમ્ ।
 દેવસ્ય પૂજાયાઃ સુખં લભતે ।
 ક્રીડાયૈ પ્રવિશત્યુદ્યાનમ્ ।
 સર્ત્ત્રીભિઃ પરિવ્રિયતે સીતા ।

સહચરીભ્યામનુગમ્યતે નાગઃ ।
 પચ્ચવદ્યા નિર્ગચ્છતિ રામઃ ।
 લતાભ્યાં શોભતે વૃક્ષઃ ।
 ગજ્જાયાઃ પુરી ક્રોશી ।
 વાપીભ્યો જલં વહતિ ।
 બાલકાઃ પાઠશાલાભ્ય આગ-
 ચ્છન્તિ ।
 પ્રજાભ્યો હિતમિચ્છન્તિ નૃપતયઃ ।

હરિ વાણીવડે મિત્રને શાંત
 કરે છે.
 રાહેર નદીઆવડે ઘેરાયલું છે.
 ક્ષમાયકી માણસઅત્તની સ્વ-
 સ્થતા મેળવે છે.
 ડાહ્યામાણસો પૃથ્વીથી સ્વર્ગ
 જાય છે.
 (તિ) ઘરડા આદમીની વાતોથી
 સુખ મેળવે છે.
 નારાયણની વડુવડે આપ્પા રં-
 ધાય છે.
 રાજના હુકમે (હું) આવન્તી
 જાઉં છું.

વસિષ્ઠ અરુન્ધતીની જોડે
 આવે છે. [છે.
 રામ દીકરીઆને ઘરેણું આપે
 (તિ)હારવડે શરીર રાણુગારે છે.
 પટરાણી દાસીઉપર† યુસ્સે
 થાય છે. [કરાય છે.
 (તિ) કુમારીઆવડે અગ્નિદાન
 ક્રિકરથી દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે.
 સીતાએ નપણીઆપાસેથી ગી-
 તો રીએ છે.
 સેનાપતિના હુકમે લશ્કરના
 સિપાઈઓ રાહેરથી અ-
 હાર આવે છે.

* પૃ. ૩૫ ની ટીપ* જુઓ.

† પૃ ૨૬ ની ટીપ† જુઓ.

પાઠ ૧૫.

પછી. સમમી અને સંબોધન વિભક્તિઓ.

પ્રત્યય.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
આકારાંત અને	પછી અસ્	ઓસ્	નામ્
ઈકારાંત નામો.	૧ સમમી આમ્	,,	સુ

ઈકાર પછી સુ નો નુ થાય છે. ઓસ્ લાગતાં અંત્ય આને ન થાય છે. આકારાંત નામના સંબોધનનું એકવચન અંત્યસ્વરનો ન કરવાથી થાય છે. જેમકે હે મમે ; અને ઈકારાંત નામનું સ્વર ટુંકાવવાથી થાય છે. જેમકે હે નદિ; અને પ્રકારનાં નામોનાં સંબોધનનાં દ્વિવચન, બહુવચન પ્રથમાનાં તે તે રૂપો જેવાંજ છે. પ્રૃષ્ઠ ૨૭ નો નિયમ જુવો.

પછી	માલાયા:	માલયો:	માલાનામ્
સમમી	માલાયામ્	,,	માલાસુ
સંબોધન	માલે	માલે	માલા:
પછી	નદ્યા:	નદ્યો:	નદીનામ્
સમમી	નદ્યામ્	,,	નદીષુ
સંબોધન	નદિ	નદ્યો	નદ્ય:

શબ્દ.

અયોધ્યા સ્ત્રી. એક	ચકોર પુ. એક જન-	નિશા સ્ત્રી. સત.
રાણેરનું નામ.	તનું પક્ષી.	નિશાચર પુ. રાક્ષ-
ચંદ્રાણી સ્ત્રી. હંદ્રતી	છાયા સ્ત્રી. છાયા.	મ. દૃષ્ટ માણસ.
વહુ.	જયન્ન પુ. હંદ્રતા	પ્રજૂન વિરો. પુષ્કળ.
ઉદ્ધક ન. પાણી.	પુત્રનું નામ.	પ્રવર્તન ન. પ્રેરણા.
કૌમુદી સ્ત્રી. ચંદની.	તીર ન. કાંઠો, તીર.	પ્રાચીન્ય ન. હંસિ-
ગોદાવરી સ્ત્રી. ન-	દણ્ડકા સ્ત્રી. અક	ચારી.
દીનું નામ.	જંગલનું નામ.	પ્રિય વિરો. બહાલું:

મળ્ડપ પુ. માંડવો.	વલ્લભ. પુ. પ્રીતમ,	શકુન્તલા સ્ત્રી.
મન્સ્ય પુ. માંછલું.	ધણી.	એક સ્ત્રીનું નામ.
માધુર્ય ન. સુંદરતા,	વાળી સ્ત્રી. વાચા,	શિલા સ્ત્રી. પત્થર.
મધુરપાત્રું.	બાપા.	શૂદ્રક પુ. એક
રથયા સ્ત્રી. રોરી,	વિવાહ પુ. લગ્ન.	રાજનું નામ.
પોળ.	ક્રીડ ગ.૧, ૫૨૨મૈ.	સમ્માર પુ. તૈયારી.
અર્હ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.	રમયું, ક્રીડ કરવી.	વિ (ઉપ.) + હ મ.
લાયક હોયું.		જન ભારવી, રમયું.

વાક્ય.

અવન્યાં શૂદ્રકાં વર્માત ।	ગોદાવર્યાં જલે ગજૌ વિહરતઃ ।
ગક્ષાયાં પ્રભૂતં જલં વૃક્ષેભ્યે ।	ગ્રીષ્મે નદીનામુદકેષુ નૃપાઃ પ્રમ-
પ્રજાનાં ધર્મે પ્રવર્તનં નૃપઃ ક્રિયન્તે ।	દાભિઃ ક્રીડન્તિ ।
ઉજ્જયિન્યાં શિવસ્ય પુજાસુ ન-	લતાનાં મળ્ડપં પ્રાવિશન્તિ
ન્યન્તિ નાર્યઃ ।	લલનાઃ ।
સર્વિ ગચ્છામિ નદ્યાસ્તંભમ્ ।	વાળ્યાં કમલાનિ પ્રરોહન્તિ ।
વૃક્ષાણાં છાયાસુ શિલાયામુપ-	જનન્યો રાજામનુરુધ્યતે રામઃ ।
વિશતિ ।	પ્રિયે પુત્રો ગ્રામં ગચ્છતિ ।
કૃષ્ણો માર્યાયા વિનયં શંસતિ ।	સર્વોપરમઃ સ્નેહઃ શકુન્ત-
ચન્દ્રો નિશાયા વલ્લભઃ ।	લાયાઃ ।

કન્યયોર્વિવાહસ્ય સંભારાઃ ક્રિયન્તે ।

ગંગાના કાંઠાઓ ઉપર ઝાંડા	(હું) અયોધ્યાના રસ્તામાં
છે.	રથા જોડું છે. [લાયક છે.
જયન્ત ઇંદ્રાણીનો દીકરો છે.	શકુન્તલા સખીઓના પ્રેમને
રામના મિત્રો રાહરમાં રહે છે.	રામની વાણીમાં મિહારા છે.
અકોર ચંદનીમાં ખુશ થાય છે.	સીતાના (બે) દીકરા ક્યાં છે.
તે વેલનું ફૂલ લાવે છે. [છે છે.	દંડકામાં રાક્ષસો છે.
હરિ દીકરીઓના ગુણો વખા-	પૃથ્વી ઉપર દ્વીપો છે. [જોડું છે.
નદીઓમાં માછલાં હોય છે.	(હું) ઝાડની છાયામાં માણસો

सारांश तथा सवाल.

शाला (स्त्रीलिंग) जगत्.

	एकवचन.	द्विवचन.	बहुवचन.
प्रथमा	शाला	शाले	शालाः
द्वितीया	शालाम्	,,	,,
तृतीया	शालया	शालाभ्याम्	शालाभिः
चतुर्थी	शालायै	,,	शालाभ्यः
पंचमी	शालायाः	,,	,,
षष्ठी	,,	शालयोः	शालानाम्
सप्तमी	शालायाम्	,,	शालासु
संशोधन	शाले	शाले	शालाः

दासी (स्त्रीलिंग) दासी.

	एकवचन.	द्विवचन.	बहुवचन.
प्रथमा	दासी	दास्यौ	दास्यः
द्वितीया	दासीम्	,,	दासीः
तृतीया	दास्या	दासीभ्याम्	दासीभिः
चतुर्थी	दास्यै	,,	दासीभ्यः
पंचमी	दास्याः	,,	,,
षष्ठी	,,	दास्योः	दासीनाम्
सप्तमी	दास्याम्	,,	दासीषु
संशोधन	दासि	दास्यौ	दास्यः

१. नीचैनां नाभिनानां रूपेण ज्ञेयः—

सहचरी, प्रमदा धृत्यादि.

પાઠ ૧૬.

પ્રથમ ભૂતકાળ.

પરસ્પૈપદ.

પ્રત્યય.

	પુરૂષ ૧.	પુરૂષ ૨.	પુરૂષ ૩.
એકવચન.	અમ*	સ	ત્
દ્વિવચન.	વ	તમ્	તમ્
આ કાળમાં ધાતુની પૂર્વે આગમ અ આવે છે.			
એકવચન.	અબોધમ	અબોધઃ	અબોધત
દ્વિવચન.	અબોધાવ	અબોધનમ્	અબોધતામ્
પ્રથમ ભૂતકાળના પ્રત્યયો લાગતાં પ્રથમ વિકરણ પ્રત્યય ઉમેરવામાં આવે છે; ત અને સ્ પ્રત્યયો પૂર્વે અસ્ (હિવું) ધાતુમાં ઈ અને અદ્ (આવું) ધાતુમાં અ વધારવામાં આવે છે; ઉ.— આસીત્, આદત્.			

નામ.

અજ પુ. બકરો.	તનય પુ. દીકરો.	સંકટ ન. સંકટ,
ગોષ્ઠ પુ. કોઠ, ગા.	દશરથ પુ. એક	સંકટામણ, આ-
યનો વાડો.	રાજનું નામ, રા-	કૃત. [શુભ્રમિ.
ગ્રન્થ પુ. પુસ્તક,	મનો આપ.	સમગ્રજ્ઞ ન. ૨.
ગ્રંથ.	મહિષ પુ. પાડો.	સેના સ્ત્રી. લશ્કર.

રામો ગવણમજયત્ । યોધોઽગ્રે શરાનાક્ષપત ।
 સીતા ગોદાવર્યાસ્તીરમગચ્છત । લલને હાયાયામુર્વાવિશતામ ।
 ગજ્ઞાયા જલમપિવમ્ । પુત્રાણાં ધર્મમકથયઃ ।

* પૂ. ૬ ની ટીપ † ભુગ્મા.

† ભે ઉપસર્ગસંહિત ધાતુ હોય તો ઉપસર્ગની પછી એટલે ધાતુની પૂર્વે આગમ અ મૂકાય છે.

સીતાં વને ડ્યજાવ ।
 સંકટેભ્યો જનમરક્ષઃ ।
 ગિરેઃ શિખરાદજાવપતતામ્ ।
 રથં સમરાઙ્ગમનયમ ।
 હરિરશ્વમાગેહત ।
 દેવાનયજાવ ।
 અરણ્યે મહિષાનપશ્યમ ।
 સ્તેનો ધનિકસ્ય ધનમચોરય-
 તામ્ ।

દશરથસ્તનયમાહ્વયત્ ।
 ईश्वरस्य प्रसादेन हरेः केशो-
 ऽनश्यत् । [सम् ।
 पुरा भार्यया सहोज्जयिन्यामव-
 शिष्यावाचार्यमनमताम् ।
 अवन्यामभवः ।
 अयोध्यामासीः ।
 अर्मर्वनमदहत ।
 भिक्षुकेभ्यो निक्कानयच्छम् ।

સરૌપરનું પાણી સ્કાકું.
 સેનાપતિ લશ્કરને રણભૂમિ-
 ઉપર* લઈ ગયા.
 રામને (એ) મિત્રોએ ગાંભાર્યા.
 (તું) રામની આજવેડ ખુશ
 થયો. [કયા-
 (અમે એએ) કાપિએને સાંત
 પરમશ્વરે પ્રગ્ધી સરજી.
 (એ) માણસો વાડીમાં† પેદા.

(એ) વાઘકોટ તરફ‡ દોડ્યા.
 (તમે એ) વનમાં રહ્યા.
 સંઘ (એએ) રાહરથી (ખીજી)
 રાહરફે ભટક્યા.
 (મે) પુરતક પ્રસિદ્ધ કર્યું.
 (તમે એ) હરિના વાડીમાંથી
 કુળો હરી ગયા.
 (તમે એએ) રામની વાત કહી.॥
 કૃષ્ણે પગ ધોયા.

* ની (લઈ જવું) દિકર્મક છે, માટે અહિં (ત્રીયા વાપરવી.

+ વિજ્ઞ સકર્મક છે માટે ત્રીયા વાપરવી.

‡ રચનાર્થે ત્રીયા વાપરવી.

§ અહિં નગર શબ્દ વાપરતાં નીએના સંધિનો નિયમ યાદ રા-
 ખ્યો જોઈએ.

પદક શબ્દનં અંતે આવેલા વ્યંજન પછી અનુનાસિક આવે,
 તો તે વ્યંજનને બદલે તેનાજ વર્ગનો અનુનાસિક વિકલ્પે મુકવામાં
 આવે છે. ઉ. **एतद्+सुरारि=एतन्सुरारि** અથવા **एतत्सुरारि**. જો,
 વ્યંજન પછી આવનાર અનુનાસિક તદ્વિત પ્રત્યયનો આવશ્યકરહોય
 તો તે વ્યંજનને બદલે અનુનાસિકજ મુકાય છે; ઉ.—**चित्+मय=**
चिन्मय.

॥ કથૂ ધાતુનાં બંને કર્મો કેટલીકવાર ત્રીયામાં મુકવામાં
 આવે છે, અથવા તો અનુપરથ કર્મ ચોથી કે છઠ્ઠીમાં મુકાય છે.

પાઠ ૧૭.

પ્રથમ ભૂતકાળ (સંધિભુ.)

પરસ્મેપદ બહુવચન અને આત્મનેપદ એકવચન.

અન્યથ.

	પુરૂપ ૧.	પુરૂપ ૨.	પુરૂપ ૩.
પરસ્મે. બહુ.	મ	ત	અન્
	અગચ્છામ	અગચ્છત	અગચ્છન્
આત્મને. એક.	ઈ	થાસ	ત
	અલમે	અલમથાઃ	અલમત

તે ધાતુઓને આરંભે સ્વર હોય છે, તેની પેઠેલાં અને બદલે આ આગમ મુકવામાં આવે છે. તે આમાં ધાતુની રાજઆતની ઈ કે દે મળવાથી તેનો એ થાય છે, અને ડ કે ક મળવાથી ઔ થાય છે; ઉ.— આ + ઈક્ષ + ત = એક્ષત.

નામ.

ગોષ પુ. ગોવાળ.	પાંડવ પુ. પાંડુ ના-	ગક્ષસ પુ. દૈત્ય, રા-
ચિત્રકૂટ પુ. એક	મના રાજનો પુત્ર.	ક્ષમ.
પર્વતનું નામ.	વલિ પુ. એક રા-	લવ પુ. રામના પુ-
દેવી સ્ત્રી. પટરાણી.	જનનું નામ.	તનું નામ.
દેવી.	માળવક પુ. વિશેષ	વસુધા સ્ત્રી. પૃથ્વી.
ધાર્તમણ્ણ પુ. પાંડુના	નામ.	વિગત્ર પુ. ખૂમ, પો-
પિત્રાર્ધ ધૃતરાષ્ટ્ર-	મારુત પુ. પવન; પ-	શવ ન. સુડું. [કાર.
નો પુત્ર.	વનનો અધિષ્ઠાતા	શૃગાલ પુ. શિયાળ.
નૃશંસ વિશેષ કૂર.	દેવ.	સમા સ્ત્રી. બેઠકની
પણ્ડિત પુ. પંડિત.	માર્ગ પુ. રસ્તા.	જગા, મંડળી.

વાક્ય.

પાણ્ડવાનાં ધર્તારાષ્ટ્રૈઃ સહ યુદ્ધા-
ન્યભવન્ ।

આચાર્યા ધર્મમુપાદિશન્ ।

રામઃ સીતયા સહ ગોદાવર્યામ્ની-
રે ડરમત ।

મિત્રસ્ય કન્યાણાયાયતે ।

ગોપા અજાન્ *ગ્રામમનયન્ ।

પુરુષમતાડયત ।

શૃંગાલો ડમ્નિયત ।

નૃપસ્ય સભાં પણ્ડિતાઃ પ્રાવિશન્ ।

ડયમેન ધનમલભયાઃ ।

વ્યાઘ્રસ્ય વિરાવેણ નાર્યા હૃદય-
મવેપત ।

માણવકં માર્ગમપૃચ્છામ* ।

ક્લેશો રામેણાસહ્યત ।

દેવીમભાષે ।

શવમસ્પૃશત ।

પ્રામાદે નાર્યો ડનૃત્યન્ ।

નૃપતેઃ શાસનમવાધીરયથાઃ ।

લવસ્ય વિનયેનર્ષયો ડનુપ્યન્ ।

હરિણા જનકો ડમેવ્યત ।

ચિત્રકૂટસ્ય શિશ્વરે ડવસામ ।

નૃશંસો રાક્ષસો ડહન્યત ।

(અમે) ઝાડની છાયામાં બેઠા.

(તેણે) આકરૈના યુદ્ધ માફ
કર્યા.

આત્મણે ગંગાના જળોમાં
પડ્યા.

ધોડાએ રણભૂમિ તરફ દોડ્યા.

રામે આપના હુકમો માન્યા.

હરિ નારાયણ પાસેથી ગાયન
શીખ્યો.

(મેં) કેરીએ આપી.

(તમે) સોનાનો હોરો ગણી.

જસુદા અયોધ્યા ગયા.

(તું) જૂઠું બોલ્યો.

કૃષ્ણ મિત્રની આબાદીમાં
ખુશી થયો.

(તમે) ત્યારે કૌશાંબીમાં રહ્યા.

(તું) રામના પરાક્રમોએ આ-
શ્ચર્ય પામ્યો.

(તું) રાત્રીએ લલ્લ્યો.

હુએ રાજના હુકમથી મરણ્યો.

* પૃ. ૨૬ ની ટીપ ૬ જુઓ.

पाठ १८.

प्रथम भूतकाण.

आत्मनेपद—प्रत्यय. (सांघा.)

	पुरुष १.	पुरुष २.	पुरुष ३.
द्विवचन.	वहि	इथाम्	इताम्
अष्टुपचन.	महि	ध्वम्	अन्त
	अलभावहि	अलमेथाम्	अलमेताम्
	अलभामहि	अलमध्वम्	अलमन्त

धातु.

ध्वंस ग० १, आत्मने. कृता ययुः; नाय पाभयुः.
 नि(उप.)+मन्त्र ग० १०, आत्मने. तेऽयुः; नोतरयुः.
 लङ्ङ् ग० ६, आत्मने. शरभायुः; लाङ्ङ्गयुः.
 स्पर्ध ग० १, आत्मने. सरसाई कुरवी.
 स्त्रंस ग० १, आत्मने. पडी ज्युः.
 वि(उप.)+हस् ग० १, परस्मै. मश्करीमां हंसयुः.

नाम.

असुर पु० देवना शत्रु, शक्षस.	प्राची स्त्री० पूर्वदिशा.
उपालम्भ पु० उपको, ठोका,	भूय पु० राजन.
मेलेयुः.	गमण पु० वहलौ, धलौ.
कबरी स्त्री० अंभोजी, वेणुली.	राज्य न० राज्य.
ज्योत्स्ना स्त्री० अंभनी.	व्याध पु० शिकारी.
न्याग पु० तलयुं ते, त्याग.	सचिव पु० प्रधान.

वाक्य.

पाण्डवा राज्यमविन्दन्त ।	सचिवा भूपमभाषन्त ।
आचार्यान्* शिष्या अभ्यवाद-	नार्याः कवर्याः पुण्ये अस्मिन्-
यन्त.	ताम् ।

* पृष्ठ २० नी टीप * ज्योत्स्ना.

જનેન વ્યહસ્યધ્વમ્ ।

રથ્યાયાં જનાનાં સમૂહમૈક્ષામહિ ।

રામસ્ય દુઃસ્વાન્યધ્વંસન્ત ।

મિત્રાણાં ત્યાગે નાલજ્ઞેથામ્ ।

વૃક્ષેભ્યઃ શુકા ઉદડયન્ત ।

મૃગાવહન્યેતાં વ્યાધિઃ ।

વાંદરા રાક્ષસો સાથે લઢ્યા.

(અમે બે) કાશીમાં પંડિતો

સાથે બોલ્યા. હિણાં સહ્યાં.

(તેઓએ) સ્વરથતાએ મે-

(બે) તારા પૂર્વમાં પ્રકાશ્યા.

(તમે) માણસોવડે વખણાયા.

(અમે) નિશાળમાં ચોપડીએ

મેળવી.

જનાનાં મુલાયાયતામહિ ।

દેવૈઃ સહાસુરા અસ્પર્ધન્ત ।

રમણેઃ સહ જ્યોત્સ્નાયામરમ-
ન્ત નાર્યઃ ।

ઉજ્જયિન્યાઃ કદા ન્યવર્તધ્વમિતિ
જનૈરપૃચ્છ્યામહિ* ।

(તમે બે) રામવડે ફરમાવાયા.

(અમે) જમવાસાડે ઋષિઓને
નોતર્યા.

અયોધ્યાથી જામુદ ક્યારે
પાછો આઓ ?

(અમે) હરિપાસેથી મેહેરબાની
ન તકાસી.

સારાંશ તથા સવાલ. ની.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુરૂષ ૧.	અનયમ્	અનયાવ	અનયામ
પુરૂષ ૨.	અનયઃ	અનયતમ્	અનયત
પુરૂષ ૩.	અનયત્	અનયતામ્	અનયન્

કૃત્.

પુરૂષ ૧.	અદ્યોતે	અદ્યોતાવહિ	અદ્યોતામાહિ
પુરૂષ ૨.	અદ્યોતથાઃ	અદ્યોતેથામ્	અદ્યોતધ્વમ્
પુરૂષ ૩.	અદ્યોતત	આદ્યોતેતામ્	અદ્યોતન્ત

૧. નીચેના ધાતુઓનો પ્રથમ ભૂતકાળ આપો.

અસ્, અદ્, ઈક્ષ્, મૃગ્, સૃજ્, રુઙ્, નિ + મન્ત્, ઇષ્, શિક્ષ્,
જીવ્, ડી, મૃ, જન્, વૃત્ ઇં.

૨. અંત્ય વ્યંજનપદ્ધતિ અનુનાસિક આવે તો શો ફેરફાર થાય છે ? ક્યારે આ ફેરફાર આવશ્યક છે.

† કર્મણિરૂપમાં પ્રચ્છન્તું પૃચ્છ્ઠાં થાય છે.

પાઠ ૧૯.

ઉકારાંત અને ઋકારાંત પુલ્લિંગ તથા નપુંસકલિંગ નામો.

ઉકારાંત પુલ્લિંગ નામોનાં રૂપો ઇકારાંત પુલ્લિંગ નામોનાં રૂપો જેવાંજ થાયછે. તદ્વાત એટલોજ છે, કે ઇકારાંત નામોમાં જ્યાં જ્યાં ડ, ઈ, એ અથવા ય્ આવે છે, ત્યાં ત્યાં ઉકારાંત નામોમાં અનુક્રમે ડ, ડઃ, ઓ કે વ્ આવે છે.

નપુંસક ઉકારાંત અને ઋકારાંત નામોના રૂપો વાગિના જેવાંજ થાય છે. વાગિના અંત્ય ઇકારનો ડ, ઈ કે એ થાય છે તેને બદલે ઉકારાંતમાં અનુક્રમે ડ, ડઃ કે ઓ અને ઋકારાંતમાં ઋ, ઋઃ કે અઃ થાય છે.

ગુરુ (પુલ્લિંગ) ગુરુ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	ગુરુઃ	ગુરૂ	ગુરવઃ
દ્વિતીયા	ગુરુસ્	,,	ગુરૂન્
તૃતીયા	ગુરુણા	ગુરુભ્યામ્	ગુરુભિઃ
ચતુર્થી	ગુરુવે	,,	ગુરુભ્યઃ

મધુ (નપુંસક) મધ.

પ્ર૦ તથા દ્વિ૦	મધુ	મધુની	મધૂનિ
તૃતીયા	મધુના	મધુભ્યામ્	મધુભિઃ
ચતુર્થી	મધુને	,,	મધુભ્યઃ

કર્તૃ (નપુંસક) કરનારં.

પ્ર૦ તથા દ્વિ૦	કર્તૃ	કર્તૃણી	કર્તૃણિ
તૃતીયા	કર્તૃણા	કર્તૃભ્યામ્	કર્તૃભિઃ
ચતુર્થી	કર્તૃણે	,,	કર્તૃભ્યઃ

ઋકારાંત પુલ્લિંગ નામોને પ્રથમાના ત્રણે વચનના અંતે દ્વિતીયાના એકવચન તથા દ્વિવચનના પ્રત્યયો લાગતાં ઋકારનો આર થાય છે. પિતૃ, ભ્રાતૃ, જામાતૃ, દેવૃ, નૃ અંતે સઘ્યેષ્ટ જેવાં કેટલાંએક નામોના અંત્ય ઋકારનો માત્ર અર્ થાય છે. બધાંએ ઋકારાંત નામોના પ્રથમાના એકવચનમાં ર અંતે પ્રત્યય સ્ નો લોપ થાય છે એટલે છેડે આ લખાય છે.

પ્રત્યય.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	સ	ઐ	અસ
દ્વિતીયા	અમ્	,,	ન્
તૃતીયા	આ	મ્યામ્	મિસ
ચતુર્થી	ણ	,,	મ્યસ

ન પ્રત્યય લાગતાં પૂર્વનો ઋ દીર્ઘ થાય છે.

નેતૃ (પુલ્લિંગ) સરદાર.

પ્રથમા	નેતા	નેતારૌ	નેતારઃ
દ્વિતીયા	નેતારમ્	,,	નેતૃન્
તૃતીયા	નેત્રા	નેતૃમ્યામ્	નેતૃભિઃ
ચતુર્થી	નેત્રે	,,	નેતૃભ્યઃ

ભ્રાતૃ (પુલ્લિંગ) ભાઈ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	ભ્રાતા	ભ્રાતરૌ	ભ્રાતરઃ
દ્વિતીયા	ભ્રાતરમ્	,,	ભ્રાતૃન્
તૃતીયા	ભ્રાત્રા	ભ્રાતૃમ્યામ્	ભ્રાતૃભિઃ
ચતુર્થી	ભ્રાત્રે	,,	ભ્રાતૃભ્યઃ

નામ (પુલ્લિંગ).

इषु पीर. [નું નામ.	जामातृ જામાઈ.	त्वष्टृ વિશ્વકર્મા.
ऋतुपर्ण ऐक रात्रि-	तडाग तलाव.	देवृ દિયર.
कपोल गाल.	तरु ઝાડ.	धातृ પેદા કરનાર.

નૃ પુરુષ.	પ્રમુ ધણી, રાજા.	વાયુ યવન.
પરશુ કુરસી, કુહાડો.	વાહુ હાથ.	વિષ્ણુ વિષ્ણુ.
પરશુગમ નક્ષત્રિય	વિન્દુ ડીપું.	શત્રુ દુશ્મન.
પૃથ્વી કરનાર આ-	મર્તૃ ધણી, સ્વામી.	શમ્ભુ શિવ.
હાણુ યોદ્ધો.	મનુ હિંદુ ધર્મશાસ્ત્ર-	શિશુ બાલક.
પાંસુ ધૂળ, રજ.	નો રચનાર. [ઈ.	સવ્યેષ્ટ સારથી.
પિતૃ આપ.	લઢમણ રામનો બા-	

પુલ્લિંગ તથા નપુંસક.	નપુંસક.
કર્તૃ કરનાર, રચનાર.	અશ્તુ આંસુ.
ગન્તૃ જનાર.	નાલુ તાળવું.
દાતૃ આપનાર, દાતા.	મધુ મધ.
દ્રષ્ટૃ જ્ઞેનાર.	વસુ ધન.
દ્રેષ્ટૃ દ્રેષ કરનાર.	વિશ્વ ^૧ પ્રજ્ઞાંડ, જગત,
ગક્ષિતૃ રક્ષાણુ કરનાર.	વિશ્વ.

સ્ત્રીલિંગ.

અમગવતી હંદ્રની રાજધાની. | જિહ્વા જીભ.

ધાતુ.

અનુ (ઉપ.) + ગમ્ અનુસ-	મૃ ગ. ૧. ઉભય. ભરવું.
રવું, પાછળ જવું.	(મ્રિયંતે કર્મણિ.)
ગલ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ. નિગળવું,	નિર્ (ઉપ.) + મા ઉપજાવવું,
ઝરવું.	(નિર્માયંતે કર્મણિ.)
પ્ર (ઉપ.) + ની રચવું, લખવું.	વાઙ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ. ચલાવું.

નિષેધ બતાવવાને માટે જ્યંજનથી રાશ્ચતા શબ્દને આરંભે
અ, ઝને સ્વરથી રાશ્ચતા શબ્દને આરંભે અન્ મુકાય છે.

* જ્યારે આ શબ્દનો અર્થ સઘળું એવો થાય છે. ત્યારે એનાં
સર્વનામ જેવાં રૂપ થાય છે.

વાક્ય.

શમ્ભુર્જયતિ ।
 બાહુ સ્ફુરતઃ ।
 વાયુના તરવઃ કમ્પન્તે ।
 ભ્રમરા મધુ પિબન્તિ ।
 નરો વસૂનિ વાઙ્મતિ ।
 ઇન્દ્રઃ શત્રૂનજયત્ ।
 યૌધોઽગ્રાવિષ્ણુ ક્ષિપતિ । [ભંતે ।
 ચાતકો જલસ્ય વિન્દુમપિ ન લ-
 વિષ્ણવે પૂજા રોચતે ।
 પ્રભુભિર્મૃત્યા આદિશ્યન્ત ।
 વિશ્વસ્ય કર્તારં નમામિ ।
 ગુરુભ્યઃ શિષ્યસ્યાવિનયં કથ-
 યામિ ।
 સીતા લક્ષ્મણં દેવરમન્વગચ્છત ।

કન્યાયા ભર્તારં જામાતરં વ-
 દન્તિ । [ગલન્તિ ।
 નાર્યાઃ કપોલયોર્નયનાભ્યામશ્રૂણિ
 ભત્રૈ સન્દેશઃ પ્રહીયંતે ।
 વૃષ્ટામરાવર્તી નિરર્માયત ।
 પિતરો વન્ધન્તે પુત્રૈઃ ।
 રામો જનકસ્ય જામાતા ।
 પાણ્ડવા દ્વેષ્ટૃન્ યુદ્ધેઽજયન્ ।
 ભર્તારમનુસરતિ કિઙ્કરઃ ।
 મનુના ધર્મઃ પ્રાણીયત ।
 ધાત્રા પ્રજાઃ સૃજ્યન્તે ।
 તડાગસ્ય જલં માર્ગે ગન્તૃભિર-
 પીયત ।
 યાચકા દાનારં નાલભન્ત ।

રામ છે. કાકરાએને લાડ આપે
 છે.
 આકાશ ધૂળથી ભરાય છે.
 પરશુરામે કુરસીવેડે રાત્રુએને
 માર્યા.
 હરિ જીભવેડે તાળવાને આડ-
 ક્યો.
 સ્ત્રીએ રવામીસાથે વાડીએ
 ગમ્. [હતા.
 કપિયો મંત્રોના જ્ઞેનારા* ।

રામ (પોતાના) ભાઈ લક્ષ્મણ
 સાથે વન ગયો.
 લોકો વિષ્ણુને પૂજે છે.
 પાણીનાં ટીપાં વાદળાંમાંથી
 પડે છે. [રને બોલાવ્યો.
 રાજાએ રાહેરના રક્ષણ કરના-
 યાગક આપને તાલે રહે છે.
 ઋતુપર્ણે સારથિએને કહ્યું.
 અવન્તીના ધણીએ પ્રધાનોને
 કહ્યું.

* અર્થાત્ તેઓએ વેદના મંત્ર પોતે રચ્યા ન હતા, પરંતુ તે તેમને પરમેશ્વરતરફથી મળ્યા હતા—તેમની જ્ઞાનદૃષ્ટિથી તે સનાતન મંત્રો તેઓએ જોયા હતા, એમ હિંદુધર્મમાં માનવામાં આવે છે.

પાઠ ૨૦.

ઠકારાંત અને ઋકારાંત પુલ્લિંગ તથા નપુંસકલિંગ નામ.

(સાંધણ.)

	એકવચન.	દ્વિવચન.	અહુવચન.
ઋકારાંત	પં. ૦	ભ્યામ્	ભ્યસ્
પુલ્લિંગ.	પ. ૦	ઓસ્	નામ્
	સ. ઇ	,,	ગુ

પંચમી અને પછીનું એકવચન ઋને બદલે ઊર્ મુકવાથી થાય છે; સપ્તમીના એકવચનનો ઇ પ્રત્યય લાગતાં ઋકારનો પ્રથમ અર્ થાય છે. વળી નામ પ્રત્યય લાગતાં ઋકાર દીર્ઘ થાય છે; પરંતુ નૃ રખદમાં તે વિકલ્પે દીર્ઘ થાય છે. સંજોધનનું એકવચન ઋ ને બદલે અર્ મુકવાથી થાય છે, અને દ્વિવચન, અહુવચન પ્રથમાનાં તે તે રૂપો જોવાંજ છે.

(પુલ્લિંગ.)

	એકવચન.	દ્વિવચન.	અહુવચન.
પંચમી	નેતુઃ	નેતૃભ્યામ્	નેતૃભ્યઃ
પછી	,,	નેત્રોઃ	નેતૃણામ્
સપ્તમી	નેતારિ	,,	નેતૃષુ
સંજોધન	નેતર્ ઇ નેતઃ	નેતારૈ	નેતારઃ

(નપુંસકલિંગ.)

	કર્તૃણઃ	કર્તૃભ્યામ્	કર્તૃભ્યઃ
પંચમી			
પછી	,,	કર્તૃણોઃ	કર્તૃણામ્
સપ્તમી	કર્તૃણિ	,,	કર્તૃણુ
સંજોધન	કર્તર્ ઇ કર્તઃ, કર્તૃ	કર્તૃણી	કર્તૃણિ

(પુલ્લિંગ.)

	ગુરોઃ	ગુરુભ્યામ્	ગુરુભ્યઃ
પંચમી			
પછી	,,	ગુરૌઃ	ગુરુણામ્
સપ્તમી	ગુરૌ	,,	ગુરુષુ
સંજોધન	ગુરો	ગુરુ	ગુરવઃ

(नपुंसकलिंग).

	अकवचन.	द्विवचन.	अलुवचन.
पंचमी	मधुनः	मधुग्याम्	मधुभ्यः
षष्ठी	,,	मधुनोः	मधूनाम्
सप्तमी	मधुनि	,,	मधुषु
संयोगधन	मधौ, मधु	मधुनी	मधूनि

शब्द.

अज्ञान न. अज्ञान.	नम पु. दीकगनो दीकरो, पाव.
अर्जुन पु. पांडुना पांच- पुत्रोभांनो वीरानुं नाम.	पशु पु. पशु.
अलङ्घनीय विरो. न आणं- गाय अये. [मिथ्या पदार्थ.	पितृव्य पु. कृष्टि.
अवस्तु न. अवास्तविक सीङ्ग,	बन्धु पु. संगे.
अवस्त्वागेण प. मिथ्या पदा- र्थनी कल्पना.	बल न. जेर.
आदर पु. मान, सत्कार.	भ्रातृ पु. भाई.
आगेण पु. कल्पना, धारयुं ते.	भीम पु. पांडुना पांच पुत्रोभां- ना जीरानुं नाम.
आर्य पु. सज्जन, हिंदुना अति प्राचीन पूर्वजानुं नाम.	मद पु. मद, पुभारी.
इच्छा स्त्री. इच्छा.	मृत्यु पु. मोत. [वंशान्ते.
इन्दु पु. चंद्र.	गु पु. अलु० रघु राजनना
उत्साह पू. उमंग, उलट.	रमा स्त्री. विरोध नाम.
कर्ण पु. अक शूरवीरानुं नाम.	लक्ष्मी स्त्री. विप्रयुनी पत्नी, धननी अधिष्ठात्री देवी.
कलङ्क पु. लांछन, अधो.	लङ्क ग. १. आ. आणंगयुं, तोयुं. [पदार्थ.
कुरु पु. अलु. अक देशानुं नाम.	वस्तु न. सीङ्ग, वास्तविक
कृपा स्त्री. महेरआनी.	श्रौतृ पु. न. सांभजनार.
द्विज पु. ब्राह्मण, क्षत्रिय, के वैश्यजनतिमानो कौर्ध भा- लस.	साधु पु. सत्यु३५.
	साधु विरो. सार.
	सष्ट पु. न. सरजनार.

વાક્ય.

તરોઃ પુષ્પાણ્યપતન ।
 શમ્ભોઃ કૃપયા કન્યાણં ભવતિ ।
 ગુરુણામાદેશાનનુરુદ્ધ્યામહે ।
 સાધવો મૃત્યોર્ભયં ન ગણયન્તિ ।
 પિતરિ રામસ્ય પરમ આદરઃ ।
 વિશ્વસ્ય સ્વષ્ટુરિચ્છાડલક્ષ્મી-
 દ્વેષ્ટૃણામુત્સાહં ન સહતે । [યા*]
 બાહ્યોર્બલેન પૃથ્વીમજયત્ ।
 ઇન્દૌ કલક્રો દૃશ્યતે ।

રામો બન્ધુષુ સ્નેહેન વર્તતે ।
 મધુનિ માધુર્યમસ્તિ ।
 નૃષુ દ્વિજઃ શ્રેષ્ઠઃ ।
 દાતૃભ્યો ધનં લભન્તે ।
 કુરુભ્યો દૂત આગચ્છત્ ।
 પિતૃવ્યઃ પિતૃભ્રાતા ।
 વસ્તુન્યવસ્ત્વારોપોજ્ઞાનમ્ ।
 ભીમસ્ય ભ્રાતર્યર્જુને કર્ણો બાણા-
 નમુચ્ચત્ ।

રામ રઘુચ્ચોમાં મુખ્ય હતા.
 (તે) સાંભળનારાઓપાસે માફ
 માગે છે. [મેળવી.
 (મેં) રચનાર પાસેથી ચોપડી
 લક્ષ્મી† વિષયુની પત્ની હતી.
 આર્યો કુરુદેશમાં રહ્યા.
 ચોપટ ઝાડઉપર બેઠો. [ગયો.
 હરિના પૌત્રનો આકર ગામ

જનકે (પોતાના) પૌત્રનો રથ
 બેસ્યો.
 નારાયણે હરિના જમાઈના
 ઘોડા બેસા.
 કર્ણ દાતારોમાં પ્રથમ હતા.
 સિંહ પશુચ્ચોમાં ધણી છે.
 હરિ રમાના ધણીનો ભાઈ-
 બંધ છે.

સવાલ.

૧. નીચેના શબ્દોનાં રૂપાખ્યાન કરો.

ક્રષ્ટ પુ. ન., મધુ, મનુ, જામાતૃ, અશ્રુ, ધાતૃ પુ. નૃ, દેવૃ,
 ગત્રુ, વિમુ પુ. ન. ભ્રાતૃ, સ્વષ્ટ પુ. વસ્તુ, વાયુ ઈ. ઈ.

* સંસ્કૃતમાં સ્ત્રીલિંગના પ્રત્યય આ અને ઈ છે. અકારાંત વિશેષણો હમેશાં તેો નહિ, પરંતુ ધણું કરીને સ્ત્રીલિંગમાં આ પ્રત્યય લેછે.

† આ શબ્દનું પ્રથમાનું એકવચન મ્ લગાડ્યાથી થાય છે.

૨. ઈકારાંત તથા ઉકારાંત પુલ્લિંગ અને નપુંસક નામોનાં રૂપો સરખાવો.

૩. પહેલાં પાંચ રૂપોમાં ઋકારાંત પુલ્લિંગ નામોમાં જે ફેરફાર થાય છે તે જણાવો.

૪. સંસ્કૃતમાં નારીજનિ પ્રત્યયો કયા છે? અકારાંત વિશેષણોનું ધાણું કરીને નારીજનિ અંગ રી રીતે થાય છે ?

પાઠ ૨૧.

ઈકારાંત, ઉકારાંત, ઋકારાંત અને ઋકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામો.

ઋકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામોનાં રૂપો ઈકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામોનાં જેવાં છે. ઈકારાંત નામોમાં જ્યાં જ્યાં ઈં, ઈં કે ય આવે છે. ત્યાં ત્યાં ઋકારાંત નામોમાં અનુક્રમે ઊ, ઋ કે વ આવે છે. પ્રથમાનું એકવચન સ્ લગાડવાથીજ થાય છે.

ઈકારાંત અને ઉકારાંત નારીજનિ નામોના તૃતીયાના એકવચનનો પ્રત્યય આ છે અને દ્વિતીયાના બહુવચનનો પ્રત્યય સ્ છે. આ સ્ પ્રત્યય લાગતાં પૂર્વનો સ્વર દીર્ઘ થાય છે. બીજી બધી વાતે આ નામોનાં રૂપો ઈકારાંત અને ઉકારાંત નરજનિ નામોનાં જેવાંજ છે. ચતુર્થી, પંચમી, પછી અને સપ્તમીના એકવચનનાં રૂપો ઈકારાંત કે ઋકારાંત નારીજનિ નામોનાં જેવાં પણ વિકલ્પે થાય છે.

ઋકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામોમાં સગાઈવાચક શબ્દો આવે છે, તે આ પ્રમાણે છે. સ્વસૃ, માતૃ, દુહિતૃ, નનાનૃ અને યાતૃ. દ્વિતીયાના બહુવચનનો પ્રત્યય સ્ છે. તે પ્રત્યય લાગતાં આ નામોનો અંત્ય સ્વર દીર્ઘ થાય છે. બીજી બધી વાતે સ્વસૃ નાં રૂપો નન્તૃ કે ગન્તૃ પુ. જેવાં અને બાકીનાનાં પિતૃ જેવાં થાય છે.

શ્રોતૃ, ગન્તૃ અને તેવાંજ બીજાં ઋકારાંત વિશેષણોનું નારીજનિ અંગ ઈ હમેશ્વાથી થાય છે. જેમકે શ્રોત્રી, ગન્ત્રી ઇત્યાદિ.

श्वश्रू.

	ऋकययन.	द्विपयन.	अडुपयन.
प्रथमा	श्वश्रूः	श्वश्रूवौ	श्वश्रूवः
द्वितीया	श्वश्रूम्	,,	श्वश्रूः
तृतीया	श्वश्रूवा	श्वश्रूभ्याम्	श्वश्रूभिः
चतुर्थी	श्वश्रूवै	,,	श्वश्रूभ्यः
पंचमी	श्वश्रूवाः	,,	,,
षष्ठी	,,	श्वश्रूवोः	श्वश्रूणाम्
सप्तमी	श्वश्रूवाम्	,,	श्वश्रूषु
संज्ञाधन	श्वश्रू	श्वश्रूवौ	श्वश्रूवः

मति.

प्रथमा	मतिः	मती	मतयः
द्वितीया	मतिम्	,,	मतीः
तृतीया	मत्या	मतिभ्याम्	मतिभिः
चतुर्थी	मतये, मत्ये	,,	मतिभ्यः
पंचमी	मतेः, मत्याः	,,	,,
षष्ठी	,, ,	मत्योः	मतीनाम्
सप्तमी	मतौ, मत्याम्	,,	मतिषु
संज्ञाधन	मते	मती	मतयः

धेनु.

प्रथमा	धेनुः	धेनू	धेनवः
द्वितीया	धेनुम्	,,	धेनूः
तृतीया	धेनुवा	धेनुभ्याम्	धेनुभिः
चतुर्थी	धेनुवै, धेनूवै	,,	धेनुभ्यः
पंचमी	धेनोः, धेनुवाः	,,	,,
षष्ठी	,, ,	धेनूवोः	धेनूनाम्
सप्तमी	धेनौ, धेनुवाम्	,,	धेनुषु
संज्ञाधन	धेनो	धेनू	धेनवः

માતૃ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	માતા	માતરૌ	માતરઃ
દ્વિતીયા	માતરમ્	..	માતૃઃ
તૃતીયા	માત્રા	માતૃભ્યામ્	માતૃભિઃ
ચતુર્થી	માત્રે	..	માતૃભ્યઃ
પંચમી	માતુઃ
ષઠી	..	માત્રેઃ	માતૃણામ્
સપ્તમી	માતરિ	..	માતૃણુ
અષ્ટાદશી	માતર્ દે માતઃ	માતરૌ	માતરઃ

નામ.

(સ્ત્રીવિગ્રહ).

અઙ્ગભૂમિ ઇંચાંડ.	પ્રકૃતિ પ્રધાનમં-	ગતિ ખુશી, મન,
કાન્તિ કાંતિ, તેજ.	ડળી, પ્રધાન, રવ-	કામદેવની સ્ત્રી.
કીર્તિ કીર્તિ, જરા.	ભાવ.	ગતિ રાત.
કૃતિ કામ.	પ્રતિકૃતિ છબી,	વધૂ વહુ, જીવાન સ્ત્રી.
ગતિ ચાલવાની	નકલ.	વસતિ રહેઠાણ.
દય, જયું તે.	પ્રીતિ પ્રેમ, પ્રસન્નતા.	વૃત્તિ ધંધો.
જાતિ જાત, નાત.	વુદ્ધિ અકલ.	શ્વશ્રૂ સાસુ.
દુષ્કૃતિ અરાય	ભૂતિ આઆદી.	સુકૃતિ સાહે કામ.
ચાલ.	ભૂમિ ભોંય, પૃથ્વી.	સૃષ્ટિ મૃષ્ટિ. [આણ.
દુહિતૃ લોકરી.	માતૃ મા.	સ્તુતિ સ્તુતિ, વ-
ધૃતિ હિમત, ધીરજ.	મુક્તિ મોક્ષ.	સ્મૃતિ યાદદસ્ત,
ધેનુ ગાય.	મૂર્તિ મૂર્તિ, પ્રતિમા.	હિંદુ ધર્મશાસ્ત્રનાં
નનનદૃ નણંદ.	યાતૃ દેરાણી કે જે-	પુરતકો.
નીતિ રાજનીતિ.	દાણી.	મ્વસૃ બહેન.

અઙ્ગ પુ. ઇંગ્રેજ.

આધ્યાન ન. ધ્યાન.

આશ્રમ પુ. આશ્રમ.

ઋષ્યશૃંગ દરા-

યનો જમાઈ ને

રામનો બનેલી.

અધિ (ઉપ.) + કૃ

અધિકાર આપ-

વો, કરાવવું. (ક-

मंलि३५) ३२युं.	पश्चात् (अव्यय)	विवर न. गुं३.
अधिकार पाभयो.	पछी.	शम्बूक पु. अंक
कृषीवल पु. अ.	पिण्ड पु. मरनारने	भाणुसनुं नाम.
३७. [अलपुं.	भातनो अजी	शान्ता स्त्री. रामनी
चल ग. १, परस्मै.	आपवाभां आ-	अहेन.
धीर विश० अहादुर.	वे छि. ते.	गूढ पु. सूद्र.
निन्दा स्त्री. अ६-	प्रकर्ष पु. अत्यंतता.	आ (उप.) + श्लिष्
भो.	आ (उप.) + प्रच्छ	भे२युं.
निपुण विश० हुंशि-	[पृच्छ] आ-	नि (उप.) + सद्
यार, प्रवीण.	त्मने. रण लेयी,	[निषीद्] ग. १,
उत् (उप.) + पद	विद्यय भागयी.	परस्मै. असुं.
ग. ४, आत्मने.	बहु विश० अहु.	संनिधि पु. पडोश.
उत्पन्न ययुं, नी-	मदन पु. कामदेव.	प्र (उप.) + मृ प-
प२४युं.	लोभ पु. लोभ.	स२युं.

स्निह ग. ४, परस्मै. स्नेह सप्यो.

वाक्य.

सुजनस्य कीर्तिलोके प्रसरति ।	रघोः पिता वसिष्ठस्य धेनुमरक्षत् ।
संकटे धीरो धृतिं न मुञ्चति ।	नारायणस्य कृतयो हरेः प्रीत्यै
रामः प्रीत्या पुत्रमाश्लिष्यति ।	न भवन्ति ।
मुक्तये देवं भजति ।	श्रुत्यां शूद्रो नाधिक्रियते ।
यक्षाणां वसत्या आगच्छत् ।	मूर्खाणां स्तुतीनिन्दा वा न गण-
मदनो रतेवल्लभः ।	यन्ति बुधाः ।
सृष्ट्याः पालक ईश्वरः ।	प्रकृतिभिर्नृपः सेव्यते ।
बुद्धेः प्रकर्षः कीर्तये भवति ।	गोपों धेनू रक्षति ।
भूमौ निषीदति ।	वधो नद्या जलमानयन्ति ।
जामातुर्कप्यशृङ्गस्याश्रमं राम-	श्वश्रूर्जामातरि स्निह्यति ।
स्य मातरो अगच्छन् ।	चन्द्रस्य कांतिं पश्यति ।
यातृर्नानन्दरं चापृच्छत सीता	सुकृतीनां फलमनुभवति ।
पश्चादगच्छत्पितुर्गृहम् ।	लोभेन बुद्धिश्चलति ।

હરિઃ પ્રકૃત્યા સાધુર્વર્તતે । [ત્ । | સ્મૃત્યાં ધર્મઃ કથ્યતે ।
રામઃ પિત્રે માત્રે ચ પિણ્ડાનયચ્છ- | દુઃખં દુષ્કૃતેરુત્પદતે ।

સીતા નાણુંદના વર ઋષ્યશૃંગને
નમી.

વિશ્વામિત્ર જાતે ક્ષત્રિય હતો
પછીથી (તે) બ્રાહ્મણ થયો.

રાંબુક ધંધે ખેડૂત છે.

સીતાએ હમેશા સાસુને ખુશી
કરી. [હંસિયાર છે.

રાજાનો પ્રધાન રાજનીતિમાં
રમૂતિઓમાં મનુની શ્રેષ્ઠ છે.

હરિએ રાત ધ્યાનમાં ગાળી*.

હંગ્રેજને અહિં હંગ્લાંડથી આ-
વેછે.

મહારાટ્ટ દેશમાં જીવાન સ્ત્રી-
ઓનો વિનય વખાણવા
લાયક છે.

રામે (પોતાની) બહેન સાંતાને
જોઈ અને (તે) માને નમ્યો.

રામે (તે) માણસને (તેની)
જાત પૂછી.

માણસો આપાદી આવે છે.

વેરજની પંડારામાં ગુફાઓમાં

દેવોની બહુ+ પ્રતિમાઓ છે.

કૃષ્ણને+ બહુ દીકરીઓ છે.

સવાલ.

૧. (ક) ડકારાંત અને ઈકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામોનાં રૂપો
સરખાવો.

(સ્વ) ડકારાંત તથા ડકારાંત પુલિંગ નામોનાં રૂપો સાથે
સ્ત્રીલિંગ ડકારાંત અને ડકારાંત રૂપો સરખાવો. આ સ્ત્રીલિંગ
નામોમાં જે વિકલ્પે રૂપ થાય છે તે શાને મળતાં આવેછે?

(ગ) સ્વસૃ, માતૃ, પિતૃ, નપ્તૃ, ગન્તૃ પુ. નાં રૂપો માહિમાહિ
સરખાવો.

૨. ડકારાંત તથા ઋકારાંત વિશેષણોનું નારીજાતિ રૂપ શી
રીતે થાય છે?

૩. નીચેના શબ્દોનાં રૂપો આપો :-

નનાન્દ, સ્વસૃ, રુચિ, કીર્તિ, વધૂ, રજ્જુ સ્ત્રી, નીતિ, પૃથુ
પુ. સ્ત્રી. ઈ. ઈ.

* ની ધાતુ વાપરવો.

+ ડકારાંત વિશેષણોનું નારીજાતિ અંગ મૂળજેવુંજ રહે છે,
અથવા તે મૂળમાં ઈ ઉમેરી ઉપજવાય છે.

‡ છઠ્ઠી વિભક્તિ વાપરવી.

પાઠ ૨૨.

આસાર્થ.*

પર૨ઐપદ પ્રત્યય.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુરૂષ ૧	આનિ	આવ	આમ
પુરૂષ ૨	૦	તમ્	ત
પુરૂષ ૩	તુ	તામ્	અન્તુ
	વદાનિ	વદાવ	વદામ
	વદ	વદતમ્	વદત
	વદતુ.	વદતામ	વદન્તુ

આસાર્થના પ્રત્યયો લાગતાં પ્રથમ ધાતુઓને વિકરણ પ્રત્યય બેડવામાં આવે છે.

શબ્દ.

અનૃત ન. અસત્ય.	અનુ(ઉપ.)+ભૂ અ-	વત્સ પુ. પુત્ર.
અભિધાન ન. નામ.	નુભવયું, શિખયું.	વયસ્ય પુ. મિત્ર.
ઉપદેશ પુ. શિખા-	મા અપ્યય નહિ.	શઙ્કા સ્ત્રી. વહેમ,
મણ. [ખાળક.	રસ પુ. રસ.	રાક.
ડિમ્બ પુ. બચ્ચું,	રાજી સ્ત્રી. રાણી.	સર્વદા અ. હમેશા.
દુર્ગ ન. સંકટમણ.	રે રે અ. અરે, અરે.	સોમ પુ. યજ્ઞમાં વ-
પાઠ પુ. પાઠ, [ભલું.	વંશ પુ. કુળ, પેઢી,	પરાતો એક વેલો
મદ્ર ન. કલ્યાણ,	ઓલાદ.	કે તેનો રસ.

વાક્ય.

સત્ત્વં જયતુ ।

વત્સ પિતરં પ્રણમ ।

અયોધ્યાં દૂતા ગચ્છન્તુ ।

પુત્રાવશ્વમારોહતામ્ ।

રે રે ! મા વિનયં ત્યજત ।

સઘૃયૌ પુષ્પાણ્યાનયતમ્ ।

વયસ્યોપવનં પ્રવિશાવ ।

જલં ન્યજ ઘૃતં પિબ ।

*. અસ્ અને અદ્ ધાતુનાં આસાર્થરૂપો બીજી ચોપડીમાં આપ્યાં છે.

કથં વ્યાઘ્રાણાં સંનિધૌ નિવસાનિ ।	બાલકા અનૃતં મા વદત ।
લોકો દુર્ગાણિ તરતુ ભદ્રાણિ	આસનયોર્નિષીદતમ્ ।
પશ્યતુ ।	ડિમ્ભ જનનીમાહ્લય ।
નરાણાં વ્યાધયો નશ્યન્તુ ।	ભૂપતયઃ સર્વદા પ્રજા ધર્મેણ
મયૂરૌ પ્રાસાદસ્ય શિખરે નૃ-	રક્ષન્તુ ।
ત્યતામ્ ।	જનઃ સદાનન્દમનુભવતુ ।

(તમારા) બાઈનું નામ કહેા.	આ પ્રમાણે માણસોના શત્રુ-
હે બાળકો (તમે) નિશાળે	ઓ કૃના થાય.
જાઓ ને પાઠ શીખો.	ગરીબોને ધન આપ.
રાજા રાણીને રક્ષો.	હે આંડાલ બ્રાહ્મણને અડક મા.
આપણે ડાહ્યા માણસોની શા-	(અમે) સામરસ પિયે.
ખામણીને અનુસરિયે.	(તે) (પોતાના) કુળનાં સારાં
દેવો પ્રસન્ન થાય.	કામા સંભારે. [લાયક થઈયે.
અરે હરિ અને માધવ (તમે)	(અમે) માણસોના વખાણીને
બડબડો મા.	રામની કૃતેહવિષે શક તબ્બે.

પાઠ ૨૩.

આત્માર્થ. (સાંધણ.)

આત્મનેપદ પ્રત્યય.

	અંકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુરૂષ. ૧.	તે	આવૈ	આમૈ
પુરૂષ. ૨.	સ્વ	ઇથામ્	ધ્વમ્
પુરૂષ. ૩.	તામ્	ઇતામ્	અન્તામ્
	મોદૈ	મોદાવૈ	મોદામૈ
	મોદસ્વ	મોદેથામ્	મોદધ્વમ્
	મોદતામ્	મોદેતામ્	મોદન્તામ્

धातु.

वि (७५.)+जि आत्मने. इ-
तेह भेजवयी.
प्रति (७५.)+पद धारण करवुं,
आवरवुं.

मन ग. ४, आत्मने. विचारवुं,
मानवुं, धारवुं.
प्र (७५.)+वृत्त मंडवुं, कागे
लागवुं.

नाम.

अभिलाष पु. कोउ, मनोरथ.
आचार पु. योग्य वर्तण्यक,
आच.
खल पु. लुब्धो.

देवदत्त पु. अेक भागुसनुं नाम.
पार्थिव पु. राज.
वार्ता स्त्री. बात, खबर, ह-
कीकत.

वाक्य.

शत्रुभिः सह युध्यस्व ।
चिन्तं स्वास्थ्यं लभताम् ।
शिष्या गुरुन् वन्दध्वम् ।
प्रजाया हिताय पार्थिवाः प्रवर्त-
न्ताम् ।
भ्रातृगुणान् मा श्लाघध्वम् ।
नरा धान्यस्य समृद्ध्या मोद-
न्ताम् ।
आचारं प्रतिपद्येथाम् ।

कन्ये गीतं शिक्तेताम् ।
भर्तारं सेवेथाम् ।
कथं दुःखं सहै ।
कीर्तये यतामहै ।
भूपते विजयस्व ।
जनानां धर्मैः अभिलाषो वर्ध-
ताम् ।
शृगालौ म्रियेताम् ।
वार्ताः श्रूयन्ताम् ।

राष्ट्रीना शत्रुभ्यो धरथरै.
(तुं) केरी आप.
(तमे) संस्कृतनो अभ्यास राइ
करै.
(आपणै) धधिरना लुक् भनेतामे
थधम्मे.

(मे) पुस्तको अहिं आपुआय.
(तमे मे) देवदत्तने शत्रु न धारै.
(तमे) भाणुसोनी आपुआदीमां
पुशी थाम्मा.
हे लुब्धो (तुं) भर.
अंर प्रकारो.

भाणुसो अपराध कामथी लाले.

પાઠ ૨૪.

કેટલાએક બહુ ઉપયોગી કૃદંત.

ધાતુને ત લગાડ્યાથી ભૂતકર્મણિરૂપ કૃદંત* થાય છે ; ઉ.-
શ્રુ (સાંભળવું) ઉપરથી શ્રુત સાંભળેલું, સાંભળ્યું.

ધાતુને નુમ્ સાંભળ્યાથી હેતુવર્થ કૃદંત થાય છે ; જેમ
શ્રુ (સાંભળવું) ઉપરથી શ્રોતુમ સાંભળવાને.

ધાતુને ત્વા લગાડ્યાથી અવ્યય ભૂતકૃદંત થાય છે ; જેમ
શ્રુ (સાંભળવું) ઉપરથી શ્રુત્વા સાંભળીને. જો ધાતુની પૂર્વે
ઉપસર્ગ લાગેલા હોય તો ત્વાને બદલે ય પ્રત્યય મૂકવામાં આવે
છે ; ઉ.— અનુભૂય અનુભવીને. તેમાં વળી જો ધાતુને છેડે
હ્રસ્વ સ્વર હોય તો આ યની પૂર્વે ત જોડવામાં આવે છે ; ઉ.—
અનુકૃત્ય નકલ કરીને.

આ ય સિવાય બીજા બધા પ્રત્યયો લગાડતાં કેટલાએક
ધાતુમાં ક નો વધારો થાય છે. તોપણ જે ધાતુઓનો અંત્ય
સ્વર હ્રસ્વ હોય છે, તેઓમાં ઘણું કરીને ક નું ઉમેરણ થતું
નથી. ધાતુઓમાં બીજા પણ કેટલાક ફેરફાર થાય છે, પણ તે
એટલા બધા છે કે આડેકાણે તે આપી શકાય નહિ.

વર્તમાન કૃદંત કરવો હોય તો ધાતુને વિકરણ પ્રત્યય લગાડી
પરમૈપદમાં અન્† પ્રત્યય (પ્ર. ૬ ની ટીપ‡) ધ્યાનમાં રાખી-
વી) અને આત્મનેપદમાં માન પ્રત્યય લગાડવો.

* આ કૃદંતનું નારીજ્ઞતિ અંગ આ ઉમેરવાથી થાય છે.

† આ પ્રત્યય લગાડતાં અંત્ય સ્વરનો, અથવા ઉપાંત્ય હ્રસ્વ
સ્વરનો ગુણ થાય છે.

‡ અથવા સામાન્ય રીતે જ્ઞાસિયે, તો વર્તમાન કાળ ત્રીજા
પુરુષના બહુવચનનો પ્રત્યય લગાડતાં પહેલાં ધાતુનું જે રૂપ
થાય છે તેજ રૂપ લેવું, અને પછી તેને વર્તમાન કૃદંતનો આ
પ્રત્યય લગાડવો.

કેટલાએક ધાતુના ભૂતકર્મણિરૂપ કૃદંતોની યાદી.

અસ્ ક્રકું,	અસ્ત.	નશ ક્ના થવું,	
આણ મેળવવું,	આપ્ત.	જતા રહેવું,	નષ્ટ.
કમ ચલાવું,	કાન્ત.	પચ્ચ રોધવું,	પકવવું, પક્ત.
કૃષ્ લીસોડા કરવા,		પદ જવું,	પન્ન.
એડવું,	કૃષ્ટ.	પુષ્ પોપવું,	પુષ્ટ.
ક્રમ જવું,	ક્રાન્ત.	પ્રચ્છ પૂછવું,	પૃષ્ટ.
કુષ્ કોપવું,	કુદ્ધ.	વન્ધ બાંધવું,	વદ્ધ.
ક્ષમ થાકીજવું,	ક્ષાન્ત.	મજ્જ સેવવું,	મક્ત.
ક્ષમ માફ કરવું,		મન વિચારવું,	મા-
અમવું,	ક્ષાન્ત.	નવું,	મત.
ક્ષુભ અળભળવું,		મસ્ત [મજ્જ] કપ-	
આકૃળ થવું,	ક્ષુબ્ધ.	વું,	મગ્ન.
ખન્ ખોદવું,	ખાત.	મુચ્છ છોડવવું,	મુક્ત.
ગમ્ જવું,	ગત.	મુહ્ ઘેલા થવું,	મૂઢ છે
ગુહ્ સંતાડવું,	ગૂઢ.		મુઘ્ધ.
જન્ ઉત્પન્ન થવું,	જાત.	યજ્ પૂજવું,	દષ્ટ.
તુષ્ ધરાવું,	તુષ્ટ.	યુજ્ જોડવું,	યુક્ત.
ત્યજ્ તજવું,	ત્યક્ત.	ગમ્ આરંભવું,	ગદ્ધ.
દહ્ આળવું,	દગ્ધ.	ગમ્ રમવું,	ગત.
દિશ્ અતાવવું,	દિષ્ટ.	રુદ્ધ ઉગવું,	રૂઢ.
દુષ્ દોષિત કરવું,	દુષ્ટ.	લમ્ મેળવવું,	લબ્ધ.
દૃશ્ જોવું,	દૃષ્ટ.	લુમ્ લોભ કરવા,	લુબ્ધ.
ધા પ્રકવું, ધારણ		વચ્ચ બોલવું,	ઉક્ત.
કરવું,	હિત.	વદ્ બોલવું,	ઉદિત
ધૃષ્ તિરસ્કાર પૂર્વક		વહ્ લઈ જવું,	ઝૂઢ.
વર્તવું,	ધૃષ્ટ.	વિશ્ પેસવું,	વિષ્ટ.
નમ્ નમવું,	નત.	વૃન્ જોવું,	વૃત્ત.
		શન્સ વળાણવું,	શસ્ત.

गम शांत थयुं,	शान्त.	सृज सरल्युं, तल्युं, सृष्ट.
श्लिष भेयुं,	श्लिष्ट.	स्पृश अयुं, स्पृष्ट.
सह अभयुं,	सोढ.	हन हल्युं, हत.

शब्द.

उटज पु. कुंभ.

उपाय पु. धला.

कुम्भकार पु. कुंभार.

कूप पु. कुपो.

घट पु. घडा.

उत् (उप.) + धृ ग. १, उभय.

अगारयुं, अगारयुं, अगारयुं.

पङ्क पु. पादप.

पीडा स्त्री. पीडा.

मति स्त्री. मति.

मद पु. मद.

यज्ञिय विशे. यज्ञ संयन्धी.

समर्थ विशे. शक्तिमान.

सर्प पु. साप.

वाक्य.

जलं पातुं नदीमगच्छत ।

कुम्भकारेण घटः कृतः* ।

हरिणा सर्पौ दृष्टः ।

ग्रामं गन्तुमिच्छामि ।

जनानां पीडाः परिहर्तुमीश्वरः

समर्थोऽस्ति ।

भार्या त्यक्त्वा वनं गतः ।

रामस्य पीडा नष्टा ।

उपायश्चिन्तितः ।

गृहं प्रविष्टः किंकरः ।

शम्भूकेन कथितां वार्त्तां श्रुत्वा

रामोऽमुह्यत ।

नद्यास्तीरे चिरं विहन्योदजं

निवृत्ता सीता ।

गृहं प्रविश्य क मातृत्यपृच्छत् ।

लक्ष्म्या भेदेन स्पृष्टोऽसि ।

रामेण बहवः कूपास्तडागाश्चो-

त्खाताः । [मयच्छत् ।

एवमुक्तो हरिर्ब्राह्मणाय धन-

अश्वमारोढुं मतिर्जाता ।

शत्रून् जित्वा नगरीं प्राविशत् ।

सर्वाभिः पृष्टा ललनाऽलज्जत ।

क्लेशः सोढः सीतया । [क्तः ।

पृथिव्यां चरितुं यज्ञियोऽश्वो मु-

वनान्प्रतिनिवृत्त्य रामो राज्यं क-

र्तुमारभत ।

पङ्के पतितां धेनुमुद्धरति ।

रक्षितोऽस्मि देवेन ।

* आर्या रीते जे वाक्योभां भूतकृतं वापरसो होय त्यां अस्ति
द्विधापद अध्याहार समर्थयुं.

+ रुह धातु उपरधी हेत्वर्थे कृतं.

સવાલ.

૧. નીચેના ધાતુના આસાર્થ રૂપ લખો.

જીઝ, ઈઝ, જન્, સ્વઝ, હ, દૃ, સ્થા (કર્તરિરૂપ અને કર્મ-
ણિરૂપ), પા (પીઘું), સ્ફુર, અદ, નિન્દ, ગુમ્, અનુ + મૂ
(કર્તરિરૂપ અને કર્મણિરૂપ), સહ ઈ. ઈ.

૨. જૂતકર્મણિરૂપ કૃદંત, વર્તમાનકર્તરિરૂપ કૃદંત, વર્તમાન
કર્મણિરૂપ કૃદંત, હેત્વર્થ કૃદંત, અને ઉપસર્ગ રહિત તથા ઉપસર્ગ
સહિત અવ્યય જૂતકૃદંત શી રીતે થાય છે, તે જણાવો.

૩.*નીચેના ધાતુના હેત્વર્થ અને બીજાં બધાં કૃદંતરૂપ લખો.

મન, યજ્, મુચ્, યન, દહ, મૃજ, વહ, લભ, રમ,
શ્લિષ્, ઈ. ઈ.

પાઠ રૂપ.

વ્યંજનાંત નામ.

સંસ્કૃત વ્યાકરણમાં વિભક્તિના સામાન્ય પ્રત્યય નીચે
પ્રમાણે આપેલા છે :—

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્ર. અને સં.	સ	ઔ	અસ
દ્વિતીયા	અમ	"	"
તૃતીયા	આ	ભ્યામ	ભિસ
ચતુર્થી	ए	"	भ्यस
પંચમી	અસ	"	"
ષઠી	"	ઓસ	આમ
સપ્તમી	ઙ	"	સુ

* આ સવાલનો જવાબ વધારે ભણેલાથીજ અપાય એવો છે.
માટે નવા અભ્યાસકર્તા શિક્ષકની મદદની જરૂર પડશે.

આ પ્રત્યયો કાંઈપણ ફેરફાર વિના પુલ્લિંગ તથા સ્ત્રીલિંગ વ્યંજનાંત નામને લગાડાય છે; પરંતુ તે નામોના મૂળ રૂપમાંજ કેટલાક ફેરફાર થાય છે, તે હવે જણાવીશું.

૧. કેટલાંએક નામો એવાં હોય છે કે તેમનું મૂળરૂપ પ્રત્યય લાગતાં એવું ને એવુંજ રહેછે. આ નામો પુલ્લિંગ હોય કે સ્ત્રીલિંગ હોય તેઓ પણ તેમનાં એક સરખાંજ રૂપ થાય છે; ઉ.-મૂમૃત્ પુ. મરુત્ પુ. દ્વષદ્ સ્ત્રી. ઈ.

મરુત્ પુલ્લિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્ર. તથા સં.	મરુત્*	મરુતૌ	મરુતઃ
દ્વિતીયા	મરુતમ્	„	„
તૃતીયા	મરુતા	મરુદ્ભ્યામ્	મરુદ્ભિઃ
ચતુર્થી	મરુતે	„	મરુદ્ભ્યઃ
પંચમી	મરુતઃ	„	„
ષષ્ઠી	„	મરુતૌઃ	મરુતામ્
સપ્તમી	મરુતિ	„	મરુત્સુ

વાચ્ સ્ત્રીલિંગ.

	વાકા†	વાચૌ	વાચઃ
પ્ર. તથા સં.	વાકા†	વાચૌ	વાચઃ
દ્વિતીયા	વાચમ્	„	„
તૃતીયા	વાચા	વાગ્ભ્યામ્	વાગ્ભિઃ

* પદને અંતે એકથી વધારે વ્યંજન હોય તો તેમાંનો પહેલોજ કાયમ રહે છે અને બીજા બધા ઊડી જાય છે; ઉ. મરુત્+સ્=મરુ-સ્= (સ્ નો લોપ થતાં) મરુત્.

† જ કે જ પછી અષોષ અક્ષર આવે તો તે જ કે જ નો ક્ અને અંતઃસ્થ કે અનુનાસિક સિવાય ઘોષ અક્ષર આવે તો ગ્ થાય છે. આ અક્ષરો પદને અંતે આવ્યા હોય તો પછ્ય એ ફેરફાર થાય છે. અનુનાસિક સિવાય કાંઈપણ વ્યંજન પદને છેડે આવ્યો હોય તો તેને બદલે તેના વર્ગનો વકલ્પે પહેલો કે ત્રીજો મૂકાય છે.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
અનુર્થી	વાચે	વાગ્ભ્યામ્	વાગ્ભ્યઃ
પંચમી	વાચઃ	,,	,,
ષઠી	,,	વાચોઃ	વાચામ્
સપ્તમી	વાચિ	,,	વાક્ષુ*

૨. મન્ અને વન્ છેડાવાળાં નામોનાં નરજ્ઞતિ પેહેલ પાંચ રૂપોમાં ત્ ની પૂર્વે ન્ ઉમેરાય છે.

ભગવન્ પુલ્લિંગ.

પ્રથમા	ભગવાન્†	ભગવન્તૌ	ભગવન્તઃ
દ્વિતીયા	ભગવન્તમ્	,,	ભગવતઃ
તૃતીયા	ભગવંતા	ભગવદ્ભ્યામ્	ભગવદ્भिः
અનુર્થી	ભગવંતે	,,	ભગવદ્ભ્યઃ
પંચમી	ભગવતઃ	,,	,,
ષઠી	,,	ભગવતોઃ	ભગવતામ્
સપ્તમી	ભગવતિ	,,	ભગવત્સુ
સંબોધન	ભગવન્	ભગવન્તૌ	ભગવન્તઃ

૩. આ રૂપોમાં અને વર્તમાન કૃદંતના પુલ્લિંગ રૂપોમાં માત્ર એટલોજ તફાવત છે, કે પ્રથમાના એકવચનમાં ઉપર ને અ દીર્ઘ કરવામાં આવ્યો છે તે આમાં હ્રસ્વજ રહે છે; ઉ.—ગच्छत् વ. ક્. गच्छन् પ્ર. એ.

૪. વ્યંજનાંત નપુંસક નામોની પ્રથમા, સંબોધન અને દ્વિતીયાનાં રૂપોના પ્રત્યયો નીચે પ્રમાણે છે:—

એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
૦ .	ઈ	ઈ

* જો પ્રત્યયના સ્ ની પૂર્વે ઞ, આ શિવાય કોઈ પણ સ્વર કે કંઠ્ય અક્ષર કે ર આવ્યો હોય તો ધણું અંરૂ સ્ નો જ થાય છે.

† વન્ અને મન્ ને ઠેકાણે પ્રથમાના એકવચનમાં વાન્ અને માન્, અને સંબોધનના એકવચનમાં વન્ અને મન્ થાય છે.

અંત્ય અંજન જો અનુનાસિક કે અર્ધસ્વર ન હોય તો તેને બહુવચનનો ફ પ્રત્યય લગાડતાં તે અંત્ય અંજન પૂર્વે ન્ ઉમેરાય છે. અકારાંત નપુંસકલિંગ નામોની પોડે અર્ધિપણુ બાકીની વિભક્તિનાં રૂપો તેમને મળતા રૂપના પુલિંગ નામનાં જેવાં થાય છે.

જગત્ ન.	જગત્	જગતી	જગન્તિ
ગચ્છત્ વ. ફ.	ગચ્છત્	ગચ્છન્તી	ગચ્છન્તિ

૫. પ્રથમા, સંબોધન અને દ્વિતીયાના દ્વિવચનના વર્તમાન દૂંદતનાં નપુંસક રૂપ સ્ત્રીલિંગ અંગ* જેવાંજ છે; ભવત્ વ. ફ. ભવન્તી સ્ત્રીલિંગ અંગ અને નપુંસક દ્વિવચન; વિશત્ વ. ફ. વિશન્તી કે વિશતી સ્ત્રીલિંગ અંગ અને. નપુંસક દ્વિવચન.

૨૧૫૬.

આપદ્ સ્ત્રી. આકૃત, પડતી.
 આયુષ્મત્ વિરો. લાંબી ઉમ-
 રવાળું.
 ગુણવત્ વિરો. ગુણવાન.
 જગત્ ન. જગત.
 દૃશદ્ સ્ત્રી. પત્યર.
 ધીમત્ વિરો. બુદ્ધિમાન, ડાહ્યું.
 પગ્વત વિરો. પરાધીન.
 પ્રતિપદ્ સ્ત્રી. પડવે.
 ભગવત્ વિરો. દિવ્ય, પૂજ્ય.
 ભવત્ સર્વ. આપ, તું.
 ભૂમત્ પુ. રાજા.

મરુત પુ. પવન, દેવ. [પેદૂમ.
 મૂર્તિમત્ વિરો. પ્રત્યક્ષ, આ-
 યશસ્વત વિરો. પ્રખ્યાત.
 વાચ સ્ત્રી. વાણી, વાચા.
 વિદ્યુત્ સ્ત્રી. વીજળી.
 શરદ્ સ્ત્રી. શરદઃ*તુ.
 શ્રીમત્ વિરો. આબાદ, સુખી.
 સંગદ્ સ્ત્રી. સંપત, ચઢતી.
 સુખભાજ વિરો. સુખી.
 સુહદ્ પુ. મિત્ર.
 હુતમુજ પુ. અગ્નિ.
 વિચિત્ ન. આકાશ.

* વત્ અને મત્ છેડાવાળાં વિશેષણો અને વર્તમાનકૃદંતોનું સ્ત્રીલિંગ અંગ હે ઉમેરવાથી થાય છે. ઉ.—આયુષ્મતી લાંબા આવરદાવાળી. પરંતુ પેહેલા, યોથા અને દશમા ગણના ધાતુના વર્તમાનકૃદંતોને આ હે લાગતાં અંત્ય ન્ ની પૂર્વે ન્ અવશ્યે ઉમેરાયછે. અને છઠ્ઠા ગણમાં વિકલ્પે ઉમેરાય છે.

ઉપ (ઉપ.) + ઈક્ષ્ ન સંભા -
ળવું, ન ગણકારવું.
કાર્તિક પુ. કાર્તિક મહિનો.
નલ પુ. એક રાજાનું નામ.

મહોત્સવ પુ. મોટો ઓટ્સવ.
મૃગ પુ. હરણ, પશુ.
વાસુદેવ પુ. કૃષ્ણનું નામ.
વિદ્ ગ. ૪, આ મને. હોવું,
થવું.

વર્તમાનકૃદંત.

કુર્વત્ કરવું.
ગચ્છત્ જવું.

જયત્ જીતવું.
નોદયત્ પ્રેરવું, હાંકવું.
શાસત્* રાજ કરવું.

પश्यत् જોવું.
વસત્ વસવું.

વાક્ય.

નૃશંસેભ્યો ગુણવતામપિ મયં વિ-
ચયેતે ।
ચન્દ્રસ્ય પ્રકાશઃ શરદ્યાહ્વાદકો
ભવતિ ।
વિચ્યુતા સહ મેષો વિચયિતિ વર્તેતે ।
વત્સ આયુષ્માન્ ભવ ।
નમો ભગવતે વાસુદેવાય ।
પश्यતો † ગુરોઃ શિષ્યેણાવિનયઃ
કૃતઃ ।
હુતભુજા દમ્ધમરણ્યમપश्य-
ન્નલઃ ।
દિનેષુ ‡ ગચ્છન્તુ નારાયણઃ
પण्डितોઽભવત્ ।

ધીમન્તો લોકે યગસ્વન્તો ભવ-
ન્તિ ।
રામો મૂર્તિમાન્ ધર્મ દેવ ।
જયતઃ શત્રૂન્ મોષેક્ષસ્વ ।
ભવદ્વિરાદિષ્ટઃ કિંકરો નગરમગ-
ચ્છત્ ।
મરુતાં મર્તાર્જુનં દ્રષ્ટુમિચ્છતિ ।
કવીનાં વાક્ય માધુર્યમસ્મિ ।
મુહુર્દોર્વચનમલજ્ઞનીયમ્ ।
ભવન્તઃ પુત્રૈઃ સહાગચ્છન્તિ
શ્રીમતો દેવસ્યાજ્ઞા ।
મહીં શાસતિ દશરથે ભૂભૂતિ
જનાઃ સુખભાજો ડભવન્ ।

* આ કૃદંતના રૂપોમાં, ન્ નો ઉમેરો થતો નથી.

† આ અનાદરાર્થે પ્રજીનો દાખલો છે; તેનો અર્થ “ગુરુ દેખતાં છતાં એ” એ શબ્દે કરી થાય છે.

‡ આ સતિસત્તમીનો દાખલો છે તેનો અર્થ “દિવસો ગયા ‘જતાં’ એવો થાય.

નારાયણ પરાધીન નથી.
હરણો જંગલમાં પત્યરૌઉપર
ઇંદ્ર દેવોનો રાજા છે. [મિસે છે.
કાર્તિકની પડવેએ મોટો આ-
ચ્છવ છે.
(મેં) (એક) છોકરાને નિરાળે
જતો જોયો. [રમાં રહ્યો.
રામ આપ્પાદ અયોધ્યા શહે-

ચઢતીમાં બહુ માણસો (એક)
માણસને અનુસરે છે.
પડતીમાં માણસ મિત્રો વડે ત-
ળય છે. [જોયા.
કૃષ્ણ માણસોને ઘોડા હાંકતા
સંન્યાસીઓ જગતને જંગલ
માને છે. [પુસ્તક રચાય છે.
બુદ્ધિમાન નારાયણ વડે (એક)

સવાલ.

૧. સંસ્કૃત વ્યાકરણના વિભક્તિના સામાન્ય પ્રત્યયો આપો.
૨. વર્તમાનકૃદંત સાથે તથા **મૂઘૃત્** જેવાં વ્યંજનાંત નામો સાથે **વત્** અને **મત્** છેડાવાળાં નામોનાં રૂપો સરખાવો.
૩. વર્તમાનકૃદંતના તથા **વત્** અને **મત્** છેડાવાળાં વિશેષણોનાં સ્ત્રીલિંગ અંગ, તથા નપુંસકલિંગ દ્વિવચન, શી રીતે થાય છે ?
૪. **ચ્** અથવા **જ્** પછી અધોષ વ્યંજન આવ્યો હોય ત્યારે, ધોષવ્યંજન આવ્યો હોય ત્યારે, અને કશુંએ ન આવ્યું હોય ત્યારે શું થાય છે ?
૫. ક્યારે **સ્** નો **ષ્** થાય છે ?
૬. નીચેનાં નામોનાં રૂપો આપો.

પ્રતિપદ્, હુતમુજ્, યશસ્વત્ (ત્રિ.), કુર્વત્ (ત્રિ.),
સુખમાજ્ (પુ. ન.) આયુષ્મત્, (પુ. ન.), દિશત્ (ત્રિ.),
પરવત્ (પુ.), આપદ્, નૌદયત્ (ત્રિ.) ધ. ધ.

૭. અનાદરાર્થે પછી અને સતિસપ્તમીના પ્રયોગ ઉદાહરણ સાથે સમજાવો.

૫૪૨૬.

અન્ અને ઇન્ છેડાવાળાં નામા.

૧. પ્રથમા તથા સંબોધનના એકવચનનો સ્ પ્રત્યય લોપાય છે (પૂ. ૭૪ ની ટીપ* જુઓ).

૨. પ્રથમાના એકવચનમાં અને બધા વ્યંજનાદિ પ્રત્યય આગળ અંત્ય ન્ લોપાય છે.

૩. પહેલાં પાંચ રૂપોમાં અ દીર્ઘ થાય છે; ઙ તો માત્ર પ્રથમાના એકવચનમાંજ દીર્ઘ થાય છે. આ નિયમ નપુંસક નામાને લાગુ પડતો નથી; પરંતુ એ લિંગમાં પ્રથમા, દ્વિતીયા અને સંબોધનના બહુવચનના અ તથા ઙ દીર્ઘ થાય છે.

૪. દ્વિતીયાના બહુવચનના અસ્ પ્રત્યયથી માંડીને તે પછીના કોઈપણ સ્વરાદિ પ્રત્યય લાગતાં અ લોપાય છે. પરંતુ જ્યારે અની પૂર્વે એવો જોડાક્ષર આવ્યો હોય કે જેમાંનો ખીજો વ્યંજન મ્ કે વ્ હોય ત્યારે અ ઊડી જતો નથી. પુલ્લિંગ અને નપુંસકલિંગના સપ્તમીના એકવચનમાં અને નપુંસકલિંગની પ્રથમા, દ્વિતીયા અને સંબોધનના દ્વિવચનમાં આ નિયમ વિકલ્પે લાગૂ પડે છે.

૫. સંબોધનનું એકવચન મૂળરૂપથી ભિન્ન નથી; નપુંસકલિંગમાં ન્ વિકલ્પે લોપાય છે.

રાજન્ પુલ્લિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	રાજા	રાજાનૌ	રાજાન:
દ્વિતીયા	રાજાનમ્ .	„	રાજઃ*
તૃતીયા	રાજા	રાજભ્યામ્	રાજભિ:

* અંત્ય અન્ માંના અ નો લોપ કરવાથી રાજન્ રહ્યા. પૂ. ૨૦ ની ટીપ*માં બતાવેલા સંધિના નિયમ પ્રમાણે ન્ નો જ્ થયો તે પૂર્વના જ્ સાથે જોડાવાથી જ્ થયો.

	अधिकवचन.	द्विवचन.	अहुवचन.
चतुर्थी	राज्ञे	राजभ्याम्	राजभ्यः
पंचमी	राज्ञः	,,	,,
षष्ठी	राज्ञः	राज्ञोः	राज्ञाम्
सप्तमी	राज्ञि-राजनि	,,	राजसु
संशोधन	राजन्	राजानौ	राजानः

आत्मन् पुङ्लिङ्ग.

प्रथमा	आत्मा	आत्मानौ	आत्मानः
द्वितीया	आत्मानम्	,,	आत्मनः
तृतीया	आत्मना	आत्मभ्याम्	आत्मभिः
चतुर्थी	आत्मने	,,	आत्मभ्यः
पंचमी	आत्मनः	,,	,,
षष्ठी	,,	आत्मनोः	आत्मनाम्
सप्तमी	आत्मनि	,,	आत्मसु
संशोधन	आत्मन्	आत्मानौ	आत्मानः

नामन् नपुंसकलिङ्ग.

प्रथमा	नाम	नामनी-नाम्नी	नामानि
द्वितीया	,,	,,	,,
तृतीया	नाम्ना	नामभ्याम्	नामभिः
चतुर्थी	नाम्ने	,,	नामभ्यः
पंचमी	नामनः	,,	,,
षष्ठी	,,	नाम्नोः	नाम्नाम्
सप्तमी	नामनि-नाम्नि	,,	नामसु
संशोधन	नामन्-नाम	नामनी-नाम्नी	नामानि

शशिन् पुङ्लिङ्ग.

प्रथमा	शशी	शशिनौ	शशिनः
द्वितीया	शशिनम्	,,	,,

	એકવચન.	દ્વિવચન.	અહુવચન.
તૃતીયા	શશિના	શશિભ્યામ્	શશિભિઃ
ચતુર્થી	શશિને	,,	શશિભ્યઃ
પંચમી	શશિનઃ	,,	,,
ષઠી	,,	શશિનોઃ	શશિનામ્
સપ્તમી	શશિનિ	,,	શશિષુ
સંબોધન	શશિન્	શશિનો	શશિનઃ

ભાવિન્ નપુંસકલિંગ.

પ્ર. તથા દ્વિ.	ભાવિ	ભાવિની	ભાવીનિ
સંબોધન	ભાવિન્-ભાવિ	,,	,,

બાકીનાં ૩૫ શશિન્ પ્રમાણે.

૨૧૫૬.

અનુજીવિન્* વિશે.	કુશલિન્ વિશે.	નાર, થવાનું,
આકરી કરનાર,	સુખી.	નીપજવાનું.
આશ્રિત.	ક્ષેત્રગામિન્ વિશે.	મહિમન્ પુ. મહિ-
અપગધિન્ વિશે.	તીર્થભણી જવું.	મા.
ગુન્હેગાર.	ચર્મન્ ન. આમડું.	મેધાવિન્ વિશે. બુ.
અશ્મન્ પુ. પથર.	નામન્ ન. નામ.	દ્વિમાત, ડાહ્યું.
આત્મન્ પુ. આત્મા,	પક્ષિન્ પુ. પંખી.	યોગિન્ વિશે. જો-
જીવ, પંડ.	પ્રાણિન્ પુ. પ્રાણી.	ગી.
ઉત્સજ્ઞવર્તિન્ વિશે.	પ્રિયવાદિન્ વિશે.	રાજન્ પુ. રાજ.
(ઉત્સજ્ઞ, પુ.	મીઠું બોલનાર.	વર્ત્મન્ પુ. રસ્તો,
બોળો) બોળા-	પ્રેમન્ પુ. સ્નેહ, પ્રેમ.	વિશ્વકર્મન્ પુ. વિ-
માં બેઠલું.	ફલાશિન્ વિ. ફળ	શુકર્મો, દેવનો
કજ્જુકિન્ પુ. અં-	બાધિને રહેનાર.	શિલ્પી.
ત:પુરનો વડો નો-	વ્રત્તન્ પુ. વ્રત્તા.	શિખરિન્ પુ. પર્વત.
કર.	ભર્મન્ ન. ધર.	સ્વામિન્ પુ. ધણી.
કર્મન્ ન. કામ.	ભાવિન્ વિશે. થ-	

* **ઇન્** છેડાવાળાં વિશેષણાનું સ્ત્રીલિંગ અંગે **ઈ** ઉભેરવાથી થાય છે; **ઉ**.—અનુજીવિની આકરી કરનારી દાસી.

અનર્થ પુ. નુકશાન, અનિષ્ટ.	કૌશલ ન. હુશિ- યારી, પ્રવીણતા.	નિર્વૃત્તિમત્ વિશે. નિરાંતવાળું, સુ- ખી.
અન્તઃપુર ન. ૪૪ના- નખાનું.	જગત્કર્તૃ પુ. દુનિયાં ઉપજાવનાર, પર- મેશ્વર.	પરિણામ પુ. છેવટ, પરિણામ.
અમાત્ય પુ. પ્રધાન.	જીવિત ન. જીવતર, જીંદગી. [દુષ્ટ.	પુણ્યવત્ વિશે. પુ- ણ્યશાલી.
અમ્બર ન. આકાશ.	દુષ્ટ (દુષ્ણો ભૂ. કૃ.) દૈન્ય ન. હલકાપણું.	પ્રિયવાદિત્વ ન. મી- ઠા ખોલાપણું.
અવતરત્ {અવ (ઉપ.) + તૃનો વ. કૃ.} ઉતરતું.	દુ ગ. ૧, પરસ્મૈ. દયાથી પિગળવું.	યાત્રિક પુ. જાત્રાળુ.
આત્મજ્ઞા સ્ત્રી. જી- કરી. [ત, કામ.	ન કદાપિ (અવ્ય- ય) કદીપણુ નહિ.	વસુદેવ પુ. કૃષ્ણના આપનું નામ.
આરમ્ભ પુ. શરૂઆ- તપ્રકાર પુ. ઉપકાર.	નાશ પુ. હાનિ.	શુભ વિશે. સારું, માં- ગલિક.
ઉપાનહ* સ્ત્રી. ભેડો, આસડું.	નિર્મિત {નિર(ઉપ.) + મા નો ભૂ. કૃ.} નિર્મેલું, બ- નાવેલું.	શ્રવણ ન. સાંભળવું. શ્રીવિષ્ણુ પુ. વિશેષ નામ.
કુઞ્ઠિત (કુળ્હનો ભૂ. કૃ.) અળાએલું, અટકાવાએલું.		સ્વપ્ન પુ. સ્વપ્ન.

વાક્ય.

યોગિનઃ ફલાશિનો ભવન્તિ ।
અવરાધિનં મા ક્ષમસ્વ ।
અનુજીવિને કુપ્યતિ ભર્તા ।
દશરથસ્ય પુત્રો નામ્ના રામઃ ।
બ્રહ્મણઃ પ્રજાઃ પ્રજાયન્તે ।
રાજન્ કુશલી ભવ ।

કચ્ચુકી રાજામન્તઃપુરેઽધિકૃતઃ
પુરુષઃ ।
જનસ્ય કલ્યાણાય યતમાનેન
રામેણાત્મા ક્લેશમુપાનીયત ।
આત્મનઃ પુત્રાણાં કર્મસુ કૌશલં
પ્રશંસતિ ।

* આ શબ્દના અંત્ય હ્રોનો અધોષ વ્યંજનાદિ પ્રત્યય પર છતાં
ત, ધોષ વ્યંજનાદિ પ્રત્યય પર છતાં ક, અને પદાંતે ત અથવા
ક થાયછે.

કૃષ્ણો વસુદેવસ્ય ભર્મણિ વસ* -
ન્નમ્બરાદવતરન્તં નારદમ-
પश्यत् ।

શ્રીષેણસ્ય રાજો મહિષી સૂર્ય
ચન્દ્રં ચાત્મન ઉત્સન્નવર્તિનૌ
સ્વપ્નેપश्यत् ।

અપરાધિનઃ પુરુષાન્દણ્ડયન્તુ
રાજાનઃ । [યૌઽસ્તિ જનઃ ।

ભાવિનોઽનર્થાન્ જ્ઞાતું ન સમ-
અશ્મભિરશ્વસ્ય ગતિઃ કુઠિતા ।
જગત્કર્તુર્મહિમ્નાં ફલં સર્વત્ર
દૃश्यते ।

ક્ષેત્રગામિના વર્મના ગચ્છન્તં
યાત્રિકમપश्यम् ।

અશ્મનેવ નિર્મિતં દુષ્ટાનાં હૃદયં
પરકીયસ્ય દુઃસ્વસ્ય શ્રવણેન
ન કદાપિ દ્રવતિ । [ણાય ।

શુભાનાં કર્મણામારમ્ભઃ કલ્યા-
જગતા કુટુમ્બિનં મન્યતાં આ-
ત્માનં સાધુઃ ।

પ્રાણિનામુપકારાયૈવ સાધૂનાં જ-
ગતિઃ જીવિતમ્ ।

પ્રિયવાદિનાં પ્રિયવાદિત્વં દૈન્યં
ગણ્યતે શૈઠઃ ।

દેવદત્ત બુદ્ધિમાન છે.

આપ દીકરાને પ્રીતિપૂર્વક‡
ભેટ્યો.

આકરો ધણીને તાપે રહે છે.

ઝોડા પર્વતોડિપર ઉગે છે.

(હું) છેકરાઓનાં નામ જન-
ણુતો નથી. §

નળ (વધકર્મ)નો પુત્ર હતો.

પંખીઓ આકાશમાં ઉડે છે.

આમડાના બેડા કરાય છે.

હરિનો નાશ (તેના) કામોનો
પરિણામ છે.

શ્રદ્ધાઓ પ્રાણી, પત્થરા ને
આકાશ સરળ્યાં.

સવાલ.

૧. ક્યારે અન્ છેડવાળા નામના ન્ નો અને ક્યારે અ નો
લોપ થાય છે? અ નો લોપ ન થતો હોય એવાં નામના
શબ્દો આપો.

* પદને અંતે ઙ્, જ કે ન્ આવ્યો હોય અને તેની પૂર્વે હ્રસ્વ સ્વર
હોય અને પર ડોષપણ્ય સ્વર આવ્યો હોય, તો તે બેવડાય છે.

† પદને અંતે ણ, ણે, ઓ કે ઔ હોય ને પછી ડોષપણ્ય સ્વર
આવે, તો તેમને બદલે થતા અણ, આણ, અવ્, આવ્ ના અંત્ય ચ, ઘ,
નો વિકલ્પે લોપ થાય છે.

‡ તૃતીયા વાપરવી.

§ સ્મૃધાતુ વાપરવો.

૨. અન્ છેડાવાળાં અને ઇન્ છેડાવાળાં નામોનાં રૂપો સરખાવો.

૩. નીચેનાં નામોનાં રૂપો આપો.

મૂર્ધન્ પુ. મહિમન્, વર્ત્મન્, યજ્ઞન્, લઘિમન્, કુશ-
લિન્, ભર્મન્, પક્ષિન્, સીમન્, સ્ત્રી. ઇ. ઇ.

૪. ઇન્ છેડાવાળાં નામનું સ્ત્રીલિંગ અંગ શી રીતે થાય છે ?

પાઠ ૨૭.

સ્, વસ્, ઈયસ્, ને એયસ્ છેડાવાળાં નામો.

૧. સ છેડાવાળાં નામોનું પ્રથમાનું એકવચન સ્ પ્રત્યય-
નો લોપ કરી, નામમાં ઉપાંત્ય અ હોય તો તેને દીર્ઘ કરવાથી,
થાય છે. નામના અંત્ય સ નો વિસર્ગ કરાય છે. (પૃ. ૭ ની
ટીપ્ નોટ આપો.)

૨. વ્યંજનાદિ પ્રત્યય લાગતાં સ્ નો વિસર્ગ થાય છે, પછી
પહેલાં આપેલા નિયમ પ્રમાણે તેની સંધિ થાય છે. (પૃ. ૧૫ ની
ટીપ્* અને પૃષ્ઠ ૧૭ ની ટીપ્* તથા ટીપ્# જુઓ.)

૩. વસ્, ઈયસ્ અને એયસ્ છેડાવાળાં નામોના સ્ ની પૂર્વે
પહેલાં પાંચ રૂપોમાં ન્ ઉમેરાય છે, તથા ઉપાંત્ય અ દીર્ઘ કરાય છે;
પ્રથમાના એકવચનને છેડે તો વાન્ અને યાન્ થાય છે.

૪. દ્વિતીયાના બહુવચનથી માંડીને સ્વરાદિ પ્રત્યય લાગતાં,
અને તપુસકલિંગની પ્રથમા દ્વિતીયા અને સંબોધનના દ્વિવચનનો
ઈ પ્રત્યય લાગતાં, વસ્ છેડાવાળાં નામોના વ નો ઉ* થાય છે;
અને વ્યંજનાદિ પ્રત્યય લાગતાં તથા તપુસકલિંગની પ્રથમા દ્વિતી-
યા અને સંબોધનના એકવચનમાં અંત્ય સ્ નો દ્ થાય છે.

* વસ્ ની પૂર્વે જો હ સ્વર આવ્યો હોય તો વ નો ઉ થતાં તે હ
લોપાય છે ઉ.—સેવિવસ્—સેવુષઃ (દિ. બહુ.)

૫. કલ્પમ ૨ માં આપેલા નિયમ ઈયસ્ ને एयस् છેડા-વાળાં નામોને પણ લાગુ પડે છે.

૬. નપુંસકલિંગમાંતો ઉપાંત્યે અ આઘ્યો હોય તો પણ પ્રથમા, દ્વિતીયા ને સંબોધનના એકવચનમાં તે દીર્ઘ કરાતો નથી. બહુવચનનો હ પ્રત્યય લાગતાં ઉપાંત્યે ને કોઈ સ્વર આઘ્યો હોય તે દીર્ઘ કરાય છે, અને તેના પર અનુસ્વાર વધારાય છે.

૭. સંબોધનના એકવચનમાં આ બધામાંથી એકેનો ઉપાંત્ય અ દીર્ઘ થતો નથી; ૮. ચન્દ્રમઃ વિદ્વન્ ઇત્યાદિ.

ચન્દ્રમસ્ પુલ્લિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	ચન્દ્રમાઃ	ચન્દ્રમસૌ	ચન્દ્રમસઃ
દ્વિતીયા	ચન્દ્રમસમ્	„	„
તૃતીયા	ચન્દ્રમમા	ચન્દ્રમોભ્યામ્	ચન્દ્રમોભિઃ
ચતુર્થી	ચન્દ્રમસે	„	ચન્દ્રમોભ્યઃ
પંચમી	ચન્દ્રમસઃ	„	„
ષષ્ઠી	„	ચન્દ્રમસોઃ	ચન્દ્રમસામ્
સપ્તમી	ચન્દ્રમસિ	„	ચન્દ્રમઃસુ-સ્તુ
સંબોધન	ચન્દ્રમઃ	ચન્દ્રમસૌ	ચન્દ્રમસઃ

વિદ્વન્ પુલ્લિંગ.

	વિદ્વાન્	વિદ્વાસૌ*	વિદ્વાંસઃ
પ્રથમા	વિદ્વાન્	વિદ્વાસૌ*	વિદ્વાંસઃ
દ્વિતીયા	વિદ્વાંસમ્	„	વિદુષઃ
તૃતીયા	વિદુષાં	વિદ્વદ્ભ્યામ્	વિદ્વદ્ભિઃ
ચતુર્થી	વિદુષે	„	વિદ્વદ્ભ્યઃ
પંચમી	વિદુષઃ	„	„

* શબ્દકે પદના અંગમાં જો ન ની પછી જ, ષ, સ્ કે હ આઘ્યો હોય તો ન નો અનુસ્વાર થાય છે.

† પૃ. ૭૫ ની ટીપ* જુઓ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
૫૪ી	વિદુષઃ	વિદુષોઃ	વિદુષામ્
સપ્તમી	વિદુષિ	"	વિદ્વત્સુ
સંબોધન	વિદ્વન્	વિદ્વાસૌ	વિદ્વાસઃ

શ્રેયસ્ પુલ્લિંગ.

પ્રથમા	શ્રેયાન્	શ્રેયાસૌ	શ્રેયાસઃ
દ્વિતીયા	શ્રેયાસમ્	"	શ્રેયસઃ
તૃતીયા	શ્રેયસા	શ્રેયોભ્યામ્	શ્રેયોભિઃ
ચતુર્થી	શ્રેયસે	"	શ્રેયોભ્યઃ
પંચમી	શ્રેયસઃ	"	"
૫૪ી	"	શ્રેયસૌઃ	શ્રેયસામ્
સપ્તમી	શ્રેયસિ	"	શ્રેયઃસુ-સ્તુ
સંબોધન	શ્રેયન્	શ્રેયાસૌ	શ્રેયાસઃ

મનસ્ નપુંસકલિંગ.

પ્ર. દ્વિ. અને સં. મનઃ	મનસી	મનાંસિ
આક્રીનાં ચન્દ્રમસ્ પ્રમાણે.		

તસ્થિવસ્ નપુંસકલિંગ.

પ્ર. દ્વિ. અને સં. તસ્થિવત્	તસ્થુષી*	તસ્થિવાંસિ
આક્રીના વિદ્વસ્ પ્રમાણે.		

અર્ચિસ્ સ્ત્રીલિંગ.

પ્રથમા	અર્ચિઃ	અર્ચિઃૌ	અર્ચિષઃ
દ્વિતીયા	અર્ચિષમ્	"	"
તૃતીયા	અર્ચિષા	અર્ચિર્ભ્યામ્	અર્ચિર્ભિઃ
ચતુર્થી	અર્ચિષે	"	અર્ચિર્ભ્યઃ

* વસ્ છેડાવાળાં નામોનું સ્ત્રીલિંગ અંગ નપુંસકલિંગની પ્રથમા દ્વિતીયા, અને સંબોધનના દિવચન જેવું છે. ફ્રેચ્ અને ફ્રેચ્સ છેડાવાળાં નામોનું સ્ત્રીલિંગ અંગ તો માત્ર ફ્રે ઉમેરવાથી થાય છે.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પંચમી	અર્ચિષઃ	અર્ચિર્ભ્યામ્	અર્ચિર્ભ્યઃ
ષષ્ઠી	,,	અર્ચિષોઃ	અર્ચિષામ્
સપ્તમી	અર્ચિષિ	,,	અર્ચિઃષુ-ઞ્શુ
સંભોધન	અર્ચિઃ	અર્ચિષૌ	અર્ચિષઃ

શબ્દ.

અધ્યૂષિવસ્ વિશે. વસેલું.	મનસ્ ન. મન.
કનીયસ્ વિશે. વધારે નાનું.	યશસ્ ન. કીર્તિ.
ચક્ષુસ્ ન. આંખ.	રક્ષસ્ ન. રાક્ષસ.
છન્દસ્ ન. વેદ.	રજસ્ ન. ધુળ, પરાગ.
ડ્યાયસ્* વિશે. વધારે માટું.	વક્ષસ્ ન. છાતી.
તપસ્ ન. તપ.	વચસ્ ન. વચન.
તમસ્ ન. અંધાર.	વનૌકસ્ વિશે. વનમાં રહે-
તસ્થિવસ્ વિશે. ઉમેલું.	નાર.
તેજસ્ ન. તેજ, તાપ. [રહેનાર.	વયસ્ ન. ઉમર.
દિવૌકસ્ પુ. દેવ, સ્વર્ગમાં	વાસસ ન. લુગડું, કપડું.
દુર્વાસસ પુ. એક કપિનું નામ.	વિદ્વસ્ વિશે. બણેલું.
ધનુસ્ ન. કામડું.	વેધસ્ પુ. ધ્રુવા.
નભસ્ ન. આકાશ.	શિરસ્ ન. માથું.
પયસ્ ન. પાણી.	શ્રેયસ્ વિશે. સ્વર્ગ, આબાદ.
પ્રેયસ્ વિશે. વધારે વહાલું.	સગ્નસ્ ન. સરોવર.
ભૂયસ્ વિશે. વધારે માટું.	હવિસ્ ન. અગ્નિદાન.

અભૂમિ સ્ત્રી. અવિષય, અગો-	ગુણિન્ વિશે. યુલુવાન.
આશ્રમ પુ. મઠ. [ચર.	જીર્ણ વિશે. જીરણ, જૂનું.
કીચક પુ. વિરાટ રાજાના	દ્વારકા સ્ત્રી. એક રાહેરનું
સેનાપતિનું નામ.	નવ વિશે. નવું. [નામ.
કુશ પુ. રામના પુત્રનું નામ.	પરિહિત વિશે. પહેરેલું.
કૃત (કૃ નો જ. કૃ.) કરાયેલું.	પાન્થ પુ. મુસાફર.

* આ તથા ભૂયસ્ શબ્દનાં રૂપ શ્રેયસ્ પ્રમાણે થાય છે.

पूजास्थान न. पूजनं करणु,
सत्कारणं करणु.

प्रियंवदा स्त्री. शकुन्तलानी
सम्प्रीणं नाम. [राजन्.

भगीरथ पु. अमेक सूर्यवंशी

लिङ्ग न. नति (स्त्रीवर्ग के
पुरुषवर्गमां लेवा मण्डु).

वि (७५.) + आप् व्यापयुं, छापुं.

अनु (७५.) + मन ए कहेवी, कपल करुं, मणता आवयुं.

उत् (७५.) + यत् (=उद्यत्) १. ४. ७ गणुं.

व्रज् ग. १, परमे. ७५.

आ (७५.) + ह् आवुं, यज करवा.

वाक्य.

मुनयो वनौकसो भवन् ।

देवान् दिवौकसो वदन्ति ।

कनीयांसं भ्रातरमाह्वय ।

कुशो लवस्य ज्यायान् भ्राता ।

प्रेयसो जनान् स्मरति कृष्णः ।

उद्यन्तं चन्द्रमसं प्रेक्षस्व ।

तमोभिर्नभो व्याप्यते ।

वाससी परिहिते कन्यया ।

श्रेयसे यतते ।

शत्रून् शिरस्सु प्रहरति ।

मनसा हरिं व्रजति ।

तपसां फलमनुभवतु ।

दुर्वासाः पाण्डवानां वसतिम-

गच्छत् ।

भूयांसोऽत्र धान्यराशयो वर्तन्ते ।

रामो रक्षांसि हन्वा यशोऽवि-

न्दत् ।

[श्रूयते ।

गङ्गायाः पयांसि श्वेतानीति

विद्वद्भिरुपदिष्टो दशरथो यज्ञमाहरत् ।

भीमेन वक्षसि ताडितः कीचकोऽमुह्यत् ।

बहूनि हवींष्यग्नौ प्रास्यति ।

नगरस्य समीपे तस्थिवद्राजसैन्यमपश्यम् ।

सूर्यस्य तेजसा संतप्तः पान्थश्छायामाश्रयते ।

* દ્વારકામધ્યુષ્ણો જનસ્ય સંપદો મનસોઽપ્યભૂમિરભવન્ ।
વસિષ્ઠસ્ય વચાસિ શ્રુત્વા વિશ્વામિત્રેણ સહ રામસ્ય ગમનં
દશરથોઽન્વમન્યત ।

ગુણાઃ પૂજાસ્થાનં ગુણિષુ ન ચ લિङ્ગં ન ચ વયઃ ।

હરિએ વાણીવડે માને શાંત કરી.	ભગીરથે બ્રહ્માને તપવડે ખુશી કર્યાં.
નારાયણનો નાનહો ભાઈ કાશીમાં છે.	વનમાં રહેનારા ઋષિઓના મઠો ઝાડનાં ડાળાં અને પાંદડાંના કરાયા. [છે.
પાણિનિ વેદાને “છંદસ્” એવું કહે છે.	સરૌવરોનાં પાણીમાં કમળો રાજ્ય વિદ્વાનોને પૂજે છે.
પવન પૂલોનો પરાગ લાવે છે. રાણીની કીર્તિ પૃથ્વી ઉપર પસરે.	જેમ માણસ જૂનાં કપડાં તજી દે છે અને નવાં ધારણ કરે છે તેમ જીવ જૂનાં શરીર તજે છે અને નવામાં પેસે છે.
પ્રિયવંદા દુર્વાસાપાસે† ગઈ અને માશી માગી. [જિયો.	અગ્નિમાં નંખાયેલાં અગ્નિદાન અગ્નિવડે દેવતાઓ પાસે‡ લઈજવાય છે.
હરિએ સારથિને રથ હાંકતો રામ નાનહો ભાઈ વડે સેવાયો. રધુએ કામઠાં અને તીરો વડે પૃથ્વીને જીતી.	

સવાલ.

૧. અસ્, ઇસ્, ઈયસ્ કે एयस् અને વસ્ છેડાવાળાં નામોનાં રૂપો સરખાવો.

૨. વસ્ ના વ નું ઉ ક્યારે થાય છે? અને તેમ થતાં પૂર્વની ઇ નું શું થાય છે.

* એટલે તેઓની ચાહેનાથીએ જ્યારે તેઓની સુખસંપત્તિ હતી, અર્થાત્ તેઓએ જેટલા સુખી થવા ચાહ્યું હતું તેથીએ પૈસે ઠકે વધારે સુખી હતા.

† દ્વિતીયા વિભક્તિ વાપરવી.

‡ ચતુર્થી વિભક્તિ વાપરવી.

૩. વસ્ અને ઈયસ્ કેણ્યસ્ છેડાવાળાં નામનાં સ્ત્રીલિંગ-
રૂપ રી રીતે થાય છે ?

૪. નીચેનાં નામના રૂપો લખો.

નમસ્, ધનુસ્, જગ્મિવસ્ (ત્રિ.) જ્યાયસ્ (ત્રિ.) પયસ્,
ચક્રવસ્ (ત્રિ.) લઘીયસ્ (ત્રિ.) ચક્ષુસ્, વનૌકસ્
(પુ., સ્ત્રી.), સેદિવસ્ (ત્રિ.) ઇ.

પાઠ ૨૮.

વિધ્યર્થ.

પ્રત્યય.

પરસ્મૈપદ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુ. ૧	ઈયમ્	ઈવ	ઈમ્
પુ. ૨	ઈસ્	ઈતમ્	ઈત
પુ. ૩	ઈત્	ઈતામ્	ઈયુસ્

આત્મનેપદ.

પુ. ૧	ઈય	ઈવહિ	ઈમહિ
પુ. ૨	ઈથા:	ઈયાથામ્	ઈધ્વમ્
પુ. ૩	ઈત	ઈયાતામ્	ઈસ્ન્*

આ વિધ્યર્થના પ્રત્યયો ધાતુમાં વિકરણ પ્રત્યય ઉમેર્યા પછી
લગાડાય છે.

* વિધ્યર્થના પ્રત્યય પ્રથમભૂત જોવાજ છે. અપવાદ માત્ર
નીચેપ્રમાણે છે. પરસ્મૈપદ પુ. ૩ બ. વ. પ્રત્યય અન્ ને બદલે
જસ્ છે, અને આત્મનેપદ પુ. ૩ બ. વ., પુ. ૧ એ. વ., અને પુ. ૨
અને પુ. ૩ દિ. વ. પ્રત્યયો અન્ત, ઇ, ઈતામ્, અને ઇથામ્ ને બદલે
સ્ન્, અ, આતામ્ અને આથામ્ છે. આ પ્રત્યયોમાંથી વ્યંજનાદિ
પ્રત્યયોની પૂર્વે ઈ અને સ્વરાદિ પ્રત્યયોની પૂર્વે ઇય ઉમેરાય છે.
એટલીજ વિલક્ષણતા છે.

પરસ્મૈ૫૬.

	ઐકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પુ. ૧	વસેયમ્	વસેવ	વસેમ
પુ. ૨	વસેઃ	વસેતમ્	વસેત
પુ. ૩	વસેત્	વસેતામ્	વસેયુઃ*

આત્મને૫૬.

પુ. ૧	યુધ્યેય	યુધ્યેવહિ	યુધ્યેમહિ
પુ. ૨	યુધ્યેથાઃ	યુધ્યેયાથામ્	યુધ્યેધ્વમ્
પુ. ૩	યુધ્યેત	યુધ્યેયાતામ્	યુધ્યેરન્

વિધ્યર્થ (૧) સંભવ, આજ્ઞા, પ્રાર્થના, ઇચ્છા, આશા ઇત્યાદિ ખતાવે છે, અને તેવા અર્થના સાદા વાક્યમાં વપરાય છે. (૨) વળી તેવા અર્થના ઉપવાક્યોમાં પણ વપરાય છે. (૩) તેમજ જોમાંનું ઐક વાક્ય ખીજ વાક્ય ઉપર આધાર રાખતું હોય અને હેતુ કે શરત ખતાવતું હોય તેવા સાંકેતિક વાક્યમાં વપરાય છે.

૧૫૬.

અધ્વલેદ પુ. (અધ્વન પુ. ૨- સ્તો અને લેદ પુ. થાક.) સુસાક્રીનો થાક.	અહિત ન. ગુકરાન, ઈજા. આવરણ ન. આચ્છાદન, અં- તરાય, ઢાંકણું.
અનુરજ્જન ન. પ્રસન્ન કરવું.	ઉત (અવ્યય) અથવા. [થવું.
અપણ્ડિત પુ. અબણ માણસ.	કૂર્ણ ગ. ૧, આત્મને. સમર્થ
અપાય પુ. હરકત.	ક્ષુદ્ર વિશે. તુચ્છ.
અભિભૂત {અભિ(ઉપ.) + મૂ નો ભૂ. કૃ.} હરાવાયલું, જી- તાયલું.	ગાન ન. ગાયન. અવ (ઉપ.) + ગાહ ગ. ૧, આત્મને. નહાવું.

* અત્ અને અહ નાં વિધ્યર્થ રૂપ ખીજ ચોપડીમાં આપ્યાં છે.

† સંકેત ભૂતકાળનાં સાંકેતિક વાક્યો આમાંથી ખાતલ કરવાં.

આ (ઉપ.) + ચર્ આચરવું.
 જાયાપતી પુ. દ્વિ. વ. વરપહૂ.
 તપ્ ગ. ૧, પરસ્મે. પ્રકાશવું, તપવું.
 તમિસ્ત્રા સ્ત્રી. રાત્રિ.
 તૃષિત વિશે. તરસ્યું.
 દારિદ્રા ન. ગરીબ હાલત.
 દીન વિશે. કુંગાલ, ગરીબ.
 દુર્દશા સ્ત્રી. અવદશા, માઠી
 હાલત.
 દુઃ ગ. ૪, પરસ્મે. દગો દેવો.
 ધીર વિશે. ડહો, ધીરજ-
 વાળો.
 નીચૈરાલ્ય વિશે. (નીચૈસ્
 અને આલ્યા સ્ત્રી. નામ.)
 નેનું નીચૈસ્ નામ છે તે.
 ન્યાયસભા સ્ત્રી. (ન્યાય પુ.
 ઈનસાફ અને સમા સ્ત્રી.
 કચેરી.) ઈનસાફની કચેરી.
 નિસ્ (ઉપ.) + પદ નીપજવું.
 પરકીય વિશે. પારકું.
 પિતરૌ પુ. (પિતૃ નું દ્વિ. વ.)
 પુણ્ય વિશે. પવિત્ર. [માઆપ.
 પ્રથમસુકૃત ન. (પ્રથમ વિશે.
 પેહેલું, પૂર્વનું અને સુકૃત
 ન. સત્કર્મ) પૂર્વનું સત્કર્મ.
 પ્રાપ્ત {પ્ર (ઉપ.) + આપ્ નો
 બ્. ૬.} પામેલું, પહોંચેલું.
 બહિસ્ અવ્યય બહાર.

મજ્ ગ. ૧, ઉભય. સેવવું. ધારણ
 માગીરથી સ્ત્રી. ગંગા. [કરવું.
 મૂરિ વિશે. બહુ. [રે.
 મોસ્* (અવ્યય) અરે, અહો,
 મૌન ન. મુગારહેવાપાણું.
 રક્ષણ ન. બચાવ.
 રજ્જુ સ્ત્રી. દોરડું.
 અવ (ઉપ.) + લઙ્ ગ. ૧,
 આત્મને. ધારણ કરવું,
 અકીંગવું, આધારે રહેવું.
 અધિ (ઉપ.) + વસ્ ઉપર વિ-
 સાધિ લેવો.
 વિપત્તિ સ્ત્રી. આકૃત.
 વિમાર્ગ પુ. આડો રસ્તો, આડી
 ચાલ. [વાળો.
 વિમુલ્ક વિશે. ફેરવેલા મ્હોં-
 વિશ્રામહેતો: (વિશ્રામહેતુ પુ.
 ની પંચમી. વિશ્રામ પુ.
 વિસામો, હેતુ પુ. સખખ.)
 વિસામાના સખખથી.
 શોભન વિશે. સારું. [ડોકાણું.
 સંશ્રય આશ્રય, વિશ્રામનું
 સમાજ પુ. સભા.
 સુકૃત } ન. સત્કર્મ.
 સુચરિત }
 સુરાધિ વિશે. ખુશબોદાર.
 સુવૃત્ત વિશે. સારું, સદ્યુણી.
 વિ (ઉપ.) + સ્મૃ વીસરવું.

* આ શબ્દ પછી કોઈ પણ સ્વરરૂકે ઘોષ વ્યંજન આવે, તો સ
 નો ભોપ થાય છે.

५१५.

विपदाभिभूतोऽपि न धर्मं त्यजेयम् ।
 इच्छामि सोमं पिबेद्वान् ।
 किं भो नृत्यं शिक्षेयोत गानम् ।
 भूरिणा प्रयत्नेन तत्त्वमवगच्छेः ।
 पुत्राः सुचरितैः पितरौ प्रीणयेयुः ।
 ईश्वरस्य पूजया शान्तिं विन्देवाहि ।
 रज्जुं सर्पं न मन्येध्वम् ।
 दुर्दशां गते नरि क्षुद्रोऽप्यहितमाचरेत् ।
 वर्धमानं व्याधिं जयन्तं शत्रुं च नोपेक्षेत् ।
 पण्डितानां समुज्जे ऽपण्डिता मौनं भजेयुः ।
 कुसुमैः सुरभिणि हर्म्येऽध्वखेदं नयेथाः ।
 प्रजानामनुरज्जनाय राजानो यतेरन् ।
 सुवृत्ताय नृपतये प्रजा न दुह्येयुः ।
 यदि हरिर्विमार्गान्निवर्त्तैत शोभनं भवेत् ।
 धर्मं रताः प्रजा हरिं पश्येयुः ।
 वत्सौ मातुराज्ञामनुरुधेयाथाम् ।
 धैर्यमवलम्ब्य शत्रुभिः सह युध्येथाः ।
 नारायणस्यालस्याद्धारिद्र्यं निषेद्येत ।
 शिष्यस्याविनयं गुरुर्न सहेत ।
 विपत्तौ धीरो न मुह्येद्धर्मं वा न परित्यजेत् ।
 इच्छामि पुनरपि पुण्यां भागीरथीमवगाहेवहीत्यवद-
 द्रामं सीता ।
 संश्रयाय प्राप्ते मित्रे प्रथममुकृतानि स्मृत्वा क्षुद्रोऽपि
 न विमुखो भवेत् ।
 तृषिताय जलं यच्छे*द्वरेदीनस्य चापदम् ।
 नीचैराख्यं गिरिमधिवसेस्तत्र विश्रामहेतोः ।
 सूर्ये तपत्यावरणाय दृष्टेः कल्पेत लोकस्य कथं तमिस्रा ।

*वर्गीय पेहेला आर व्यंजनभांथीकोई पद्य व्यंजन पछी ह
 आने तो पूर्व व्यंजनना वर्गेना आये। अक्षर ह ने ठेकाये थाय।

(તમે એ) ઘેર પાછા આવો ત્યારે હાથ પગ ધોવા જોઈએ.

માણસોએ* મિત્રોને વિસરવા ન જોઈએ.

(તું) જો (તે) ઝાડનું ફળ ખાય તો મરે.

(એ) ચોપડીએ (એ) હાથમાં લઈ જવાય.

(તમે એએ) ગૃહ પાસે ન્યાયશાસ્ત્ર શીખવું.

આહિં ઝાડની છાયામાં (આપણે) બેસીએ.

રાજાએએ પ્રજાને ઈજામાંથી બચાવવી.

(આપણે) પરમેશ્વરને શુદ્ધ અંતઃકરણથી પૂજવો જોઈએ.

(તારે) ગરીબ માણસોને ધન આપવું જોઈએ.

(તમારી) ફરજોમાં (તમારે) ચુકવું નહિ.

માણસે ખીજનું ધન તકાસવું નહિ.

(એ) લુપ્તએ મરાય એ પ્રમાણે રાજા ફરમાવતો હતો.

જો (આપણે) દેશના રક્ષણમાં મર્યા હોઈએ તો કીર્તિ મેળવિએ.

સાક્ષીએએ ઇનસાફની કચેરીમાં હંમેશા સાચું બોલવું.

જો (હું) કાશી જાઉં તો બહુ સંસ્કૃતપુસ્તકો લાવું.

જો (તમે) જૂઠું બોલો તો ગૃહવે મરાએ.

(પોતે) રાત્રસાથે લેડે એટલામાટે રાજા સિપાઈએને શહેર બહાર લઈ ગયો.

જો (હું) ખરાબ કામ કરતો જોવાઉં તો ગૃહવે દંડાઉં.

જો ગરીબ માણસો શહેરમાં માગે તો તેએ ધન મેળવે.

માખાપ ખુશી થાય એટલામાટે મેં બહેનોને બહુ ધન આપ્યું.

વરવહૂએ દરરોજ ઘરમાં અગ્નિ પૂજવો જોઈએ.

સવાલ.

૧. પ્રથમ જૂત અને વિધ્યર્થના પ્રત્યયો સરખાવો.

૨. વિધ્યર્થ શાશા અર્થમાં વપરાય છે ?

* આવા વાક્યમાં ગુજરાતીમાં કર્તા તૃતીયામાં આવેછે, પરંતુ સંસ્કૃતમાં તો કર્તા ત્યાં પ્રથમામાંજ રહે.

૩. મોસ્ ના સ્ નો લોપ ક્યારે થાય છે?

૪. નીચેના ધાતુનાં વિધ્યર્થરૂપ આપો.

મૃ, ઈક્ષ્, નિ (ઉપ.) + મન્ત્વ, સૃજ્, હ, ડી, મૃગ્, સ્થા, જન્, પા (કર્તરિરૂપ અને કર્મણિરૂપ), સૃ (કર્મ-ણિરૂપ અને કર્તરિરૂપ), કૃ (કર્મણિરૂપ), અનુ (ઉપ.) + મૂ (કર્તરિરૂપ અને કર્મણિરૂપ), શ્રુ (કર્મણિરૂપ), મુચ્ (કર્તરિરૂપ અને કર્મણિરૂપ) ઈ. ઈ.

પાઠ ૨૯.

સર્વનામ.

સંસ્કૃતમાં મુખ્ય સર્વનામ આ છે. સર્વ સધ્ધું, તદ્ગતે, એતદ્ આ, યદ્ લે (સંબંધાર્થ સર્વનામ), કિમ્ કોણ અથવા શું (પ્રશ્નાર્થક સર્વનામ), અસ્મદ્ હું, યુષ્મદ્ તું, इदम् આ, અદસ્ આ કે પેલું.

૧. અકારાંત સર્વનામના પ્રત્યયો અકારાંત નામના જોવાળ છે, માત્ર નીચેના પાંચ પ્રત્યયો પુલ્લિંગમાં વિલક્ષણ છે.

પ્ર. અહુ. ચ. ઐક. પં. ઐક. પ. અહુ. સ. ઐક.
ઈ સ્મૈ સ્માન્ ઇષામ્ સ્મિન્

સર્વ પુલ્લિંગ.

	ઐકવચન	દ્વિવચન.	અહુવચન.
પ્રથમા	સર્વઃ	સર્વૌ	સર્વૈ
દ્વિતીયા	સર્વમ્	,,	સર્વાન્
તૃતીયા	સર્વેણ	સર્વાભ્યામ્	સર્વૈઃ
ચતુર્થી	સર્વસ્મૈ	,,	સર્વેભ્યઃ
પંચમી	સર્વસ્માત્	,,	,,
ષષ્ઠી	સર્વસ્ય	સર્વયોઃ	સર્વેષામ્
સપ્તમી	સર્વસ્મિન્	,,	સર્વેષુ

૨. આકારાંત સ્ત્રીલિંગ સર્વનામનાં ૩૫ આકારાંત સ્ત્રીલિંગ નામા જોવાંજ થાય છે, જે પ્રત્યયો વિલક્ષણ છે તે નીચે આપ્યા છે, એમાંના સામ્ સિવાય બાકીના પ્રત્યયો લાગતાં આ ટુંકાવાય છે.

અ. એક. ધ. એક. ષ. એક. ષ. બહુ. સ. એક.

સ્ત્રી સ્યાસ્ સ્યાસ્ સામ્ સ્યામ્

સર્વા સ્ત્રીલિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	સર્વા	સર્વે	સર્વાઃ
દ્વિતીયા	સર્વામ્	,,	,,
તૃતીયા	સર્વયા	સર્વાભ્યામ્	સર્વાભિઃ
ચતુર્થી	સર્વસ્યૈ	,,	સર્વાભ્યઃ
પંચમી	સર્વસ્યાઃ	,,	,,
ષષ્ઠી	,,	સર્વયોઃ	સર્વાસામ્
સપ્તમી	સર્વસ્યામ્	,,	સર્વાસુ

સર્વ નપુંસકલિંગ.

પ્ર. તથા દ્વિ. સર્વમ્ સર્વે સર્વાણિ
બાકીનાં ૩૫ પુલ્લિંગપ્રમાણિ.

૩. પુલ્લિંગમાં તદ્, એતદ્, યદ્, અને કિમ્ એ સર્વનામોનાં ૩૫ તેઓ ત, એત, ય અને ક એટલે આકારાંત હોય અને તેમનાં જોવાં ૩૫ થાય તેવાં થાય છે. તોપણ તદ્ અને એતદ્ નું પ્રથમાનું એકવચન અનુક્રમે સઃ* અને એષઃ થાય છે.

૪. સ્ત્રીલિંગમાં આ સર્વનામનાં ૩૫ો તેઓ અનુક્રમે તા, એતા, યા અને કા એટલે આકારાંત હોય ને જોવાં ૩૫ તેઓનાં થાય તેવાં થાય છે, પણ તદ્ અને એતદ્ નું પ્રથમાનું એકવચન અનુક્રમે સા અને એષા થાય છે.

* વાક્યમાં સઃ અને એષઃ પછી કોઈ પણ બંધન આવે તો તેમના વિસર્ગનો લોપ થાય છે; ઉ.—સ પુરુષઃ ઈત્યાદિ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
નપુંસકલિંગ	તદ્	તે	તાનિ
પ્રથમા અને	एतद्	एते	एतानि
દ્વિતીયા.	यद्	ये	यानि
	किम्	के	कानि

આક્રીનાં ૩૫ પુલ્લિંગ પ્રમાણે.

૫. ત્રણે લિંગમાં દ્વિતીયાનાં ત્રણે વચન, તૃતીયાનું એકવચન અને પછીસપ્તમીના દ્વિવચનમાં એતેને બદલે વિકલ્પે એન વપરાય છે.

પુલ્લિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
દ્વિતીયા.	एतम् કે एनम्	एतौ કે एनौ	एतान् કે एनान्
તૃતીયા.	एतेन કે एनेन		
પછી, સપ્તમી.		एतयोः કે एनयोः	

સ્ત્રીલિંગ.

દ્વિતીયા.	एताम् કે एनाम्	एते કે एने	एताः કે एनाः
તૃતીયા.	एतया કે एनया		
પછી, સપ્તમી.		एतयोः કે एनयोः	

નપુંસકલિંગ.

દ્વિતીયા.	एतद् કે एनद्	एते કે एने	एतानि કે एनानि
તૃતીયાનું એકવચન તથા પછીસપ્તમીનું દ્વિવચન પુલ્લિંગ-પ્રમાણે થાય છે.			

શબ્દ.

अखिल विरो. બધું, સધળું.	कपिल पु. એક મોટા ઋષિનું નામ.
अटवी स्त्री. જંગલ.	
आत्मज पु. દીકરો.	काञ्चन न. સોનું. [દાન.
दृष्ट विरो. ધ્રુવેલું, આલેલું.	कुलीन विरो. કુળવાન, આન-

गुणज्ञ विरो. (गुण गुण्य अने
जा नलुपुं.) गुण्य नलु नार.

गै ग. १, परमै. गापुं.

चौर्य न. चोरी.

दक्षिणा स्त्री. दक्षिणा.

दर्शनीय विरो. पुण्यस्वरन.

दुर्गा स्त्री. देवीनुं नाम.

देश पु. देश, सुलक.

नाट् ग. १०, उभय. नलपपुं.

निष्णात विरो. प्रनीलु, दुश्चि-
वार.

पुत (पू नो अ. ३.) पवित्र,
शुद्ध करियेपुं.

प्रपन्न विरो. युक्त, जेजयेपुं.

प्रयाग न. प्रयाग, अलाहाबाद.

ब्रह्मविद् विरो. भ्रमने नलु-
नार, तत्त्वज्ञानी.

महिषासुर पु. पाजना आ-
कारनो अेक दैत्य.

मेदिनी स्त्री. पृथ्वी.

वित्त न. दौलत. [विद्वान्.

श्रुतिमन् विरो. वेद नलु नार,

वाक्य.

कौञ्जागतः ।

कस्यैतानि पुस्तकानि ।

कस्याः पुत्रा एते ।

यं पुरुषं द्योऽपश्यं तमेवाह-
यामि ।

मा बाला न* किंचिदवदत् ।

तेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दक्षिणामय-
च्छम् ।

कस्मान्नगराद्गत आगतः ।

एतेषां यद्यदिष्टं तत्तत्क्रियताम् ।

याः कथाः पुराणेषु श्रूयन्ते
ता एवैते नाटयन्ति ।

स एवैष प्रदेशो यस्मिन् प्रिय-
या सह चिरमवसम् ।

कयोस्ते वामसी ।

तेषु तेषु शास्त्रेषु निष्णातैः प-

ण्डितैः सह राजाभाषत ।

ययात्मानं पूतं मन्यते वसिष्ठ-
स्नामरुन्धर्ती वन्दस्व ।

मर्वासु कलासु प्रावीण्यमुपगतो
राजपुत्रः ।

ते नद्यौ प्रयागे मंगच्छेते ।

यैर्मदिन्युत्खाता ये च कपिलस्य
कोपेन दग्धास्तान् सगर-
स्यान्मजान् भगीरथो गङ्गाया
जलेनोदधरत ।

येनैतदखिलं जगन्निरमीयत त-
स्मै नम ईश्वराय ।

* किम् सर्वनामनां रूपेण चित् प्रत्यय लगाडवाधी अनिश्चि-
तार्थ थाय छे; उ.—किञ्चित् कथं; कश्चित् कोर्थ (पु.) छ.

† पृ. ५० नी टीप § लुब्धो.

યયા મહિષાસુરો હતસ્તસ્યૈ
 દુર્ગાયૈ નમઃ ।
 યાઘ્યાં ચૌર્યં કૃતં તૌ પુરુષૌ
 રાજા ડદ્વંડયત્ ।
 એતસ્યામટવ્યાં પુરા વ્રહ્મવિદો

મુનયો ન્યવસન્ ।
 યાસાં વિવાહાઃ સ્વપુત્રૈઃ સહ
 સમજાયન્ત તાભિર્જનકસ્ય
 કન્યાભિઃ પ્રપન્નો રાજા દશ-
 રથોઽયોધ્યામગચ્છત્ ।

યસ્યાસ્મિન્ વિત્તં સ નગઃ કુલીનઃ
 સ પण्डितઃ સ શ્રુતિમાન ગુણજઃ ।
 સ એવ વક્તા સ ચ દર્શનીયઃ
 સર્વે ગુણાઃ કાઞ્ચનમાશ્રયન્તે ॥

આઝ્મા કોણુ છે ?
 તેઝ્મા ધંધે કોણુ છે ?
 તે હરિની દીકરી છે ?
 તેણીનું નામ શું છે ?
 રામે કોને ઝ્મમ કહ્યું ?
 તે ગોવિંદનો ભાઈ છે.
 (હું) તે (છોકરા) સાથે નિરાળે
 ગયો.
 તેણે નારાયણને છોકરાઝ્મા
 સાથે રમતો જોયો.
 તે મિત્રોમાંથી કોને સંભારે છે ?
 નદીમાં માછલાં છે.

તે તેણીઝ્મે અનુસરાય છે.
 જે તે ગામોથી આવેલા છે.
 તે માણસો ક્યાં છે ?
 જે દેશનો શૂદ્રક રાજા છે ત્યાંથી
 તેઝ્મા આવ્યા છે.
 પાસે (=પડોરામાં) જે દામી-
 ઝ્મા હતી તેઝ્માને રાણીઝ્મે
 તેણીને માટે કૃણા લાવવા
 કરમાવ્યું.
 મહારાષ્ટ્રીયોનો રાજા કયા ઘર-
 માં રહ્યા ? [છે ?]
 તે છોકરીઝ્મામાંથી કઈ ગાય

સવાલ.

૧. નામનાં રૂપોથી સર્વનામનાં રૂપો શી વ્યાપ્તમાં જૂદાં પડેછે?
૨. દર્શક, સંબંધાર્થ અને પ્રત્યય સર્વનામનાં મૂળ વ્યંજનાંત છે કે સ્વરાંત છે અને તેમનાં રૂપો વ્યંજનાંત નામનાં કે સ્વરાંત નામનાં રૂપોને મળતાં છે?
૩. વાક્યમાં સંધિમાં સઃ અને एषઃ ના વિસર્ગનું શું થાય છે?
૪. यद्, तद्, किम् અને एतद् નાં ત્રણે લિંગમાં રૂપો લખો.

પાઠ ૩૦.

પહેલો તથા બીજો પુરૂષ સર્વનામ.

અસ્મદ્ (હું).

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	અહમ્	આવામ્	વયમ્
દ્વિતીયા	મામ્ કે મા	,, કે નૌ	અસ્માન્ કે નઃ
તૃતીયા	મયા	આવાભ્યામ્	અસ્માભિઃ
ચતુર્થી	મદ્યમ્ કે મે	,, કે નૌ	અસ્મભ્યમ્ કે નઃ
પંચમી	મત્	આવાભ્યામ્	અસ્મત્
પૃથ્વી	મમ કે મે	આવયોઃ કે નૌ	અસ્માકમ્ કે નઃ
સપ્તમી	માયિ	આવયોઃ	અસ્માસુ

યુષ્મદ્ (તું).

	ત્વમ્	યુવામ્	યૂયમ્
પ્રથમા	ત્વામ્ કે ત્વા	,, કે વામ્	યુષ્માન્ કે વઃ
દ્વિતીયા	ત્વયા	યુવાભ્યામ્	યુષ્માભિઃ
તૃતીયા	તુભ્યમ્ કે તે	,, કે વામ્	યુષ્મભ્યમ્ કે વઃ
ચતુર્થી	ત્વત્	યુવાભ્યામ્	યુષ્મત્
પંચમી	તવ કે તે	યુવયોઃ કે વામ્	યુષ્માકમ્ કે વઃ
પૃથ્વી	ત્વયિ	યુવયોઃ	યુષ્માસુ

શબ્દ.

અપરાધલવ પુ. અ-	આર્યા સ્ત્રી. શાણ્વી	જેતૃ પુ. જીતનારો.
પરાધનો લેશ.	સ્ત્રી. [વૃજ્યત.	દાસજન પુ. દાસ,
અર્ ગ. ૧, પરસ્મે.	કાલ પુ. કાળ,	સેવક.
રક્ષણ કરવું.	શરણમ્ કે વશમ્	દૈવ ન. નસીબ.
અવિશ્વાસ્ય વિશે.	+ ગમ્ શરણે	નન્દિની સ્ત્રી. છો-
અણુભરેસાદાર.	જવું, તાપે થવું.	કરી.

નિઃસ્ત વિરો. વી-	ભૂતાર્થ પુ. સત્ય,	વિયોગ પુ. વિયોગ,
અશયેલું, નારા	વસ્તુતા.	છૂટા પડ્યું.
કરાયેલું.	માનિની સ્ત્રી. મદ	શિવ ન. કલ્યાણ,
નિષ્ફલ (વિશે. વ્યર્થ,	-માનભરેલી સ્ત્રી.	સુખ.
કૃષ્ણરહિત.	મેઘજાલ ન. વાદ-	સવિતૃ પુ. સ્વર્ગ.
પાર ગ. ૧૦, ઉભય.	ળાનું ઘેળું.	સાક્ષિન પુ. સાક્ષી,
ઓળંગવું. [નહાનું.	લવ પુ. લેથ, ભાગ,	સાહેલી. [મવાર.
પ્રતનુ વિરો. થોડું,	અંશ.	સોમવાસર પુ. સો-
	વાક્ય.	

નાહમપરાધી ।
 રઘુનાથઃ સ્તિદ્વત્યાવયોઃ ।
 કુત્રાસ્તિ મે પુત્રકઃ ।
 ભગવતિ ત્વામહં વન્દે ।
 માસ્માનવધીરય ।
 વિષ્ણુર્વૌજ્વત ।
 ત્વયા સહોપવનં ગન્તુમિચ્છામિ ।
 આર્યૈ કથયામિ તે ભૂતાર્થમ્ ।
 તસ્ય પીઢાં હર્તુમસ્માભિશ્ચિન્તિત
 ઉપાયો નિષ્ફલોભવત્ ।

મહ્યં ધનં ન યચ્છસિ ।
 શિવો વઃ શિવાય ભવતુ ।
 બાલકૌ યુવયોઃ પિતા કાસ્તિ ।
 પૃથિવીં રક્ષત્સુ યુષ્માસુ કુતો નો
 ભયમ્ ।
 યુષ્મદધિગતાં વાત્તાં સર્વેભ્યઃ
 શંસામિ ।
 તવ સુચરિતં મમેવ પ્રતનુ યતો
 ન દીર્ઘં કાલમાવાં સુખમન્વ-
 ભવાવ ।

મરુતા મેઘજાલમિવ દૈવેનાસ્માકં સર્વે મનોરથા નિરસ્તાઃ ।

* કમપરાધલવં મયિ પશ્યસિ ત્યજસિ માનિનિ દાસજનં યતઃ ।

તેષાં વધૂસ્ત્વમસિ નન્દિનિ પાર્થિવાનાં

યેષાં કુલેષુ સવિતા ચ ગુરુર્વયં ચ ।

તું ડાહ્યા માણસ છે.

અમારાથી છૂટા પડવામાં દીલ.

હું અણભરસાદાર માણસ છું

ગીર થાઓ મા.

એમ તું વહેમ લાવેછે.

આપણામાં હરિ શ્રેષ્ઠ છે.

* આ ધણીનું સ્ત્રી પ્રત્યે કહેવું છે. જ્યારે ઉર્વશી વેલ બની ગઈ ત્યારે પુરૂરવે ઉન્માદમાં આમ કહ્યું છે.

. † આ વસિષ્ઠનું સીતા પ્રત્યે બોલવું છે. રામ જેના વંશમાં જન્મ્યા હતા તે સૂર્યવંશીરાજાઓનો વસિષ્ઠ પુરોહિત થાય.

તારી મહેરબાનીથી અમે સં-
કટો ઝોળાંગ્યાં.

જ્યારે તમે પર્વતઉપર ચઢ્યા
ત્યારે તમારો ભોમિયો
કોણુ હતો?

તમને આ વાત કોણુ કહી?

મારો બાપ કાશી ગયો, અને
જ્યારે તે પાછો આવ્યા
ત્યારે તે બહુ પુસ્તકો લા-

વ્યા, અને મને તે આપ્યાં.
ત્યાં જે થયું તે અમને કહો.

મારી ચોપડી ક્યાં છે અમ
મેં તમને પૂછ્યું.

તમારાવડે તે વખતે જે કરાયું
તે હું જાણું છું*.

સાક્ષીઓ મારાવડે સોમવારે
આવવાને ફરમાવાયા.

જ્યારે તમે મારે ઘેર આવ્યા
ત્યારે મેં તમને ધાનના
ઢગલા આપ્યા.

તું હરાવાયો છતાં સિપાઈઓ
જીતનારને તાપે થયા.

પાઠ ૩૧.

અદસ્ આ કે પેણું, इदम् आ.

अदस् पुल्लिङ्ग.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	असौ	अम्मी	अमी
દ્વિતીયા	अमुम्	"	अमून्
તૃતીયા	अमुना	अमूभ्याम्	अमीभिः

* પૃ. ૮૩ ની ટીપ ૬ જુઓ.

† અદસ્ નાં રૂપ શિખવાની હંકી રીતઃ—એમ ધારેકે અદસ્ ને બદલે મૂળશબ્દ અદ છે; તેના સર્વ પ્રમાણે પુલ્લિંગ રૂપ કરો; એ રૂપોમાં જ ને ઠેકાણે મ્ મૂકો, અને જ માં મળેલો સ્વર જો હ્રસ્વ હોય તો તેને બદલે ડ મૂકો, અને લઘ્વ હોય તો જ મૂકો; વળી તે રૂપોમાં બહુવચનમાં જ્યાં ણ હોય ત્યાં ઈ મૂકો; એટલે ઉપર લખેલાં રૂપ થશે. તૃતીયાનાં એકવચન અને બહુવચનનાં રૂપો અદેન અને અદેઃ ન ધારતાં અદના અને અદેભિઃ ધારી ઉપજવાય છે. સ નો જ થવા બાબત પૂર્વે જે ટીપ આપેલી છે તે લાગુ પાડવી. આવીજ રીતે સ્ત્રીલિંગમાં પણ મૂળ અદ ધારી સર્વાની પેઠે રૂપ ઉપજાવવાં.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
ચતુર્થી	અમુષ્મૈ	અમૂભ્યામ્	અમીભ્યઃ
પંચમી	અમુષ્માત્	,,	,,
ષષ્ઠી	અમુષ્ય	અમુયોઃ	અમીષામ્
સપ્તમી	અમુષ્મિન્	,,	અમીષુ

સ્ત્રીલિંગ.

પ્રથમા	અસૌ	અમ્	અમૂઃ
દ્વિતીયા	અમૂમ્	,,	,,
તૃતીયા	અમુયા	અમૂભ્યામ્	અમૂભિઃ
ચતુર્થી	અમુષ્ઘૈ	,,	અમૂભ્યઃ
પંચમી	અમુષ્ઘ્યાઃ	,,	,,
ષષ્ઠી	,,	અમુયોઃ	અમૂષામ્
સપ્તમી	અમુષ્ઘ્યામ્	,,	અમૂષુ

તપુંસકલિંગ.

પ્ર० તથા દ્વિ०	અદઃ	અમ્	અમૂનિ
----------------	-----	-----	-------

બાકીનાં રૂપ પુલ્લિંગ પ્રમાણે.

* इदम् पुल्लिङ्ग.

પ્રથમા	અયમ્	ઇમૌ	ઇમે
દ્વિતીયા	ઇમમ્	,,	ઇમાન્
તૃતીયા	અનેન	આભ્યામ્	અભિઃ
ચતુર્થી	અસ્મૈ	,,	અભ્યઃ
પંચમી	અસ્માત્	,,	,,
ષષ્ઠી	અસ્ય	અનયોઃ	અણામ્
સપ્તમી	અસ્મિન્	,,	અણુ

* આ સર્વનામનાં દ્વિતીયાનાં ત્રણે વચનમાં, તૃતીયાના એકવચનમાં અને ષષ્ઠી, સપ્તમીનાં દિવચનમાં ત્રણે લિંગમાં પૂર્વે આ-પેલાં જનથી થયેલાં રૂપો પાછું વિકલ્પે વપરાય છે.

સ્ત્રીલિંગ.

	એકવચન.	દ્વિવચન.	બહુવચન.
પ્રથમા	ઇયમ્	ઇમે	ઇમાઃ
દ્વિતીયા	ઇમામ્	,,	,,
તૃતીયા	અનયા	આભ્યામ્	આભિઃ
ચતુર્થી	અસ્યૈ	,,	આભ્યઃ
પંચમી	અસ્યાઃ	,,	,,
ષઠી	,,	અનયોઃ	આસામ્
સપ્તમી	અસ્યામ્	,,	આસુ

નપુંસકલિંગ.

પ્ર. તથા દ્વિ. ઇદમ્	ઇમે	ઇમાનિ
---------------------	-----	-------

બાકીનાં ૩૫-પુલિંગ પ્રમાણે.

શબ્દ.

અથવા (અન્યથા) અથવા કે, કિંવા.	અને કૃત કરેલું) દીકરા, તરીકે માનેલું, દત્તક કરેલું.
અવધીરુણા સ્ત્રી. અવજ્ઞા, તિરસ્કાર.	પુરઃ (અન્યથા) સંમુખ, આગળ.
ઉદ્યત વિશે. તૈયાર, તત્પર.	પુણ્યધારિન્ વિશે. ફૂલવાળું.
ઉર્વશી સ્ત્રી. એક અપ્સરા.	પ્રભવ પુ. ઉત્પત્તિ, ઉત્પત્તિ-પ્રસન્ન વિશે. પ્રસન્ન. [સ્થાન.
કવીશ પુ. (કવિ અને ર્શશ રાજ) કવિરાજ.	પ્રિયતમા વિશે. બહાલામાં બહાલી.
કિલ (અન્યથા) ખરેખર.	પ્રિયાપ્રવૃત્તિ (પ્રિયા બહાલી અને પ્રવૃત્તિ ખખર) બહાલીની ખખર.
ગૃધ્રરાજ પુ. ગીધ, પક્ષિયોનો રાજા, જગ્યાપુ.	મીરુ વિશે. સ્ત્રી. ખીકલુ.
દુઃખિત વિશે. દુઃખી, દીલગીર.	મદિરાક્ષી સ્ત્રી. વહાલી, મનોહર આંખવાળી.
દેવદારુ પુ. દેવદાર. [તરત.	મધુકર પુ. ભમરો.
દુતમ્ (અન્યથા) જલદી,	
પુત્રીકૃત વિશે. (પુત્ર દીકરો	

મહત્* વિશે. મોટું.
 લતાગૃહ ન. લતામંડપ, પેલ-
 નો માંડવો. [ખૂબસુરત.
 વરતનુ વિશે. સુંદર અંગવાળું,
 વશા સ્ત્રી. હાથણી.
 વાસ પુ. રહેઠાણ.
 વિપ્રિય વિશે. અપ્રિય.

વિપ્રિય ન. વાંક.
 વીથિ સ્ત્રી. રોડી, રસ્તા.
 વૃષભધ્વજ પુ. શિવ.
 શિવાલય ન. શિવનું દેરું.
 સક્કમોત્સુક વિશે. મળવાને
 સારક્ક પુ. હરણ. [આતુર.
 સ્ત્રીગત્ત ન. રત્ન૨૫ સ્ત્રી.

વાક્ય.

- † હમે સારક્કં પ્રિયાપ્રવૃત્તયેઽર્થયે ।
 ‡ અયં સ તે તિષ્ઠતિ સક્કમોત્સુકો
 વિશક્કસે મીરુ યતોઽવધીરણમ ।
 § અમું પુરઃ પશ્યસિ દેવદારં
 પુત્રીકૃતોઽસૌ વૃષભધ્વજેન ।
 † સ્ત્રીરત્નેષુ મમોર્વશી પ્રિયતમા યૂથે તવેયં વશા ।
 † મધુકર મદિરાદ્યાઃ ગંસ તસ્યાઃ પ્રવૃત્તિમ્ ।
 વરતનુરથવાસૌ નૈવ દૃષ્ટા ત્વયા મે ।
 † હંસ પ્રયચ્છ મે કાન્તાં ગતિરસ્યાસ્ત્વયા હતા ।

* આ શબ્દનો ઉપાંત્ય જ પહેલાં પાંચ રૂપોમાં દીર્ઘ થાય છે, અને અંત્ય ત્ ની પહેલાં ન્ મુકવામાં આવે છે. સમાસના પૂર્વભાગમાં મહા રૂપ ધણું કરીને વપરાય છે. એ શબ્દનું નપુંસકલિંગની પ્રથમા દિતીયાનું દિવચન અને નારીજાતિ અંગ મહત્તી થાય છે, તથા નપુંસકલિંગની પ્રથમા, દિતીયાનું બહુવચન મહાન્તિ થાય છે.
 † આ નિશાની જે જે વાક્યોઉપર મૂકેલી છે તે તે વાક્યો એક રાજનાં બોલેલાં છે. એ રાજ પોતાની પ્રિયપત્નીસાથે એક કુંજમાં વિહાર કરતો હતો તેવામાં કોઈ ચમત્કારી યોગે કરી તે એકાએક અભોપ થાય છે. તેની શોધમાં તે જંગલના પશુપક્ષિને તેની ખબર પૂછતો ફરે છે. આ ચિન્હનું બીજું વાક્ય હાથી પ્રત્યે કહેલું છે.

‡ કદાચ મને એ અંગીકાર નહિ કરે એવી ધારતી રાખતી કુમારિકા પ્રત્યે તેના પ્રિયતમનું આ બોલવું છે.

§ શિવના જહાલા એક જાડવિશે એક જાણું બીજા પ્રત્યે આ કહેવું છે.

અસ્મિન્નેવ લતાગૃહે ત્વમભવઃ ।
 અસ્યૈવાસીન્ મહતિ શિખરે ગૃધ્રરાજસ્ય વાસઃ ।
 મનોહરા અમી વૃક્ષા દૃશ્યન્તે પુષ્પધારિણઃ ।
 અગચ્છદમુયા વીથ્યા દાસ્યમ્ દ્રુતમાનય ।
 કૃતં કિમેભિસ્તવ વિપ્રિયં ય-
 દનિષ્ટમેષામસિ કર્તુમુદ્યતઃ ।
 પાદાનમીષાં પ્રણતો યતોઽસૌ
 ભદ્રં તતોઽમીભિરમુષ્ય કાર્યમ્ ॥
 પુર્યાં પુરાઽસ્યાં કિલ કાલિદાસો
 નામ્નાઽભવદ્યો ન્યવસત્કવીશઃ ।
 યદિ પ્રસન્ના ભગવતીમં વરં યાચે ।
 અસ્મિંલ્લોકે* યત્ક્રિયતે તસ્ય ફલમંમુષ્મિંલ્લોકેઽનુભૂયતે ।
 ઇભિર્વચોભિઃ સાન્ત્વય મે દુઃખિતાં માર્યામ્ ।
 હે સીતિ પુત્રાવિમૌ તે ।

આ મારી ચોપડી છે.
 આ માણસો તેઓના રાજાની
 છતથી ખુશી થાય છે.
 આ છોકરાઓ નૃત્ય શિખરે છે.
 આ ગામોમાં બહુ વિદ્વાનો છે.
 હું આ આંખોએ દેખતા નથી.
 આ ઝાડઉપર વાંદરો છે.
 આ નદીઓમાં બહુ પાણી છે.
 આ પર્વત ઉપરથી બહુ પથ-
 રો પડેલા છે.

મેં આ લાકડીઓ વડે ચારને
 માર્યા. [હેરામાં જોઈ.
 મેં આ સ્ત્રીઓને શિવના દે-
 આ નદીઓનું ઉત્પત્તિસ્થાન
 હિમાલય છે.
 આ છોકરાઓને અને પેલી
 છોકરીઓને કેટલાક લાકડ
 આપો.
 અમે પેલા પર્વતના શિખરથી
 ઉતરતા વાઘને જોયો.

* દંત્ય વ્યંજન પછી લ્ આવ્યો હોય તો દંત્યનો લ્ થાય છે; પરંતુ
 જો ન પછી લ્ આવ્યો હોય તો ન્ ને બદલે અનુસ્વારપૂર્વક લ્
 થાય છે; અર્થાત્ ન્ ની પહેલાંના અક્ષર ઉપર અર્ધ અનુસ્વાર
 મૂકાય છે, તથા ન્ ને ઠેકાણે લ્ થાય છે.

સવાલ.

૧. કયાં સર્વનામનાં ૩૫ કેવળ વિલક્ષણ થાય છે.
૨. અદસ્, અને इदम्, ત્રિ. તથા અસ્મદ્, યુષ્મદ્ નાં ૩૫ આપો.
૩. અદસ્ નાં ૩૫ ઉપજવવાની ટુંકી રીત લખો.
૪. મહત્ ના ૩૫ લખો.
૫. દંત્ય વ્યંજનપદ્ધી લ્ આય તો સંધિ રી થાય ?

૫૧૪ ૩૨.

વિદ્વત્ત્વં ચ નૃપત્ત્વં ચ નૈવ તુલ્યં કદાચન ।
 સ્વદેશે પૂજ્યતે રાજા વિદ્વાન્ સર્વત્ર પૂજ્યતે ॥
 વરમેકો ગુણી પુત્રો ન ચ મૂર્ખશતાન્યપિ ।
 એકશ્ચન્દ્રસ્તમો હન્તિ ન ચ તારાગણોઽપિ ચ ॥
 એકેનાપિ* સુવૃક્ષેણ પુષ્પિતેન સુગન્ધિના ।
 વાસિતં તદ્દનં સર્વં સુપુત્રેણ કુલં યથા ॥
 ઉત્સવે વ્યસને ચૈવ દુર્મિક્ષે શત્રુવિગ્રહે ।
 રાજદ્વારે શ્મશાને ચ યસ્તિષ્ઠતિ સ બાન્ધવઃ ॥
 દુર્જનઃ પ્રિયવાદી ચ નૈતદ્વિશ્વાસકારણમ્ ।
 મધુ તિષ્ઠતિ જિહ્વાયે હૃદયે તુ હલાહલમ્ ॥
 દુર્જનઃ પરિહર્તૃવ્યો વિદ્યાલાલંકૃતોઽપિ સન્ ।
 મણિના ભૂષિતઃ સર્પઃ કિમસૌ ન ભયંકરઃ ॥
 કુલીનૈઃ સહ સંપર્કં પાણિતૈઃ સહ મિત્રતામ્ ।
 જ્ઞાતિભિશ્ચ સમં મેલં કુર્વાણો ન વિનશ્યતિ ॥
 યો ધ્રુવાણિ પરિત્યજ્ય અધ્રુવં પરિષેવતે ।
 ધ્રુવાણિ તસ્ય નશ્યન્તિ અધ્રુવં નષ્ટમેવ ચ ॥
 પાદપાનાં ભયં વાતઃ પદ્માનાં શિશિરો ભયમ્ ।
 પર્વતાનાં ભયં વજ્રઃ સાધૂનાં દુર્જનો ભયમ્ ॥

* એક નાં સર્વનામ તરફિ સર્વ જોવાં ૩૫ થાય છે.

તસ્માત્સ્વવિષયે રક્ષા કર્તવ્યા ભૂતિમિચ્છતા ।
 યજ્ઞેર્નાવાપ્યતે સ્વર્ગો રક્ષણાત્પ્રાપ્યતે યથા ॥
 યથા ફલાનાં પક્વાનાં નાન્યત્ર પતનાદ્વયમ્, ।
 एवं नरस्य जातस्य नान्यत्र मरणाद्द्वयम् ॥

ન भीतो मरणादस्मि केवलं दूषितं यशः ।
 विशुद्धस्य हि मे मृत्युः पुत्रजन्मसमः किल ॥
 अपापानां कुले जाते मयि पापं न विद्यते ।
 यदि संभाव्यते पापमपायेन च किं मया ॥

અર્થમનર્થં ભાવય નિર્થ્યં નાસ્તિ તતઃ સુખલેશઃ સત્યમ્ ।
 પુત્રાદપિ ધનભાજાં ભીતિઃ સર્વત્રૈષા વિહ્નિતા રીતિઃ ॥
 કા તવ કાન્તા કસ્તે પુત્રઃ સંસારોઽયમતીવ વિચિત્રઃ ।
 કસ્ય ત્વં વા કુત આયાતસ્તત્ત્વં ચિન્તય તદિદં ભ્રાતઃ ॥
 ગત્રૌ મિત્રે પુત્રે બન્ધૌ મા કુરુ યન્નં વિગ્રહસંધૌ ।
 ભવ સમચિન્તઃ સર્વત્ર ત્વં વાઙ્મુસ્યચિરાદ્યદિ સત્તત્ત્વમ્ ॥

મહતા પુણ્યપણ્યેન ક્રીતેયં *કાયનીસ્ત્વયા ।

પારં દુઃખોદધેર્ગન્તું તર યાવન્ન મિદ્યતે ॥

ધૈર્યં યસ્ય પિતા ક્ષમા ચ જનની શાન્તિશ્ચિરં ગેહિની

સત્યં સૂનુરયં દયા ચ ભગિની ભ્રાતા મનઃસંયમઃ ।

શય્યા ભૂમિતલં દિશોઽપિ† વસનં જ્ઞાનામૃતં ભોજન-

મેતે યસ્ય કુટુમ્બિનો વદ સર્વે‡ કર્મ્માદ્રયં યોગિનઃ ॥

વિપદિ ધૈર્યમથાભ્યુદયે ક્ષમા સદસિ વારૂપટુતા યુધિ વિક્રમઃ ।

યશસિ ચાભિરુચિર્ઘસનં શ્રુતૌ પ્રકૃતિસિદ્ધમિદં હિ મહાત્મનામ્ ॥

* નૌ શબ્દનાં ૩૫ પાછલા સંધિના નિયમે પૂર્વક પાઠ ૨૫ ને મથાળે આપેલા સામાન્યપ્રત્યયો લગાડવાથી થાય છે.

† પ્રથમાના એકવચનમાં અને ધ્યજનાદિ પ્રત્યય લાગતાં આ શબ્દના જ નો ક્ર થાય છે, અને ક નો બોધધ્યજન પર છતાં ગ થાય છે. (પૃ. ૨૬ ની ટીપ* જુઓ.)

‡ આ શબ્દનાં ૩૫૦ બહુ નિયમવિરૂદ્ધ થાય છે.

आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महारिपुः ।

नास्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यं नावसीदति ॥

अस्ति ब्रह्मारण्ये कर्पूरतिलको नाम हस्ती । तमवलोक्य सर्वे
शृगालाश्चिन्तयन्ति स्म यद्ययं केनाप्युपायेन म्रियते तदास्माकमेत-
देहेन मासचतुष्टयस्य भोजनं भविष्यति । तत्रैकेन वृद्धशृगालेन
प्रतिज्ञातं मया बुद्धिप्रभावादस्य मरणं साधयितव्यम् । अनन्तरं
स वञ्चकः कर्पूरतिलकसमीपं गत्वा साष्टाङ्गपातं प्रणम्यावददेव
दृष्टिप्रसादं कुरु । हस्ती ब्रूते, कस्त्वं कुतः समायातः । सोऽवदज्ज-
म्बूकोऽहं सर्वैर्वनवासिभिः पशुभिर्मिलित्वा भवत्सकाशं प्रस्थापितो
यदिना राज्ञाऽवस्थातुं न युक्तं, तदत्राटवीराज्येऽभिषेक्तुं भवान्सर्व-
स्वामिगुणोपेतो निरूपितस्तद्यथा लग्नवेला न विचलति तथा कृत्वा
सत्त्वरमागम्यतां देवेन । इत्युक्त्वोत्थाय चलितः । ततोऽसौ राज्य-
लोभाकृष्टः कर्पूरतिलकः शृगालवर्त्मना धावन् महापङ्के निमग्नः ।
ततस्तेन हस्तिनोक्तं, सखे शृगाल किमधुना विधेयं, पङ्के निपति-
तोऽहं म्रिये परावृत्य पश्य । शृगालेन विहस्योक्तं, देव, मम पुच्छ-
कावलम्बनं कृत्वोत्तिष्ठ । यन्मद्वचासि प्रत्ययः कृतस्तदनुभूयतामशरणं
दुःखम् ।

સંસ્કૃત ગુજરાતી શબ્દકોશ.

અ.

અઘિલ વિશે. બધું, સધળું.
 અગદ પુ. આસડ.
 અગ્નિ પુ. દેવતા, અગ્નિ.
 અઙ્ગુલમૂર્ધિ સ્ત્રી. ઇંગ્લાંડ.
 અચિરાત્ (અવ્યય) જલદી,
 તરત.
 અજ પુ. બકરો.
 અજ્ઞાન ન. અજ્ઞાન.
 અદ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ. બટકયું,
 ભમયું.
 અટવી સ્ત્રી. જંગલ, વન.
 અતઃ (અવ્યય) આથી, તેથી.
 અતિથિ પુ. પડણો.
 અતીવ (અવ્યય) અત્યંત.
 અત્ર (અવ્યય) અહિં.
 અથવા (અવ્યય) અથવા,
 કે, કિંવા.
 અદ્ ગ. ૨, પરસ્મૈ. ખાવું.
 અથ (અવ્યય) આજ.
 અધિપતિ પુ. અધિપતિ, ઉ-
 પરી.
 અધુના (અવ્યય) હમણાં.

અધ્યયન ન. અભ્યાસ.
 અધ્યૂષિવસ્ વિશે. રહેલું.
 અધુવવિશે. અધુવ, અનિશ્ચિત.
 અધ્વલેદ પુ. (અધ્વન્ પુ.
 રેતો અને લેદ પુ. થાક)
 મુસાફરીનો થાક.
 અનન્તરમ્ (અવ્યય) તરત.
 અનર્થ પુ. અનર્થ, અનિષ્ટ.
 અનુજીવિન્ વિશે. ચાકરી
 કરનાર, ચાકર, સેવક,
 આશિત.
 અનુરુજન ન. પ્રસંનતા.
 અનૃત ન. અસત્ય, ભૂલું.
 અન્તઃપુર ન. જનાનખાનું.
 અન્ન ન. અન્ન.
 અન્યત્ર (અવ્યય) બીજે ઠેકાણે.
 અપઙ્કિત પુ. મૂર્ખ.
 અપરાધ પુ. વાંક, ગુન્હે.
 અપરાધલવ પુ. અપરાધનો
 લેરા.
 અપરાધિન્ વિશે. ગુન્હેગાર.
 અપાય પુ. ગુકશાન, હરકત.
 અપિ (અવ્યય) વળી, પણ.
 અભિધાન પુ. નામ.

અભિમૂત {અભિ (ઉપ.) +
મૂ નો ભૂ. કૃ.} હરાવાયલું,
જીતાયલું.

અભિરુચિ સ્ત્રી. રૂચિ, ઇચ્છા.

અભિલાષ પુ. આહવા, ઇચ્છા.

અભિવેક્ષુમ્ {અભિ (ઉપ.) +
સિચ્ નો ઇ. કૃ.} અભિષેક
કરવાને, રાજ્ય અનાવવાને.

અભૂમિ સ્ત્રી. અવિપય, અગો-
ચર.

અભ્યુદય પુ. અહતી.

અમરાવતી સ્ત્રી. ઇંદ્રની રાજ-
ધાની.

અમત્ય પુ. પ્રધાન.

અમ્બર ન. આકાશ.

અયોધ્યા સ્ત્રી. અયોધ્યા.

અગ્ન્ય ન. જંગલ.

અરિ પુ. રાત્રી.

અરુન્ધતી સ્ત્રી. અરૂંધતી.

અર્ધ્ય ન. અર્ધ્ય, પૂજનો સા-
માન.

અર્જુન પુ. અર્જુન.

અર્થ ગ. ૧૦, આત્મને.-પ્ર
ઉપસર્ગ સાથે, વિનવવું.

અર્થ પુ. પૈસો, ધન.

અર્હ ગ. ૧, પરસ્મૈ. લાયક
થવું.

અલંકાર પુ. ધરૈયું.

અલક્ષનીય વિશે. ન આગં-
ગાય અંબું.

અલિ પુ. ભમરો.

અવ ગ. ૧, પરસ્મૈ. રક્ષવું.

અવતરત્ {અવ (ઉપ.) + તૃ
ગ. ૧, પરસ્મૈ. નો વ. કૃ.}
ઊતરવું.

અવધીરણા સ્ત્રી. અવગા.

અવન્તી સ્ત્રી. ઉત્તરપિત્તી.

અવલોક્ય {અવ (ઉપ.) લોક
નો અવ્યય ભૂ. કૃ.} જોઈને.

અવસ્તુ ન. મિથ્યા પદાર્થ.

અવસ્થાનેષ પુ. મિથ્યા પદા-
ર્થની કલ્પના.

અવિશ્વાસ્ય વિશે. અણુભ-
રેસાદાર.

અશરણ વિશે. અનાથ.

અદ્યમ્ પુ. પત્યર.

અશ્રુ ન. આંસુ.

અશ્વ પુ. ઘેડો.

અશ્વપતિ પુ. વિશેષ નામ.

અસ્ ગ. ૨, પરસ્મૈ. હેઠવું.

અસ્ ગ. ૪, પરસ્મૈ. ફેંકવું.

અસત્ય ન. જૂઠું, અસત્ય.

અસિ પુ. તરવાર.

અસુર પુ. દૈત્ય.

અસ્ત્ર ન. ચમકારી હથિયાર.

અહિત ન. જુકરાન, ઇજા.

આ.

આકાશ પુ. ન. આકાશ.

આફ્લભૌમ પુ. ઇંગ્રેજ.
 આચાર પુ. આલ, યોગ્ય વર્ત-
 આચાર્ય પુ. આચાર્ય. [લુક.
 આજ્ઞા સ્ત્રી. હુકમ.
 આત્મજ પુ. દીકરો.
 આત્મજા સ્ત્રી. દીકરી.
 આત્મન્ પુ. આત્મા, પોતે.
 આદર પુ. આદર, સત્કાર.
 આદેશ પુ. હુકમ.
 આધ્યાન ન. ધ્યાન.
 આપ મેળવવું;— પ્ર. કે અવ
 ઉપસર્ગ સાથે, મેળવવું, પા-
 મવું;—વિ ઉપસર્ગ સાથે,
 વ્યાપવું.
 આપદ સ્ત્રી. આફત.
 આમ્ર ન. કેરી.
 આયુષ્મત્ વિશે. લાંબા આ-
 વરદાયણું.
 આરમ્ભ પુ. આરંભ, શરૂવાત.
 આરોપ પુ. આરોપ.
 આર્યા સ્ત્રી. શાણી સ્ત્રી.
 આવરણ ન. આચ્છાદન, અં-
 તરાય, ઢાંકવું તે.
 આશ્રમ પુ. આશ્રમ, મઠ.
 આસન ન. આસન.
 આહ્વાદક વિશે. પુશ્કારક.

ઈ.

ઇચ્છા સ્ત્રી. ઇચ્છા.
 ઇતિ (અવ્યય) એમ.

ઇત્યમ્ (અવ્યય) એવી રીતે.
 ઇન્દુ પુ. ચંદ્ર.
 ઇન્દ્ર પુ. ઇંદ્ર.
 ઇન્દ્રાણી સ્ત્રી. ઇંદ્રની સ્ત્રી.
 ઇવ (અવ્યય) પેઠે, જાણે.
 ઇષ્ [ઈચ્છ] ગ. ૧, પરમૈ.
 ઇશ્વિવું.
 ઇષુ પુ. તીર.
 ઇષ્ટ (ઈષ્ નો બૂ. ફ.) ઇચ્છેલું.

ઈ.

ઈક્ષ ગ. ૧, આત્મને. જોવું;—
 અપ ઉપસર્ગ સાથે, આશા
 રાખવી;—પ્ર ઉપસર્ગ સાથે,
 તપાસવું, પરીક્ષા લેવી;—
 ઉપ ઉપસર્ગ સાથે, ઉવખવું.
 ઈશ્વર પુ. પરમેશ્વર.

ઉ.

ઉક્ત (વચ નો બૂ. ફ.) કહેલું,
 બોલેલું.
 ઉચ્છ ગ. ૧, પરમૈ. વીણવું.
 ઉટજ પુ. ઝુંપડું.
 ઉત (અવ્યય) અથવા.
 ઉત્તાત {ઉત્ (ઉપ.) ચન્ નો
 બૂ. ફ.} ખેલેલું.
 ઉત્થાય {ઉત્ (ઉપ.) +સ્થાનો
 અવ્યય બૂ. ફ.} ઉઠીને.
 ઉત્સજ્જવર્તિન્ વિશે. (ઉત્સજ્જ
 પુ. ઝોળા) ઝોળામાં ખેડેલું.

ઉત્સવ પુ. ઝોઝીવ.

ઉત્સાહ પુ. ઉત્સાહ.

ઉદક ન. પાણી.

ઉદધિ પુ. સમુદ્ર, દરિયો.

ઉદ્યત વિશે. તત્પર.

ઉદ્યમ પુ. ઉદ્યમ.

ઉદ્યમસમ વિશે. (સમ વિશે.
જેવું) ઉદ્યમ જેવું.

ઉદ્યાન ન. વાડી.

ઉદ્યોગ પુ. ઉદ્યોગ.

ઉપકાર પુ. ઉપકાર.

ઉપદેશ પુ. ઉપદેશ.

ઉપવન ન. બાગ, વાડી.

ઉપહાર પુ. ભેટ.

ઉપાનહ સ્ત્રી. ભેટો, ખાસકું.

ઉપાય પુ. ઉપાય.

ઉપાલમ્બ પુ. ઠપકો.

ઉર્વશી સ્ત્રી. વિશેષ નામ.

ઋ.

ઋતુર્ણ પુ. વિશેષ નામ,
એક રાત્રી.

ઋષિ પુ. ઋષિ.

ઋષ્યશૃંગ પુ. રામનો બનેલી.

ૐ.

ૐક સર્વ. ૐક.

ૐવ (અવ્યય) નક્ષી.

ૐવમ્ (અવ્યય) ૐપ્રમાણે.

ઓ.

ઓદન પુ. ભાત.

ક.

કચ્ચકિન્ પુ. અંતઃપુરનો
વેડા અધિકારી.

કણ્ઠ પુ. કંઠ.

કથ્ ગ. ૧, આત્મને. વખા-
ણવું, ઝોપાવવું.

કથ્ ગ. ૧૦, કહેવું.

કથમ્ (અવ્યય) કેમ, શી રીતે.

કથા સ્ત્રી. વાત, કથા.

કદા (અવ્યય) ક્યારે.

કનીયસ્ વિશે. વધારે ન્હાનું,
નાનું.

કન્યા સ્ત્રી. કુમારિકા.

કપટ ન. કપટ.

કપિ પુ. વાંદરો.

કપિલ પુ. એક ઋષિનું નામ.

કપોલ પુ. ગાલ.

કવરી સ્ત્રી. અંબોપ્રે, વેણી.

કર્ણ ગ. ૧, આત્મને. કંપવું,
હાલવું.

કમલ ન. કમળ.

કર પુ. હાથ.

કર્ણ પુ. કાન.

કર્તવ્ય ન. કર્તવ્ય.

કર્તૃ વિશે. પુ. ન. કરનાર.

કર્પૂરતિલક પુ. વિશેષનામ.

કર્પૂરતિલકસમીપમ કપૂર-
તિલક પાસે.

કર્મન ન. કામ.

કલકુ પુ. કલંક, ઝાઝ.

કલા સ્ત્રી. કળા.

કલિ પુ. દેશે.

કલ્યાણ ન. સુખ, કલ્યાણ.

કવિ પુ. કવિ.

કવીશ પુ. (કવિ અને રૂંદા
પુ. રાજા) કવિરાજ.

કાઞ્ચન ન. સોનું.

કાન્તા સ્ત્રી. બહાલી, વહુ.

કાન્તિ સ્ત્રી. કાંતિ.

કાર્તિક પુ. કાર્તિક મહિના.

કાલ પુ. કાળ, વખત.

કાષ્ઠ ન. લાકડું.

કાસાર પુ. તળાવ.

કિદૂર પુ. આકર.

કિન્તુ (અવ્યય) પરંતુ, પણ.

કિરિ પુ. ભુંડ.

કિલ (અવ્યય) ખરેખર.

કીચક પુ. વિરાટ રાજાનો
સેનાપતિ.

કીર્તિ સ્ત્રી. કીર્તિ.

કુદુમ્બિન પુ. કુટુંબનું માણસ.

કુઞ્ઠિત (કુળ નો બૂ. કૃ.)
અટકાવાયલું, ખળાયલું.

કુતઃ (અવ્યય) ક્યાંથી.

કુત્ર (અવ્યય) ક્યાં.

કુળ ગ. ૪, પરસ્મૈ. ગ્રસ્થયું.

કુમારી સ્ત્રી. કુમારિકા.

કુમ્ભકાર પુ. કુંભાર.

કુરુ પુ. (પહ.) એક દેશનું
નામ.

કુર્વત્ (કૃ નો પરસ્મૈ. વ. કૃ.)
કરવું.

કુર્વાણ (કૃ નો આત્મને. વ.
કૃ.) કરવું.

કુલીન વિશે. કુળવાન.

કુશલિન વિશે. કુશળ, સુખી.

કુસ્ ગ. ૪, પરસ્મૈ. બેઠવું.

કુસુમ ન. ફૂલ.

કૂપ પુ. કૂંપો.

કૂર્મ પુ. કાચબો.

કૃ કરવું;—અધિ ઉપસર્ગ સાથે,
અધિકાર આપવો, ઠરાવવું.

કૃત (કૃ નો બૂ. કૃ.) કરાયલું.

કૃતિ સ્ત્રી. કૃત્ય, કામ.

કૃપા સ્ત્રી. કૃપા, મહેરબાની.

કૃષ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ. અથવા
ગ. ૬, ઉભય. ખેડવું.

કૃષીવલ પુ. ખેડુત.

કૃણ પુ. કૃણુ.

કૃણ ગ. ૧, આત્મને. સમર્થ
થવું.

કેવલ વિશે. કેવળ.

कोश पु. भांडार.

कौमुदी स्त्री. मंदिनी.

कौशल न. दुरियाही, प्रवी-
लता.

कौशाम्बी स्त्री. ओंके शहर.

कौशिक पु. कुरा गोत्रना
पुरष.

क्रीड ग. १, परस्मै. खेलवुं,
रमवुं.

क्रीडा स्त्री. क्रीडा, रमत.

क्रीत (क्री नो लू. कृ.) पत्नी-
दायवुं.

क्रोध ग. ४, परस्मै. क्रुसेयवुं.

क्रोध पु. क्रोध.

क्रोश पु. कोस, गाँव.

क्रेश पु. क्रेश, दुःख.

क्व (अप्यय) क्वां.

क्षम् ग. १, आत्मने. पमवुं,
माइ करवुं.

क्षमा स्त्री. माफी.

क्षल (क्षाल) ग. १०, घावुं.

क्षि (क्षय) ग. १, परस्मै.
धसाईवुं.

क्षिप् ग. ६, डेकवुं.

क्षुद्र विशे. तुच्छ, हलक़ुं.

क्षुभ ग. ४, परस्मै. पणल-
वुं, गलरावुं.

क्षेत्रगामिन् विशे, तीर्थभण्डी
वुं.

ख.

खञ्ज पु. लंगोटा माणस.

खङ्ग पु. तरवार.

खन ग. १, उभय. खादवुं.

खनित्र न. कोदाणो.

खल पु. लुब्धो.

ग.

गङ्गा स्त्री. गंगा नदी.

गच्छत् (गम् ग. १, परस्मै.
नो व. कृ.) ववुं.

गज पु. हाथी.

गण ग. १०, गलवुं, धारवुं.

गत (गम् नो लू. कृ.) गयेवुं.

गति स्त्री. गति.

गन्तृ विशे. जनार.

गम [गच्छ] परस्मै. ववुं;—

अधि साथे, भेजववुं;—

अनु साथे, अनुसरवुं,

पाछण ववुं;—अव साथे,

नलवुं;—निर साथे, नी-

कणवुं; शरणम् के वशम्

साथे, सरणे ववुं, तापे

यवुं;—सम् साथे (आ-
भने.) ओंका भणवुं.

गमन न. ववुं.

गह्य विशे. निंदवादायक.

ગલ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ. ગળવું,
ઠપકવું.

ગલ્મ્ ગ. ૧, આત્મને.—પ્ર
સાથે, બડાઈ મારવી.

ગાન ન. ગાયન.

ગાહ્ ગ. ૧, આત્મને.—અવ
સાથે, નહાવું.

ગાયક પુ. ગૈયો.

ગિરિ પુ. પર્વત.

ગીત ન. ગીત.

ગુણ પુ. ગુણ.

ગુણજ વિરો. (ગુણ ગુણ
અને જ્ઞા જાણવું) ગુણ
જાણનાર.

ગુણવત્ વિરો. ગુણવાન.

ગુણિન્ વિરો. ગુણવાન.

ગૃધ્રરાજ પુ. ગીધ પક્ષિઓનો
રાજા જટાયુ, જે દશરથનો
મિત્ર થાય.

ગૃહ ન. ઘર.

ગેહિની સ્ત્રી. વહૂ.

ગૈ ગ. ૧, પરસ્મૈ. ગાવું.

ગોત્ર ન. ગોત્ર.

ગોદાવરી સ્ત્રી. ગોદાવરી
નદી.

ગોષ પુ. ગોવાળ.

ગોષ્ઠ પુ. ન. ગાયની કોઠ.

ગ્રન્થ પુ. પુસ્તક.

ગ્રામ પુ. ગામ.

ગ્રીષ્મ પુ. ઉત્ક્રાંતિ.

ઘ.

ઘટ પુ. ઘડો.

ઘુર્ ગ. ૧૦, બહાર કરવું.

ઘૃત ન. ઘી.

ચ.

ચ (અવ્યય) અને.

ચક્રોર પુ. ચક્રોર પક્ષી.

ચક્ર ન. પેડું.

ચક્ષુસ્ ન. આંખ.

ચણ્ડ વિરો. ઉગ્ર, ગરમ.

ચન્દ્ર પુ. ચંદ્ર.

ચર્ ગ. ૧, પરસ્મૈ. ચાતવું;
—આ સાથે, આચરવું, કરવું.

ચરિત ન. ચરિત.

ચર્મન્ ન. ચામડું.

ચલ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ. ચાલવું,
ચળવું.

ચાતુર્ય ન. ચતુરાઈ.

ચાપ પુ. કામડું.

ચિત્રકૂટ પુ. એક પહાડનું
નામ.

ચિત્ત ન. ચિત્ત.

ચિન્ત્ ગ. ૧૦, વિચારવું.

ચિન્તા સ્ત્રી. ફિકર.

ચિન્તિત (ચિન્ત્ નો ભૂ. કૃ.)

વિચારાયલું.

ચિરમ્ (અવ્યય) લાંબા
વખતસુધી.

ચુર્ (ચોર્) ગ. ૧૦, ચોરવું.
ચૌર્ય ન. ચોરી.

છ.

છન્દસ્ ન. પેદ, છંદ.
છાયા સ્ત્રી. છાયા.

જ.

જગત્ ન. જગત.
જગત્કર્તૃ પુ. જગતનો રચ-
નાર, પરમેશ્વર.

જન્ [જા] ગ. ૪, આત્મને.
ઉત્પન્ન થવું. જનમવું.

જન પુ. માણસ, લોક.

જનક પુ. બાપ, સીતાનો
બાપ.

જનની સ્ત્રી મા.

જમ્બૂક પુ. શિયાળ.

જયત્ (જિ ગ. ૧, પરસ્મે.
નો. વ. કૃ.) જીતવું, વિજયી.

જયન્ત પુ. હંદ્રનો પુત્ર.

જરઠ પુ. ધરડો પુરેપ.

જરા સ્ત્રી. ધરડપણ.

જલ ન. પાણી.

જલ્પ ગ. ૧, પરસ્મે. વાણી.

જાત (જન્ નો ભૂ. કૃ.) જન્મેલું.

જાતિ સ્ત્રી. જાતિ.

જામાતૃ પુ. જમાઈ.

જાયાપતી પુ. (દ્વિ.) વરવહૂ.

જિ ગ. ૧, પરસ્મે. જીતવું;
-વિ સાથે, આત્મને. જીતવું.

જિહ્વા સ્ત્રી. જીભ.

જિહ્વાગ્ર ન. (જિહ્વા જીભ,
અને અગ્ર ન. ગ્રેચ) જી-
ભનું ટેરવું.

જીર્ણ (જૃ નો ભૂ. કૃ.) જીરણ.

જીવ ગ. ૧, પરસ્મે. જીવવું.

જીવ પુ. જીવ.

જીવિત ન. જીવણી.

જેતૃ વિશે. જીતનાર.

જા જાણવું.

જાતિ પુ. સગો.

જાનામૃત ન. (જ્ઞાન ન. સાત
અને અમૃત ન. અમૃત)
જ્ઞાનરસી અમૃત.

જ્યાયસ્ વિશે. વધારે મોટું,
મોટું.

જ્યોત્સ્ના સ્ત્રી. ચંદ્રની.

ડ.

ડિમ્બ પુ. બાળક.

ડી ગ. ૧, આત્મને. ડેડવું.

ત.

તટ્ (તાટ) ગ. ૧૦, મારવું.

તટાગ પુ. તળાવ.

તળડુલ પુ. ઝાંખા.
 તતઃ (અવ્યય) તેથી, પછી.
 તત્ર (અવ્યય) ત્યાં.
 તત્ત્વ ન. તત્વ.
 તથા (અવ્યય) તે પ્રમાણે.
 તદા (અવ્યય) ત્યારે.
 તનય પુ. દીકરો.
 તત્ ગ. ૧, પરસ્મૈ. તપવું.
 તપસ્ ન. તપ.
 તમસ્ ન. અંધારું.
 તમિસ્રા સ્ત્રી. રાત.
 તસ્તુ પુ. ઝાડ.
 તસ્થિવસ્ વિશે. ઉભેલું.
 તારક ન. તારો.
 તારાગણ પુ. (તારા સ્ત્રી. તારો
 અને ગણ પુ. જયો.) તા-
 રાનો જયો.
 તાલુ ન. તાળવું.
 તિલ પુ. તલ.
 તીર ન. તેડ, કાંઠો.
 તુહ ગ. ૧, ઉભય. કનડવું,
 દુઃખ દેવું.
 તુલ્ (તોલ) ગ. ૧૦, તોળવું.
 તુલ્ય વિશે. તુલ્ય, સરખું.
 તુષ્ ગ. ૪, પરસ્મૈ. ધરાવું.
 તૂળ ન. તરાવું, તરખાવું.
 તૃષિત વિશે. તરશ્વું.
 તૃ ગ. ૧, પરસ્મૈ. ઝાળંગવું ;
 -અવ સાથે, ઊતરવું.

તેજસ્ ન. તેજ.
 ત્યજ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ. તજવું.
 ત્યાગ પુ. ત્યાગ.
 ત્વષ્ટ પુ. વિશ્વકર્મા, દેવાનો
 શિક્ષી.

દ.

દક્ષિણા સ્ત્રી. દક્ષિણ.
 દણ્ડ ગ. ૧૦, દંડવું, સજ
 કરવી.
 દણ્ડ પુ. લાકડી.
 દણ્ડકા સ્ત્રી. એ નામનું વિં-
 ધ્યાચળ ઉપરનું જંગલ.
 દર્શનીય વિશે. ખૂબસુરત.
 દશરથ પુ. સ્વર્ણવંશી રાજા,
 રામનો બાપ.
 દહ ગ. ૧, પરસ્મૈ. બાળવું.
 દા [કર્મણિરૂપદી] આપવું.
 દા [યચ્છ] ગ. ૧, પરસ્મૈ.
 આપવું; -પ્રતિ સાથે, બદલે
 આપવું.
 દાતૃ વિશે. દાતાર, આપ-
 નાર.
 દાગિદ્ધ ન. ગરીબપણું.
 દાસજન પુ. (દાસ પુ. દાસ
 અને જન પુ. માણસ)
 દાસ, ચાકરમાણસ.
 દાસી સ્ત્રી. દાસી.
 દિવૌકસ્ પુ. દેવ.

દિશ્ સ્ત્રી. દિશા.

દિશ્ ગ. ૬, ઉભય. અતાવયું;

-આ સાથે, ફરમાવયું;-ઉપ
સાથે, સમન્નવયું, શિખવયું.

દીન વિશે. ગરીબ.

દીપ પુ. દીવો.

દીર્ઘ વિશે. લાંબું.

દુઃખ ન. દુઃખ.

દુઃખિત વિશે. દુઃખી.

દુઃખોદધિ પુ. (દુઃખ ન. દુઃખ
અને ઉદધિ પુ. સમુદ્ર)

દુઃખનો દરિયો.

દુરાચાર પુ. ખરાબ ચાલ.

દુર્ગ ન. સંકટ.

દુર્ગા સ્ત્રી. દેવીનું નામ.

દુર્જન પુ. દુર્જન, ખરાબ
માણસ. [હાલત.

દુર્દશા સ્ત્રી. અવદશા, મારી

દુર્મિશ્વ ન. દુકાળ.

દુર્વાસસ્ પુ. દુર્વાસા ઋષિ.

દુષ્કૃતિ સ્ત્રી. ખરાબ ચાલ.

દુષ્ટ (દુષ્ ગ. ૪, પરસ્મૈ. નો
બૂ. કૃ.) દુટ.

દુહિતૃ સ્ત્રી. દીકરી.

દૂત પુ. દૂત, જાસુદ.

દૂષિત (દૂષ્ નો બૂ. કૃ.)
અપવિત્ર કરાયલું.

દૃશ્ [પશ્] ગ. ૧, પરસ્મૈ
જેવું.

દૃષદ્ સ્ત્રી. પત્થર.

દૃષ્ટ (દૃશ્ નો બૂ. કૃ.) ઘોડેલું.

દૃષ્ટિપ્રસાદ પુ. (દૃષ્ટિ સ્ત્રી.
નજર. પ્રસાદ પુ. મહેર-
ખાની) જોવાની મહેર-
ખાની, નીધા.

દૃ (દાર) ગ. ૧૦, કાડવું.

દૈવતા સ્ત્રી. દેવ.

દૈવદન્ત પુ. વિશેષ નામ.

દૈવદારુ પુ. દેવદાર.

દેવી સ્ત્રી. દેવી.

દેવૃ પુ. દિયર.

દેશ પુ. દેશ.

દેહ પુ. દેહ.

દૈન્ય ન. ગરીબપણું, હલકા-
પણું.

દૈવ ન. નમીબ.

દ્યુત ગ. ૧, આત્મને. પ્રકા-
શવું.

દ્રવ્ય ન. દ્રવ્ય, ધન.

દ્રષ્ટ વિશે. જોનાર.

દુ ગ. ૧, પરસ્મૈ. ગળવું, પિ-
ગળવું, દયાથી પિગળવું.

દુતમ્ (અઅય) જલદી, તરત,

દુહ ગ. ૪, પરસ્મૈ. દગો દેવો.

દ્વારકા સ્ત્રી. એક શહેરનું
નામ.

દ્વીપ પુ. બેટ, ખંડ.

દ્વેષ પુ. દ્વેષ કરનાર, રાત્રુ.

ध.

धन न. धन.
 धनपति पु. कुम्भेर.
 धनभाज् विरो. धनवान.
 धनिक पु. धनाढ्य.
 धनुस् न. कामंडू.
 धर्म पु. धर्म, इन्द्र.
 धातृ पु. पैदाकरनार, परमेश्वर.
 धान्य न. धान्य, अनाज.
 धार्तगष्ट पु. धृतराष्ट्रनो पुत्र.
 धाव् ग. १, परस्मै. होउं.
 धीमत् विरो. अहं, अदिमान.
 धीर् ग. १०, -अव साथे, नि-
 रस्कारवं.
 धूर्जटि पु. शिव.
 धृ ग. १०, धारण करवुं, देख-
 दार होवुं.
 धृ ग. १. उलय. उह् साथे-
 होउवुं.
 धृति स्त्री. धीरज, दिमत.
 धेनु स्त्री. गाय.
 ध्रुव विरो. स्थिर.
 ध्वनि पु. अवाज, शब्द.
 ध्वंस् ग. १, आत्मने. नारा
 पामवुं.

न.

न (अव्यय) नहि. [नहि.
 न कदापि (अव्यय) कदिये

नख न. नख.
 नगर न. शहर.
 नगरी स्त्री. शहर.
 नटी स्त्री. नटी.
 नद् पु. मोठी नदी.
 नदी स्त्री. नदी.
 ननान्तृ स्त्री. नलुंद.
 नन्दिनी स्त्री. छोकरी.
 नमृ पु. दीकरनो दीकरो.
 नभस् न. आकाश.
 नम् ग. १, परस्मै. नमवुं.
 नमस् (अव्यय) नमस्कार.
 नयन न. आंख.
 नर पु. पुरुष.
 नल पु. नणराज.
 नव विरो. नवुं.
 नश् ग. ४, परस्मै. नारा पा-
 मवुं.
 नष्ट (नश् नो लू. कृ.) नारा
 पामवुं.
 नाग पु. हाथी.
 नाद् ग. १०, लज्जवुं.
 नाम (अव्यय) नामे.
 नामन् न. नाम.
 नागद् पु. अक देवकपि.
 नारायण पु. विरोध नाम.
 नारी स्त्री. स्त्री.
 नाविक पु. अजासी.
 नाश पु. नारा.

નિત્યમ્ (અવ્યય) હમેશ.
 નિધિ પુ. બંડાર.
 નિન્દ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ. નિંદયું.
 નિન્દા સ્ત્રી. નિંદા.
 નિષ્ણ વિશે. હુશિયાર.
 નિમગ્ન {નિ (ઉપ.) + મસ્જ્ નો
 બૂ. કૃ.} બુડેલું, ગિરફતાર.
 નિરસ્ત {નિર્ (ઉપ.) + અસ્
 ગ. ૪, પરસ્મૈ. નો બૂ. કૃ.}
 વિખેરાયલું, નારા કરાયલું.
 નિરૂપિત {નિ (ઉપ.) + રૂપ
 નો બૂ. કૃ.} જોવાયલું, ખો-
 લી કઢાયલું.
 નિર્દેશ પુ. સુચના.
 નિર્મિત {નિર્ (ઉપ.) + મા નો
 બૂ. કૃ.} સરખાયલું, ઊપજા-
 યલું, કરાયલું.
 નિર્વૃત્તિમત્ વિશે. નિરાંતવાળું.
 નિવૃત્ત {નિ (ઉપ.) + વૃત્ નો
 બૂ. કૃ.} પાછું આવેલું.
 નિશા સ્ત્રી. રાત.
 નિશાચર પુ. દૈત્ય.
 નિષ્ક પુ. સોના મોહર.
 નિષ્ણાત {નિ (ઉપ.) + સ્ના-
 નો બૂ. કૃ.} પ્રવીણ.
 નિષ્ફલ વિશે. ફળરહિત, વ્યર્થ.
 નીં ગ. ૧, ઉભય. લાઇ જવું,
 દોરી જવું;—આ સાથે, આ-
 ણવું, લાવવું,—પરિ સાથે,

પરણવું;—પ્ર સાથે રચવું.
 નીચૈગલ્ય વિશે. (નીચૈસ્
 અને આલ્યા સ્ત્રી. નામ)
 જેનું નીચૈસ્ નામ છે તે.
 નીતિ સ્ત્રી. રાજનીતિ.
 નૃ પુ. પુરૂષ.
 નૃત્ ગ. ૪, પરસ્મૈ. નાચવું.
 નૃત્ય ન. નૃત્ય.
 નૃપ પુ. રાજા.
 નૃપતિ પુ. રાજા.
 નૃપત્વ ન. રાજપાલ્યું.
 નૃશંસ વિશે. કૂરાદુષ્ટ.
 નેત્ર ન. આંખ.
 નૈયાયિક પુ. ન્યાયશાસ્ત્રી.
 નૌ સ્ત્રી. વહાણ.
 ન્યાય પુ. ન્યાયશાસ્ત્ર.
 ન્યાયસભા સ્ત્રી. (ન્યાય પુ.
 ઈનસાફ અને સભા સ્ત્રી.
 કચેરી) ઈનસાફની કચેરી.

પ.

પક્ષિન્ પુ. પંખી.
 પદ્મ પુ. કાદવ.
 પક્ષ ગ. ૧, ઉભય. રાંધવું.
 પચ્ચવટી સ્ત્રી. પંચવટી.
 પण्डित પુ. પંડિત.
 पण्य न. मूल, दूर.

પત્ ગ. ૧. પરમૈ. પડવું.
 પતન ન. પડવું તે.
 પતિત (પત્ નો ભૂ. કૃ.) પડેલું.
 પત્તિ પુ. પાળો.
 પત્ની સ્ત્રી. વહુ.
 પદ્ ગ. ૪, આત્મને.—ઉત્
 સાથે, ઉત્પન્ન થવું;—નિસ્
 સાથે, નીપજવું;—પ્રતિ સાથે,
 ધારણ કરવું.
 પદ્મ ન. કમળ.
 પયસ્ ન. પાણી.
 પરકીય વિશે. પારકું.
 પરમ વિશે. અત્યંત.
 પરવન્ વિશે. પરાચીન.
 પરશુ પુ. કૂરશી.
 પરશુરામ પુ. પૃથ્વી નક્ષત્રિય
 કરનાર બ્રાહ્મણ યોદ્ધા.
 પરાક્રમ પુ. પરાક્રમ.
 પરિણામ પુ. પરિણામ, છેવટ.
 પરિહર્તવ્ય વિશે. તજવા-
 લાયક.
 પરિહિત {પરિ (ઉપ.)+ધા નો
 ભૂ. કૃ.} પહેરેલું.
 પર્ણ ન. પાંદડું.
 પર્વત પુ. પર્વત.
 પલ્લવ પુ. તળાવડું.
 પવન પુ. પવન.
 પવિ પુ. વજ્ર.
 પશુ પુ. પશુ.

પશ્ચાત્ (અવ્યય) પછી.
 પદ્યત્ (દૃશ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ.
 નો વ. કૃ.) જોતું.
 પા [પિચ્] ગ. ૧, પરસ્મૈ. પીવું.
 (કર્મણિ રૂપ પી.)
 પાંસુ પુ. ધૂળ.
 પાઠ પુ. પાઠ.
 પાઠશાળા સ્ત્રી. પાઠશાળા.
 પાણિ પુ. હાથ.
 પાળવ પુ. પાંડુ રાજાનો પુત્ર.
 પાદ પુ. પગ.
 પાદપ પુ. ગ્રાડ.
 પાન્ય પુ. સુસાકર.
 પાપ ન. પાપ;—વિશે. પાપી.
 પાર ગ. ૧૦, આજેગવું.
 પાર પુ. પાર, છેડો.
 પારિતોષિક ન. ઈનામ.
 પાર્થિવ પુ. રાજા.
 પાલક વિશે. પાળનાર.
 પિન્ડ પુ. પિંડ; પ્રેતને બળિ-
 દાનમાં અપિલો ભાતનો
 ગોળો.
 પિતૃ પુ. આપ;—દ્વિ. માઆપ.
 પિતૃવ્ય પુ. કાકો.
 પીડ ગ. ૧૦, પીડવું.
 પીડા સ્ત્રી. પીડા.
 પુચ્છકાવલમ્બન ન. (પુચ્છક
 ન. પૂછવું, અને અવલમ્બન
 ન. ટેકો) પૂછડાનો ટેકો.

પુણ્ય ન. પુણ્ય:—વિશે.

પવિત્ર.

પુણ્યવણ્ય ન. પુણ્યરૂપી મૂલ,

પુણ્યરૂપી નૂર.

પુણ્યવત્ વિશે. પુણ્યશાળી.

પુત્ર પુ. દીકરો.

પુત્રજન્મસમ વિશે. દીકરાના જન્મ જેવું.

પુત્રીકૃત વિશે. (પુત્ર દીકરો અને કૃત કરેલું) દીકરા તરીકે માનેલું, દત્તક કરેલું.

પુનર્ (અવ્યય) ફરી.

પુનઃ (અવ્યય) આગળ.

પુનઃ (અવ્યય) પૂર્વે.

પુત્રી સ્ત્રી. શહેર.

પુરુષ પુ. મરદ.

પુષ્ ગ. ૪, પરસ્મે. પાપવું.

પુષ્પધારિન્ વિશે. ફૂલવાળું.

પુષ્પિત વિશે. ફૂલેલું.

પુસ્તક ન. પુસ્તક.

પૂજ્ ગ. ૧૦, પૂજવું.

પૂજા સ્ત્રી. પૂજા.

પૂજાસ્થાન ન. સત્કારનું કારણ.

પૂત (પૂ નો ભૂ કૃ.) પવિત્ર કરાયેલું, પાવન.

પૃથ્વી સ્ત્રી. પૃથ્વી.

પૃષ્ઠ (પ્રચ્છ નો ભૂ. કૃ.) પૂછાયેલું.

પૌર પુ. નગરવાસી.

પ્રકર્ષ પુ. ઉત્કૃષ્ટતા, અત્યંતતા.

પ્રકાશ પુ. પ્રકાશ.

પ્રકૃતિ સ્ત્રી. પ્રધાનમંડળી, પ્રધાન, સ્વભાવ.

પ્રકૃતિસિદ્ધ વિશે. {પ્રકૃતિ સ્ત્રી. સ્વભાવ, અને સિદ્ધ (સિદ્ધ ગ. ૧ કે ગ. ૪ નો ભૂ. કૃ.) સિદ્ધ થયેલું} સ્વભાવસિદ્ધ, સ્વાભાવિક.

પ્રચ્છ [પૃષ્ઠ] ગ. ૬, પરસ્મે. પૂછવું;—આ સાથે (આત્મને.), વિદાય લેવી.

પ્રજા સ્ત્રી. રૈયત; સંતતિ.

પ્રજ પુ. ગણો માણસ.

પ્રતનુ વિશે. થોડું, નહાનું.

પ્રતિકૃતિ સ્ત્રી. છબી, નકલ.

પ્રતિજ્ઞાત {પ્રતિ (ઉપ.) + જ્ઞા નો ભૂ. કૃ.} કબૂલેલું.

પ્રતિપદ્ સ્ત્રી. પડવે.

પ્રત્યય પુ. વિશ્વાસ.

પ્રથ્ ગ. ૧૦, પ્રસિદ્ધ કરેલું.

પ્રથમ વિશે. પહેલું.

પ્રથમસુકૃત ન. (પ્રથમ પહેલું, અને સુકૃત સત્કર્મ) પૂર્વનું સત્કર્મ.

પ્રભવ પુ. ઉત્પત્તિસ્થાન;
ઉત્પત્તિ.

પ્રભા સ્ત્રી. તેજ.

પ્રભૂત વિશે. પુષ્કળ.

પ્રમદા સ્ત્રી. જીવાન સ્ત્રી.

પ્રમાણ ન. પ્રમાણ.

પ્રયાગ ન. પ્રયાગ, અલાહા-
બાદ.

પ્રવર્તન ન. પ્રેરણા.

પ્રવિષ્ટ {પ (ઉપ.) + વિષ્ નો
ભૂ. કૃ.} પેઢેલું.

પ્રશસ્ય વિશે. વખાણવા લા-
યક.

પ્રસન્ન {પ (ઉપ) + સદ્ નો
ભૂ. કૃ.} પ્રસન્ન.

પ્રસાદ પુ. મહેરબાની.

પ્રસ્થાપિત વિશે. મોકલેલું.

પ્રાચી સ્ત્રી. પૂર્વ દિશા.

પ્રાજ્ઞ પુ. ડાહ્યો માણસ.

પ્રાણિન્ પુ. પ્રાણી.

પ્રાપ્ત {પ (ઉપ.) + આપ્ નો ભૂ.
કૃ.} પમિલું, પહોંચેલું.

પ્રાવીણ્ય ન. હુશિયારી, પ્રવી-
ણતા.

પ્રાસાદ પુ. મહેલ.

પ્રાસાદતલ ન. (પ્રાસાદ મહે-
લ અને તલ ન. પૃષ્ઠ.)
અગાશી.

પ્રિય વિશે. વહાલું.

પ્રિયંવદા સ્ત્રી. રાકુન્તલાની
સખીનું નામ.

પ્રિયતમા સ્ત્રી. વહાલામાં
વહાલી.

પ્રિયવાદિન્ વિશે. મીઠું બોલ-
નાર.

પ્રિયવાદિત્વ ન. મીઠા બોલા-
પાણું.

પ્રિયાપ્રવૃત્તિ સ્ત્રી. (પ્રિયા સ્ત્રી.
વહાલી અને પ્રવૃત્તિ સ્ત્રી
અપ્પર) વહાલીની અપ્પર.

પ્રી [પ્રીણ] ગ. ૧૦, ખુશી
કરવું.

પ્રીતિ સ્ત્રી. પ્રીતિ, પ્રસંનતા.

પ્રેમન્ પુ. ન. પ્રીતિ. પ્રેમ.

પ્રેયસ્ વિશે. વધારે વહાલું,
વહાલું.

ફ.

ફલ ન. ફળ.

ફલાશિન્ વિશે. ફળ ખા-
નાર.

વ.

વન્ધુ પુ. સગા.

વલ ન. બળ.

વલિ પુ. બળિદાન.

વલિ પુ. બળિરાજ.

વહિસ્ (અવ્યય) બાહાર.

બહુ વિશે. બહુ.
 વાળ પુ. તીર.
 વાન્ધવ પુ. ભાઈ ; સગો.
 વાલ પુ. ઊકરો.
 વાહુ પુ. હાથ.
 વિડાલ પુ. ગિડાડો.
 વિન્દુ પુ. ટપકું.
 બુદ્ધિ સ્ત્રી. બુદ્ધિ.
 બુદ્ધિપ્રભાવ પુ. (બુદ્ધિ બુદ્ધિ
 અને પ્રભાવ પુ. શક્તિ.)
 બુદ્ધિની શક્તિ.
 વુધ્ ગ. ૧, ઉભય. જાણવું,
 સમજવું.
 વ્રહ્મન્ પુ. બ્રહ્મા. ન. પરબ્રહ્મ.
 વ્રહ્મવિદ્ વિશે. બ્રહ્મને જાણુ-
 નાર, તત્ત્વજ્ઞાની.
 વ્રહ્મારણ્ય ન. એક જગત્તનું
 નામ.
 વ્રાહ્મણ પુ. બ્રાહ્મણ.
 વ્રૂતે (વ્રૂ ગ. ૨ નું આ-
 ત્મને. વ. પુ. ૩ નું એક.)
 કહે છે.

મ.

મક્ષ્ ગ. ૧૦, ખાવું.
 મગવત્ વિશે. દિવ્ય, પૂજ્ય.
 મગિની સ્ત્રી. બહેન.
 મગીરથ પુ. એક સ્વર્ણવંશી
 રાજા.

મજ્જ પુ. ભંગ.
 મજ્ ગ. ૧, ઉભય. સેવવું,
 ભજવું.
 મદ્ર ન. સુખ, કલ્યાણ.
 મય પુ. ભય.
 મયંકર વિશે. ભયંકર.
 મર્મન્ ન. ધર.
 મવત્ સર્વ. તું, તમે, આપ.
 મવત્સકાશ પુ. (મવત્
 આપ અને સકાશ પુ.
 પડોશ) આપની હજીર.
 મવિષ્યતિ (મૂ. ના ભવિષ્યના
 પુ. ૩ નું એક.) થશે.
 માગીચ્છી સ્ત્રી. ગંગા.
 માગ પુ. ભાર.
 માર્યા સ્ત્રી. વહુ.
 માવય (મૂ. ના પ્રેરકના આ-
 ત્મને પુ. ૨ નું એક.) કર;
 સમજ; બનાવ, સંભાવ્યતે
 પ્રેરકનું કર્મણિરૂપ સંભવવું
 જણાય છે.
 માવિન્ વિશે. થનાર,
 થવાનું.
 માલ્ ગ. ૧, આત્મને. કહેવું.
 માસ્વરશુક્લ વિશે. ચળકતો
 ઘોળો (રંગ).
 મિશ્ ગ. ૧, આત્મને. ભી-
 ખવું, ભીખ માગવી.

મિશ્રુક પુ. માગનાર, યાચક.
મિદ્ મેદ્વું.

મીતિ સ્ત્રી. ખીક.

મીમ પુ. પાંડુના ખીજ દીક-
રાનું નામ.

મીરુ સ્ત્રી. ખીકણ (સ્ત્રી.)

મૂ ગ. ૧, પરસ્મૈ. હેવું, થવું;
-અનુ સાથે, અનુભવવું:-
ઉત્ સાથે, ઉત્પન્ન થવું, ની-
પજવું.

મૂતાર્થ પુ. સત્ય, વસ્તુતા.

મૂતિ સ્ત્રી. ચઢતી, આપાદી.

મૂષ પુ. રાજ.

મૂમૂત્ પુ. રાજ.

મૂમિ સ્ત્રી. પૃથ્વી, ભોંય.

મૂયસ્ વિશે. બહુ મોટું, વધારે
મોટું.

મૂરિ વિશે. બહુ.

મૂષ ગ. ૧૦, રાણગારવું, રો-
ભાવવું.

મૂ ગ. ૧, ઉભય. ભરવું;--
મિચિતે રૂપ કર્મણિ.

મૂત્ય પુ. ચાકર.

મોજન પુ. ભોજન, જમણ.

મોસ્ (અવ્યય) અરે, અહો.

મ્રાતૃ પુ. ભાઈ.

મ્રાન્ત (મ્રમ્ નો બ્. કૃ.)
ખાવરું.

મ.

મણિ પુ. મણિ.

મળ્ડણ પુ. મંડપ.

મતિ સ્ત્રી. બુદ્ધિ.

મત્સ્ય પુ. માછલું.

મદ્ [માદ્] ગ. ૪, પરસ્મૈ.
ગાંડા થવું, બૂલ આવી.

મદ પુ. મદ.

મદન પુ. કામદેવ.

મદિરાક્ષી સ્ત્રી. મનોહર નેત્ર-
વાળી સ્ત્રી.

મધુ ન. મધ.

મધુકર પુ. ભમરો.

મન્ ગ. ૪, આત્મને. વિચા-
રવું, માનવું;--અનુ સાથે, ક-
બૂલ રાખવું.

મનઃસંયમ પુ. (સંયમ પુ. નિ-
ગ્રહ, કબજામાં રાખવું તે.)
મનને કબજામાં રાખવું તે.

મનસ્ ન. મન.

મનુ પુ. વિશેષ નામ.

મન્ત્ર ગ. ૧૦,--નિ સાથે, આ-
ત્મને. જોતરવું.

મન્ત્ર પુ. મંત્ર.

મયૂર પુ. મોર.

મરણ ન. મોત.

મરુત્ પુ. પવન, દેવ.

મહત્ વિશે. મોટું.

મહાત્મન્ પુ. (મહત્ મોટું)
મહાત્મા, મહાપુરુષ.

મહારિપુ પુ. (રિપુ પુ. શત્રુ)
મોટો શત્રુ.

મહિમન્ પુ. મહિમા.

મહિષ પુ. પાંડો.

મહિષાસુર પુ. ઐક દૈત્યનું
નામ.

મહિષી સ્ત્રી. પદ્મરાણી.

મહી સ્ત્રી. પૃથ્વી.

મહોત્સવ પુ. મહોત્સવ.

મા (અવ્યય) મા, નહિ.

મા ઉપસર્ગ નિર્ સાથે, નિપ-
ળવવું (નિર્માયતે કર્મણિ૩૫).

માંસ ન. માંસ.

માળવક પુ. વિરોધ નામ.

માતૃ સ્ત્રી. મા.

માધુર્ય ન. મીઠાસા.

માનિની સ્ત્રી. માનવાળી સ્ત્રી.

માતૃત પુ. પવન, વાયુદેવતા.

માર્ગ ગ. ૧૦, શોધવું.

માર્ગ પુ. માર્ગ, રસ્તો.

માલા સ્ત્રી. માળા.

માઘ પુ. અડદ.

માસચતુષ્ઠય ન. (માસ પુ.
મહિનો; ચતુષ્ઠય ન. ચોક્કડું)
ચાર મહિના.

મિત્ર ન. મિત્ર.

મિત્રતા સ્ત્રી. મિત્રાઈ.

મિલિત્વા (મિલ્ નો અવ્યય
ભૂ. કૃ.) મળીને.

મુક્ત (મુચ્ નો ભૂ. કૃ.) છૂટું
થયેલું.

મુક્તિ સ્ત્રી. મોક્ષ.

મુખ ન. મોં.

મુચ્ [મુચ્ચ] ગ. ૬, ઉભય.
મૂકવું, છૂટા કરવું.

મુહ ગ. ૧, આત્મને. ખુશી
થવું.

મુહ ગ. ૪, પરસ્પૃ. ઘેલા થવું,
બેભાન થવું.

મૂર્ખ પુ. મુરખ.

મૂર્ખશત ન. (શત ન. સો) સો
મુરખ.

મૂર્તિ સ્ત્રી. મૂર્તિ, પ્રતિમા.

મૂર્તિમત્ વિશે. મૂર્તિમાન,
સાક્ષાત, પ્રત્યક્ષ.

મૃ (મ્રિય્) ગ. ૬, આત્મને.
મરવું.

મૃગ ગ. ૧૦, આત્મને. શોધવું.

મૃગ પુ. હરણ.

મૃત્યુ પુ. મોત.

મેઘ પુ. વાદળ.

મેઘજાલ ન. વાદળનો જથ્થો.

મેદિની સ્ત્રી. પૃથ્વી.

મેધાવિન્ વિશે. બુદ્ધિમાન,
ડાહું.

મેલ પુ. સંપ.

મૈત્રાવરુણ પુ. સોમયમ કરા-
વનારમાંનો એક યાજ્ઞક.

મોક્ષ પુ. મોક્ષ.

મોદક પુ. લાકડું.

મૌન ન. મુગાપણું.

ય.

યક્ષ પુ. યક્ષ, કુખેરનો સેવક.

યજ્ઞ ગ. ૧, ઉભય. પૂજવું,
યમ કરવો.

યજમાન પુ. યજમાન, યજ્ઞ
કરનાર.

યજ્ઞિય વિશે. યજ્ઞસંબંધી,
યજ્ઞનું.

યત્ ગ. ૧, આત્મને. મથવું,
મહેનત કરવી.

યતિ પુ. યોગી.

યતઃ (અવ્યય) જોથી, કારણ કે.

યત્ન પુ. પ્રયત્ન.

યત્ર (અવ્યય) જ્યાં.

યથા (અવ્યય) જે પ્રમાણે,
જેમ.

યદા (અવ્યય) જ્યારે.

યદિ (અવ્યય) જો.

યન્ત્ર પુ. યંત્ર, સાંચો.

યશસ્ ન. જશ.

યશસ્વત્ વિશે. પ્રખ્યાત.

યાચ્ ગ. ૧, ઉભય. યાચવું,
માગવું.

યાચક પુ. યાચક, માગનાર.

યાત (યા નો ભૂ. કૃ.) ગયેલો.

યા-ઉપ. આ સાથે, આવવું;

-ઉપ. સમ + આ સાથે,
આવવું (સમાયત ભૂ. કૃ.).

યાતૃ સ્ત્રી. દેરાણી કે જોડાણી.

યાત્રિક પુ. જાત્રાળુ.

યાવત્ (અવ્યય) જ્યાં સુધી.

યુક્ત (યુજ્ નો ભૂ. કૃ.) જોડ-
ડાયલું, યુક્ત.

યુદ્ધ ન. લડાઈ.

યુધ્ સ્ત્રી. લડાઈ.

યુધ્ ગ. ૪, આત્મને. લડવું.

યૂથ ન. ટોળું.

યોગિન્ પુ. યોગી. [ગાઉ.

યોજન ન. જોડન, ચાર

યોધ પુ. લડવૈયો.

ર.

રક્ષ ગ. ૧, પરસ્મૈ. અચાવ-
વું, સંભાળવું, રક્ષણ કરવું.

રક્ષણ ન. રક્ષણ; અચાવ.

રક્ષસ્ ન. રક્ષસ.

રક્ષા સ્ત્રી. રક્ષા, અચાવ, રક્ષણ.

રક્ષિત (રક્ષ નો ભૂ. કૃ.)

અચાવાયલું, રક્ષાયલું.

રક્ષિતૃ પુ. રક્ષક;—વિશે.

રક્ષણ કરનાર.

रघु पु. (गङ्गा.) रघुराजना
वंशज.

रच् ग. १०, रच्युं, गोडवयुं.

रजनी स्त्री. रात.

रज्जु स्त्री. दोरडी.

रजस् न. धुण, पराग.

रति स्त्री. कामदेवनी स्त्रीयुं
नाम, गुरी, मण.

रत्न न. रत्न.

रथ पु. रथ.

रथ्या स्त्री. शरी.

रभ ग. १, आत्मने. हाथमां
लेयुं;—आ साथे, रात्र करयुं.

रम् ग. १, आत्मने. रमयुं.

रमण पु. बहालो, धणी.

रमा स्त्री. लक्ष्मी.

रवि पु. सूर्य.

रस पु. रस.

राक्षस पु. राक्षस.

राजद्वार न. (द्वार न.
पारणुं) दरबार, सरकार
कचेरी.

राजन् पु. राज.

राज्ञी स्त्री. राज्ञी.

राज्य न. राज्य.

राज्यलोभाकृष्ट विरो. (राज्य
न. राज्य, लोभ पु. लोभ,
आकृष्ट प्रेमाययुं), राज्यना
लोभधी प्रेमाययुं.

रात्रि स्त्री. रात.

राम पु. विशेष नाम.

रावण पु. रामनो रात्रु, लंका-
नो राज.

राशि पु. ढगला.

रीति स्त्री. रीत.

रुच् ग. १, आत्मने. गमयुं.
रुद् रडयुं.

रुग् ग. ४, आत्मने.—उप-
सर्ग अनु साथे मानयुं,
तामे थयुं.

रुह ग. १, परस्मै. गिगयुं;
आ साथे, यडयुं.

रेरे (अव्यय) अरे!

ल.

लक्ष्मण पु. रामनो भाई.

लक्ष्मी स्त्री. लक्ष्मी.

लग्नवेला स्त्री. मुहूर्तनी घडी.

लङ्गु ग. १, आत्मने. ओण-
गयुं; हराययुं.

लज्ज ग. ६, आत्मने. ला-
नयुं, शरमायुं.

लज्जा स्त्री. लान.

लता स्त्री. वेल.

लतागृह न. लतामंडप, मां-
डपो.

लभ् ग. १, आत्मने. मेणययुं.

લભ્ ગ. ૧, આત્મને.-અવ
સાથે, આશરે લેવા,
પકડવું.

લલના સ્ત્રી. સ્ત્રી.

લવ પુ. રામનો પુત્ર.

લવણ ન. મીઠું; વિશે. ખાં.

લાઙ્ગુલ ન. પુછડું.

લિંગ પુ. જાતિ (=સ્ત્રીવર્ગમાં
કે પુરુષવર્ગમાં હોવાપણું).

લુટ્ ગ. ૪, પરસ્મૈ. આજો-
ટવું, લોટવું.

લુભ્ ગ. ૪, તથા ગ. ૬, પ-
રસ્મૈ. તકાસવું, લોભ રાખ-
વા, મોહિત થવું.

લોક પુ. લોક, દુનિયા.

લોભ પુ. લોભ.

વ.

વંશ પુ. વંશ, કુળ.

વક્ષસ્ ન. છાતી.

વચન ન. વચન.

વચસ્ ન. વચન.

વચ્ચક પુ. ડગારો.

વત્સ પુ. બચ્ચું.

વદ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ. કહેવું.

વધ પુ. વધ, મારવું તે.

વધૂ સ્ત્રી. વહૂ, જીવાન સ્ત્રી.

વન ન. વન.

વનવાસિન્ વિશે. વનમાં
રહેનાર.

વનૌકસ્ પુ. વનમાં રહેનાર.

વન્દ ગ. ૧, આત્મને. નમવું.

વયસ્ ન. ઉમર.

વયસ્ય પુ. મિત્ર.

વગ્તલુ વિશે. ખૂબસુરત અં-
ગવાળું; દેખાવડું.

વગ્મ (અચ્ચ) બેહેતર, ઠીક.

વગ્રહ પુ. કુદકર, ખુંડ.

વર્ણ ગ. ૧૦, વખાણવું,
વર્ણવું.

વર્ણ પુ. જાત, રંગ.

વર્ત્મન્ ન. રસ્તો.

વલ્લભ પુ. બહાલો.

વશા સ્ત્રી. હાથણી.

વસ ગ. ૧, પરસ્મૈ. રહેવું,
વસવું;-અધિ સાથે, રહેવું.

વસત્ (વસ્ નો વ. ૬.) વસવું.

વસતિ સ્ત્રી. રહેઠાણ.

વસન ન. વસ્ત્ર.

વસન્ત પુ. વસંત ઋતુ.

વસુ ન. ધન.

વસુદેવ પુ. કૃષ્ણનો બાપ.

વસુધા સ્ત્રી. પૃથ્વી.

વસ્તુ ન. વાસ્તવિક પદાર્થ,
વસ્તુ.

વસ્ત્ર ન. વસ્ત્ર.

વહ્ ગ. ૧, ઉભય. વહેવું,
વહવું, લઈ જવું.

વા (અઅય) અથવા.
 વાકપટુતા સ્ત્રી. (પટુતા સ્ત્રી.
 હુંશિયારી) બેલવાની છટા.
 વાચ્ સ્ત્રી. વાણી.
 વાચ્ચા સ્ત્રી. વાણી.
 વાઙ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ. ૪/૨૭વું.
 વાળી સ્ત્રી. વાણી.
 વાત પુ. પવન.
 વાતાયન ન. યારી.
 વાદ્ ગ. ૧૦, આત્મને.-આધિ
 સાથે, નમવું.
 વાપી સ્ત્રી. વાવ.
 વાયસ પુ. કાગડો.
 વાયુ પુ. વાયુ.
 વારિ ન. પાણી.
 વાર્તા સ્ત્રી. વાત.
 વાસ પુ. વાસ.
 વાસિત વિશે. ખુરાબોદાર.
 વાસુદેવ પુ. કૃષ્ણ.
 વિગ્રહસંધિ પુ. (વિગ્રહ પુ.
 લગઈ. સંધિ પુ. સલાહ)
 લગઈ અને સલાહ.
 વિચિત્ર વિશે, વિચિત્ર, રંગ-
 બેરંગી.
 વિત્ત ન. દોલત, ધન.
 વિદ્ [વિન્દ્] ગ. ૬, ઉભય.
 મેળવવું.
 વિદ્ ગ. ૪, આત્મને. હોવું.

વિદ્યુત સ્ત્રી. વીજળી.
 વિદ્વત્ત્વ ન. વિદ્વતા, વિદ્વાન-
 પણું.
 વિદ્વસ્ વિશે. વિદ્વાન, બહેલું.
 વિધિ પુ. વિધિ, ધર્મશાસ્ત્રની
 આગા.
 વિધેય વિશે. કરવા યોગ્ય.
 વિનય પુ. વિનય, નમ્રતા.
 વિના (અઅય) વિના,
 સિવાય.
 વિપત્તિ સ્ત્રી. આફત.
 વિપદ્ સ્ત્રી. આફત.
 વિપ્રિય ન. અપ્રિય, તકસીર;
 -વિશે. અણગમતું.
 વિમાર્ગ પુ. આડો રસ્તો.
 વિમુખ વિશે. અવળા મ્હોં-
 વાળું.
 વિચિત્ર ન. આકાશ.
 વિયોગ પુ. વિયોગ.
 વિગત પુ. ચીસ.
 વિવર ન. ચુંકા.
 વિવાહ પુ. વિવાહ.
 વિશ્ ગ. ૬, પરસ્મૈ. ખેસવું;
 -ઉપ સાથે, ખેસવું.
 વિશુદ્ધ {વિ (ઉપ.) + શુધ્ ગ.
 ૪, પરસ્મૈ. નો બૂ. કૃ.} શુદ્ધ.
 વિશ્રામહેતો: (વિશ્રામ પુ. વિ-
 સામા અને હેતુ પુ. સખા,
 એ રાખેના સમાસ વિશ્રા-

મહેતુ પુ. ની પંચમી વિભ-
ક્તિનું એકવચન) વિશામી
આવાના સખખથી.
વિશ્વ ન. વિશ્વ.
વિશ્વકર્મન પુ. વિશ્વકર્મા.
વિશ્વામિત્ર પુ. એક ઋષિ.
વિશ્વાસકારણ ન. (વિશ્વાસ
પુ. ભરેસો, કારણ ન. કા-
રણ) વિશ્વાસનું કારણ.
વિષ ન. ઝેર.
વિષ્ણુ પુ. વિષ્ણુ.
વિહગ પુ. પક્ષી.
વિહિત {વિ (ઉપ.) + ધા નો
બૂ. કૃ.} ફરમાવેલું, સ્થાપેલું.
વીથિ સ્ત્રી. રસ્તો.
વીર પુ. શૂરો, લઢવૈયો.
વૃ-ઉપસર્ગ પરિ સાથે, વિઠાળવું,
ધેરવું.
વૃક્ષ પુ. ઝાડ.
વૃત્ ગ. ૧, આત્મને. હેવું; -નિ
સાથે, પાછા આપવું.
વૃત્-ઉપસર્ગ પ્ર સાથે, શર ક-
રવું, લઈ બેસવું.
વૃત્-ઉપસર્ગ પરા સાથે, પાછા
વળવું; પરાવૃત્ત્ય પાછા વળીને.
વૃત્તિ સ્ત્રી. ધંધો.
વૃથા (અવ્યય) ફોગટ.
વૃધ્ ગ. ૧, આત્મને. વધવું.
વૃષ પુ. બળદ.

વૃષભધ્વજ પુ. મહાદેવ.
વેદ પુ. વેદ.
વેધસ્ પુ. ધ્રુવા.
વેપ ગ. ૧, આત્મને. ધૂળવું,
થરથરવું.
વૈયાત્ય ન. મૂર્ખામી.
વ્યથા સ્ત્રી. પીડા, ઈન્ન.
વ્યસન ન. દુઃખ, સંકટ, ટેવ,
લત.
વ્યાઘ્ર પુ. વાઘ.
વ્યાધ પુ. પારશી.
વ્યાધિ પુ. રોગ.
વ્રજ ગ. ૧. પરરમૈ. જવું.
વ્રીહિ પુ. વહી કે વહીના ઘણો.

શ.

શંસ્ ગ. ૧, પરરમૈ. વપ્પાણવું
કહેવું.
શંસ્-ઉપસર્ગ આ સાથે, ગ. ૧.
આત્મને. આશા રાખવી,
તકાસવું.
શકુન્તલા સ્ત્રી. વિશેષ નામ.
શક્ક ગ. ૧, આત્મને. વહેમ
આણવો, શંકા લેવી.
શક્કા સ્ત્રી. શંકા, વહેમ.
શઠ પુ. ભ્રષ્ટો, ડગ.
શત ન. સો, શતક.
શત્રુ પુ. શત્રુ, દુશ્મન.

રાત્રુવિગ્રહ પુ. રાત્રુ સાથે જ-
ગર્હ.

રામ્ [શામ્] ગ. ૪, પરસ્મૈ.
શાંત થવું.

રામ્બૂક પુ. વિશેષ નામ.

રામ્મુ પુ. શિવ, મહાદેવ.

રામ્ પુ. વીર.

રામ્દ સ્ત્રી. રામદ નુ.

રામીર ન. રાસીર.

રામીરસ્ય વિશે. શરીરમાં
રહેતું.

રામ્યા સ્ત્રી. પથારી, સેજ.

રાવ ન. મુડું, રાખ.

રાન્તા સ્ત્રી. રામની બહેન.

રાન્તિ સ્ત્રી. શાંતિ.

રાલા સ્ત્રી. શાળા, સ્થળ.

રાસ રાજ્ય ચલાવવું.

રાસત્ (શાસ્ નો વ. કૃ.)
રાજ્ય કરવું.

રાસન ન. હુકમ.

રાસ્ત્ર ન. શાસ્ત્ર.

રાશ્ત્ર ગ. ૧, આત્મને. શી-
ખવું.

રાશ્વર ન. શિખર.

રાશ્વરિન્ પુ. પર્વત.

રાશ્મ ન. માથું, શિર.

રાલા સ્ત્રી. પથર.

રાવ ન. કલ્યાણ.

રાવાલય ન. શિવનું દેહ.

રાશિશિર પુ. કે ન. રાશિર નુ.

રાશિ પુ. બાળક.

રાશિય પુ. શિષ્ય, વિદ્યાર્થી.

રાશિર્ષ ન. માથું.

રાશુક પુ. પોપટ.

રાશુચ ગ. ૧, પરસ્મૈ. રોમવું,
રોક કરવો.

રાશુમ ગ. ૧, આત્મને. શાભવું,
ધરાત હોવું.

રાશુમ વિશે. સાહે.

રાશુવ ગ. ૪, પરસ્મૈ. સુકાવું.

રાશુદ્ર પુ. શુદ્ર.

રાશુદ્રક પુ. વિશેષ નામ.

રાશુગાલ પુ. શિયાળ.

રાશુભન વિશે. સાહે.

રાશુમા સ્ત્રી. શોભા.

રાશુશાન ન. રમશાન.

રાશુમ [રાશુમ્] ગ. ૪, પર-
સ્મૈ. થાકવું.

રાશુવળ ન. સાંભળવું.

રાશુ ગ. ૧, ઉભય.-ઉપસર્ગ
આ સાથે, આશરે જવું-રહેવું;
રાશુએ જવું.

રાશુમત્ વિશે. આપ્તાદ, સુખી.

રાશુષેણ પુ. વિશેષ નામ.

રાશુ સાંભળવું.

રાશુતિ સ્ત્રી. કાન, વેદ.

રાશુતિમત્ વિશે. વેદ જાણનાર,
વેદપારંગત.

શ્રેષ્ઠ વિશે. શ્રેષ્ઠ.

શ્રેયસ્ વિશે. બહેતર, કલ્યા-
ણકારક.

શ્રોત્ર વિશે. સાંભળનાર,
શ્રોતા.

શ્લાઘ્ ગ. ૧, આત્મને. વખા-
ણવું.

શ્લોક પુ. કે ન. કવિતા, શ્લોક-
ક, છંદ.

શ્વશ્રૂ સ્ત્રી. સાસુ.

શ્વસ્ (અવ્યય) આવતી કાલે.

શ્વાપદ પુ. શિકારી પ્રાણી.

શ્વેત વિશે. ધોળું.

સ.

સંકટ ન. સંકટ, સંકડામણ.

સંગીત ન. ગાયન, સંગીત.

સંગમોત્સુક વિશે. મેળાપને
માટે આતુર, મળવાને હંતે-
બાર.

સંતપ્ત {સં (ઉપ.) + તપ્ નો
ભૂ. કૃ.} તપેલું, બળેલું.

સંદેશ પુ. સંદેશો.

સંનિધિ પુ. પડોરા.

સંપદ્ સ્ત્રી. સંપત્તિ, આપ્તાલી.

સંપર્ક પુ. સંબંધ, સંસર્ગ.

સંભાર પુ. તૈયારી.

સંશ્રય પુ. આશ્રય.

સંસાર પુ. સંસાર, ભવ, દુનિયા.

સહિ પુ. મિત્ર, દોસ્તદાર.

સહી સ્ત્રી. બહેનપણી.

સચિવ પુ. આમ, મિત્ર.

સત્તત્ત્વ ન. ખરેખર્સ તત્વ.

સત્ય ન. સત્ય.

સત્યમ્ (અવ્યય) ખરેખાત.

સત્વરમ્ (અવ્યય) જલદી.

સદ્ [સીદ્] ગ. ૧, પરસ્મૈ.

—અવ સાથે, દુઃખી થવું.

સદ્-ઉપસર્ગ નિ સાથે [નિષીદ્],
ગ. ૧, પરસ્મૈ. બેસવું.

સદસ્ સ્ત્રી. કે. ન. સભા.

સદા (અવ્યય) હમેશા.

સદાચાર પુ. સદાચાર.

સન્ (અસ્ ના વ. કૃ. સત્ નું
પુ. પ્રથમાનું એ.વ.), છતો.

સભા સ્ત્રી. સભા, ઘર.

સમચિત્ત વિશે. (સમ વિશે.

સરખું અને ચિત્ત ન.

ચિત્ત) સરખા દિલવાળું,

સમાન ગણતું.

સમરાઙ્ગન ન. રણબુમિ.

સમર્થ વિશે. સમર્થ.

સમાજ પુ. સભા, મંડળ.

સમુદ્ર પુ. સમુદ્ર, દરિયો.

સરસ્ ન. સરોવર.

સર્પ પુ. સાપ.

સર્વત્ર (અવ્યય) બધે.

સર્વદા (અવ્યય) હમેશા.
 સવિતૃ પુ. સૂર્ય.
 સર્વેષ્ટ પુ. સારથિ.
 સહ ગ. ૧, આત્મને. સહેવું.
 સહ (અવ્યય) સાથે.
 સહચરી સ્ત્રી. સહિયર, સાળ-
 તણ, સાળતમાં રહેનારી.
 સાક્ષિન્ પુ. સાક્ષી.
 સાધયિતવ્ય વિશે. કર્તવ્ય
 (વસ્તુ).
 સાધુ પુ. સત્પુરુષ; -વિશે. સાહે.
 સાન્ત્ ગ. ૧૦, સાંત પાડવું.
 સારઙ્ગ પુ. હરણ.
 સારથિ પુ. સારથિ.
 સાર્થ પુ. યોગું, કાફલો, સાથ.
 સાષ્ટાઙ્ગપાતમ્ (સામાસિક
 અવ્યય) સાષ્ટાંગ નમસ્કા-
 રસાથે.
 સિંહ પુ. સિંહ.
 સિચ્ [સિચ્] ગ. ૬, ઉભય.
 સિચ્વું, છાંટવું.
 સીતા સ્ત્રી. વિશેષનામ.
 સુ (નામને આરંભે અવ્યય
 તરીકે) સાહે.
 સુકૃત ન. }
 સુકૃતિ સ્ત્રી. } સત્કર્મ.
 સુચરિત ન. }
 સુખ ન. સુખ.
 સુખભાજ વિશે. સુખી.

સુખલેશ પુ. (લેશ પુ. અંશ.)
 સુખનો અંશ.
 સુગન્ધિ વિશે. સુવાસિત, ખુ-
 રાખોદાર.
 સુમન્ત્ર પુ. રામનો સારથિ.
 સુરભિ વિશે. ખુરાખોદાર.
 સુવર્ણ ન. સોનું.
 સુવૃત્ત વિશે. સારી ચાલનું.
 સુષ્ટ (અવ્યય) બેરા, ઠીક.
 સુહૃદ્ પુ. મિત્ર.
 સૂક્ત ન. વેદનો મંત્ર.
 સૂત્રધાર પુ. સૂત્રધાર.
 સૂદ ગ. ૧૦, —નિ સાથે [નિ-
 પૂદ], નાશ કરવો, ફના
 કરવું.
 સૂદ પુ. રસોધાનો.
 સૂનુ પુ. દીકરો.
 સૂર્ય પુ. સૂર્ય.
 સૃ ગ. ૧, પસરમે. સરકવું, ખ-
 સવું, જવું.
 સૃ-ઉપસર્ગ પ્ર સાથે, પસરવું.
 સૃજ્ ગ. ૬, પસરમે. સરજવું,
 નિપજાવવું.
 સૃષ્ટિ સ્ત્રી. મૃષ્ટિ.
 સેના સ્ત્રી. સેના.
 સેનાપતિ પુ. સેનાપતિ, લશ્ક-
 રનો સરદાર.
 સેવ્ ગ. ૧, આત્મને. સેવવું;

—ઉપસર્ગ પરિ સાથે, સેવવું,
અંગીકાર કરવું.
સૈનિક પુ. લશ્કરી સિપાઈ,
લડવૈયો. [રસ.
સોમ પુ. સોમવલ્લી કે સોમ-
સોમવાસર પુ. સોમવાર.
સોઢ (સહ નો ભૂ. કૃ.) સહે-
વાયવું. [સુરતી.
સૌન્દર્ય ન. સુંદરપણું, ખૂબ-
સુતિ સ્ત્રી. વખાણ, પ્રાર્થના.
સ્તેન પુ. ચાર.
સ્ત્રીરત્ન ન. રત્નરૂપ સ્ત્રી.
સ્થા [તિષ્ઠ] ગ. ૧, પરસ્મૈ.
ઊભા રહેવું (કર્મણિરૂપ
સ્થી).
સ્થા-ઉપસર્ગ ઉત્ સાથે, ઊઠવું.
સ્નિહ ગ. ૪, પરસ્મૈ. સ્નેહ
રાખવો.
સ્પન્દ ગ. ૧, આત્મને. ફરક-
વું, ધડકવું.
સ્પર્ધ ગ. ૧, આત્મને. ખરે-
ખરી કરવી, સરસાઈ કરવી.
સ્પૃશ્ ગ. ૬, પરસ્મૈ. અડકવું.
સ્પૃષ્ (સ્પૃશ્ નો ભૂ. કૃ.)
અડકેલું.
સ્પૃહ્ ગ. ૧૦, અહાવું, અંમ-
વું, તૂળણ રાખવી.
સ્ફુર્ ગ. ૬, પરસ્મૈ. ધડકવું,
ફરકવું, તરફડવું.

સ્મિ ગ. ૧, આત્મને. હસવું,
મોં મલકાવવું—ઉપસર્ગ વિ
સાથે, આશ્ચર્ય પામવું.
સ્મૃ ગ. ૧, પરસ્મૈ. સંભારવું,
યાદ રાખવું;—ઉપસર્ગ વિ
સાથે, વીસરવું, ભુલી જવું.
સ્મૃતિ સ્ત્રી. યાદદારતા; સ્મૃતિ
(ધર્મશાસ્ત્ર).
સંસ્ ગ. ૧, આત્મને. ખરવું.
સપ્ત પુ. મૃષ્ટિકર્તા;—વિરો-
સરજનાર.
સ્વકૃત્ય ન. પોતાની ફરજ.
સ્વદેશ પુ. (સ્વ પોતાનો અને
દેશ પુ. મુલક), સ્વદેશ.
સ્વપ્ન ન. રામણું.
સ્વર્ગ પુ. સ્વર્ગ.
સ્વવિષય પુ. (વિષય પુ. મુ-
લક) પોતાનો મુનક.
સ્વસૃ સ્ત્રી. બહેન. [લ્યાણ.
સ્વસ્તિ (અવ્યય) અખંડ ક-
સ્વાસ્થ્ય ન. સ્વસ્થતા, શાંતિ.
સ્વાદ્ ગ. ૧, આત્મને. આપવું,
ભાવવું.
સ્વામિગુણોપેત વિરો. (સ્વામિન્
ધણી, ગુણ ગુણ, અને ઉપેત
યુક્ત) ધણીના ગુણોથી
યુક્ત.
સ્વામિન્ પુ. ધણી.
સ્ત્રીય વિરો. પોતાનું.

હ.

હન્ હણુવું.

હરિ પુ. વિરોધ નામ.

હરિણ પુ. હરણુ.

હર્મ્ય ન. હવેલી.

હલાહલ ન. હળાહળ, ઝેર.

હવિસ્ ન. અગ્નિદાન.

હસ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ.—ઉપસર્ગ

વિ સાથે, મશ્કરીમાં હસવું.

હસ્ત પુ. હાથ.

હિ—ઉપસર્ગ પ્ર સાથે, મોકલવું.

હિત વિશે. હિતકારક;—ન.

ભલું, હિત.

હિમ ન. ઘરફ.

હુતમુજ્ પુ. અગ્નિ.

હ ગ. ૧, ઉભય. લઈ લેવું,

હરી જવું—ઉપસર્ગ આ સાથે,

ખાવું કે યજ્ઞ કરવો;—ઉપ-

સર્ગ પ્ર સાથે, મારવું;—ઉપ-

સર્ગ વિ સાથે, કીડા કરવી.

હૃદય ન. હૈયું.

હે (અવ્યય) અહો, અરે.

હ્યસ્ (અવ્યય) ગાંધ કાલે.

ઠહે ગ. ૧, ઉભય. ખોલાવવું.

ગુજરાતી સંસ્કૃત શબ્દકોશ.

અખંડ કુલ્યાણ સ્વસ્તિ અવ્યય.

અગ્નિ અગ્નિ પુ.; હૃતમુજ પુ;

અગાશી પ્રાસાદતલ ન. (પ્રા-
સાદ મહેલ અને તલ
પૃષ્ઠ).

અગોચર અભૂમિ સ્ત્રી.

અંગીકાર કરવું પરિ (ઉપ.) +
સેવ્ ગ. ૧, આત્મને.

અજ્ઞાન અજ્ઞાન ન.

અટકાવાયલું કુણ્ઠિત (કુણ્ઠ
નો ભૂ. કૃ.).

અડકવું સ્પૃશ્ ગ. ૬, પરસ્મૈ.

અડકેલું સ્પૃષ્ટ (સ્પૃશ્ નો ભૂ.

અડદ માષ પુ. [કૃ.)

અણુગમતું વિપ્રિય વિશે.

અણુભરસાધર અવિશ્વાસ્ય
વિશે.

અત્યંત અતીવ અવ્યય ; પરમ
વિશે. પ્રકર્ષ પુ.

અથવા અથવા અવ્યય; ઉત
અવ્યય; વા અવ્યય.

અધિકાર આપવો અધિકૃ
૬ અધિ (ઉપ.) + કૃ. ૬.

અધિપતિ અધિપતિ પુ.

અનર્થ અનર્થ પુ.

અનાજ ધાન્ય ન.

અનાથ અશરણ વિરો.

અનિષ્ઠ અનર્થ પુ.

અનુભવવું અનુ (ઉપ.) + भू
ગ. ૧, પરસ્મૈ.

અનુસરવું અનુ (ઉપ.) + સૃ
ગ. ૧, પરસ્મૈ; અનુ (ઉપ.)

+ ગમ્ [ગચ્છ] ગ. ૧,
પરસ્મૈ.

અને ચ અવ્યય.

અંતઃપુરનો વડા અધિકારી
કચ્છુકિન્ પુ.

અંતરાય આવરણ ન.

અંધાઈ તમસ્ ન. [પુ.

અપરાધનો લેશ. અપરાધલવ

અપવિત્ર કરાયલું દૂષિત (દૂષ
નો ભૂ. કૃ.).

અભિષેક કરવાને અભિષેક્તુમ્
૬ અભિ (ઉપ.) + સિચ્

નો હે. કૃ. ૬.

અભ્યાસ અધ્યયન ન.

અંખોડા કબરી સ્ત્રી.

અરે મોસ્ અવ્યય; હે અવ્યય.

अर्ध अर्ध न.
 अवता अवधीर्णा स्त्री.
 अवदशा दुर्दशा स्त्री.
 अवाज ध्वनि पु.
 अवगाहोवाणुं विमुख विरो.
 अविषय अभूमि स्त्री.
 असत्य अनृत न.; असत्य न.
 अस्थिर अधुव विरो.
 अहिं अत्र अव्यय.
 अहो भोस् अव्यय.

आ.

आंप्प नयन न.; चक्षुस् न.;
 नेत्र न.
 आंसु अश्रु न.
 आकाश अम्बर न.; वियत्
 न.; आकाश पु. न;
 नभस् न.
 आगण पुरः अव्यय.
 आचरयुं आ (उप.) + चर्
 ग. १, परस्मै.
 आचार्य आचार्य पु.
 आच्छादन आवरण न.
 आज अद्य अव्यय.
 आज्ञा आदेश पु.; आज्ञा स्त्री.
 आडा रस्ते विमार्ग पु.
 आणुयुं आ (उप.) + नी ग.
 १, उभय.
 आत्मा आत्मन् पु.

आथी अतः अव्यय.
 आदर आदर पु.
 आप भवत् सर्व.
 आपनार दातृ विरो.
 आपनी हृष्टुर भवत्सकाश
 पु. (भवत् सर्व. आप अने
 सकाश पु. पडोरा).
 आपयुं दा [यच्छ्] ग. १,
 परस्मै. (कर्मणिश्च दी).
 आइत आपद् स्त्री.; विपद्
 स्त्री.; विपत्ति स्त्री.
 आआ श्रीमत विरो.
 आआदी भूति स्त्री.; संपद्
 आरंभ आरम्भ पु. [स्त्री.
 आरोप आगेप पु.
 आर्य आर्य पु.
 आवती काले श्वस् अव्यय.
 आशरे जयुं आ (उप.) + श्रि
 ग. १, उभय.
 आशरो लेवो अव (उप.) +
 लम्ब ग. १, आत्मने.
 आशा राज्यवी आ (उप.) +
 शंस् ग. १, आत्मने.
 आश्वर्य पामयुं वि (उप.) +
 स्मि ग. १, आत्मने.
 आश्रय संश्रय पु.
 आश्रित अनुजीविन् विरो.
 आसन. आसन न.
 आणोयुं लुट् ग. ४, परस्मै.

ઈ.

ઈન્દ્રેજ આજ્ઞલભૌમ પુ.
 ઈન્દ્રાંડ આજ્ઞલભૌમ સ્ત્રી.
 ઈન્દ્રિયું ઇષ્ [ઈન્દ્ર] ગ. ૧,
 પરસ્મૈ.; વાન્દ્ર ગ. ૧, પર-
 સ્મૈ.
 ઈન્દ્રિયા અભિરુચિ સ્ત્રી.; અભિ-
 લાષ પુ.; ઇચ્છા સ્ત્રી.
 ઈન્દ્રિયું ઇષ્ટ (ઈષ્ ગ. ૧, નો
 ભૂ. કૃ.).
 ઈન્દ્રિ અહિત ન.; વ્યથા સ્ત્રી.
 ઈન્દ્રિયાની કચેરી ન્યાયસભા
 સ્ત્રી.
 ઈન્દ્રામ પાગ્નિતોષિક ન.
 ઈન્દ્રની રાજધાની અમરાવતી
 સ્ત્રી.

ઉ.

ઉગ્ર ચણ્ડ વિશે.
 ઉત્કૃષ્ટતા પ્રકર્ષ પુ.
 ઉત્પત્તિ પ્રભવ પુ.
 ઉત્પન્ન થવું જન્ [જા] ગ. ૪,
 આત્મને.; ઉત્ (ઉપ.) + મૂ
 ગ. ૧, પરસ્મૈ.; ઉત્ (ઉપ.)
 + પદ્ ગ. ૪, આત્મને. •
 ઉત્પત્તિસ્થાન પ્રભવ પુ.
 ઉત્સાહ ઉત્સાહ પુ.
 ઉદ્યમ ઉદ્યમ પુ.

ઉદ્યમ જેવું ઉદ્યમસમ વિશે.
 ઉદ્યોગ ઉદ્યોગ પુ.
 ઉન્દાળો ગ્રીષ્મ પુ.
 ઉપકાર ઉપકાર પુ.
 ઉપનવાયલું નિર્મિત {નિર
 (ઉપ.) + મા નો ભૂ. કૃ.}
 ઉપદેશ ઉપદેશ પુ.
 ઉપરી અધિપતિ પુ.
 ઉપાય ઉપાય પુ.
 ઉંમર વયસ્ ન.
 ઉવેપ્પવું ઉપ (ઉપ.) ઈન્દ્ર ગ.
 ૧, આત્મને.

ઊ.

ઊગવું રુદ્ધ ગ. ૧, પરસ્મૈ.
 ઊડવું ઉત્ (ઉપ.) + સ્થા
 [તિષ્ઠ] ગ. ૧, પરસ્મૈ.
 ઊઠીને ઉત્થાય {ઉદ્ (ઉપ.) +
 સ્થા નો અપ્યય ભૂ. કૃ.}
 ઊતરવું અવતરત્ {અવ (ઉપ.)
 + તૃ ગ. ૧, પરસ્મૈ. નો
 વ. કૃ.}
 ઊતરવું અવ (ઉપ.) + તૃ.
 ઊભા રહેવું સ્થા [તિષ્ઠ] ગ.
 ૧, પરસ્મૈ.
 ઊભેલું તસ્થિવસ્ વિશે.

ઋ.

ઋષિ ઋષિ પુ.

अे.

अेक एक सर्व.

अेकहा भगवुं सम (७५.) +

गम् [गच्छ] आत्मने.

अे प्रमाणे एवम् अव्यय.

अेम इति अव्यय.

अेनी रीते इत्थम् अव्यय.

ओ.

ओम्नय उत्सव पु.

ओपाववुं कश् ग. १, आ-
त्मने.

ओसउ अगद् पु.

ओणंगवुं तृ ग. १, परस्मै;

पार ग. १; लङ् ग. १,

आत्मने.; सम् के उत्

(७५.) + तृ ग. १, परस्मै.

ऊ.

ऊं कण्ठ पु.

ऊथा कथा स्त्री.

ऊद्ये नहि न कदापि अव्यय.

ऊनउवुं तुद् ग. ६, उभय.

ऊपट कपट न.

ऊमूल रामवुं अनु (७५.) +

मन् ग. ४, आत्मने.

ऊमूलेषुं प्रतिज्ञात {प्रति (७-

५.) + ज्ञा नो भू. कृ.}

ऊमण कमल न.; पद्म न.

ऊपवुं कम् ग. १, आत्मने.

ऊरतुं कुर्वत् (कृनो परस्मै. व.

कृ.); कुर्वाण (कृनो आत्मने.

व. कृ.)

ऊरनार कर्तृ विशे.

ऊरवा योग्य विधेय विशे.

ऊरायलुं निर्मित {निर (७५.)

+ मा नो भू. कृ. }; कृत

(कृ नो भू. कृ.); विहित

{वि (७५.) + धा नो भू. कृ.}.

ऊर्तव्य कर्तव्य न.

ऊलंक कलंक पु.

ऊल्याण कल्याण न.; भद्र न;

शिव न.

ऊल्याणकारक श्रेयस् विशे.

ऊवि कवि पु.

ऊविराज कवीश पु.

ऊहे छे व्रूते (ब्रू ग. २, नुं

आत्मने. वर्तमान प्र. पु.

अे. व.)

ऊहेषुं उक्त (वच् नो भू. कृ.).

ऊहेषुं कश् ग. १०; भाष् ग.

१, आत्मने.; शंस ग.

१, परस्मै; वद् ग. १,

परस्मै.

ऊणा कला स्त्री.

ऊडो तीर न.

ऊडो पितृव्य पु.

ऊगोडो वायस पु.

કાચ્ચો કૂર્મ પુ.

કાદવ પદ્મ પુ.

કાન કર્ણ પુ.; શ્રવણ પુ.;

શ્રુતિ સ્ત્રી.

કાંતિ કાન્તિ સ્ત્રી.

કાફો સાર્થ પુ.

કામ કર્મન ન; કૃતિ સ્ત્રી.

કામદું ચાપ ન.; ધનુસ્ ન.

કામદેવ મદન પુ.

કાર્તિક મહિનો કાર્તિક પુ.

કાળ કાલ પુ.

કિંવા અથવા અવ્યય.

કીર્તિ કીર્તિ સ્ત્રી.

કુંભાર કુમ્ભકાર પુ.

કુટુંબનું માણસ કુટુંબિન પુ.

કુબેર ધનપતિ પુ.

કુમારિકા કન્યા સ્ત્રી.; કુમારી સ્ત્રી.

કુરાળ કુશલિન્ વિશે.

કુળ વંશ પુ.

કુળવાન કુલીન વિશે.

કૂવો કૂપ પુ.

કૃપા કૃપા સ્ત્રી.

કે અથવા અવ્યય.

કેમ કથમ્ અવ્યય.

કેરી આન્ન ન.

કેવળ કેવલ વિશે.

કેદાળો લવનિત્ર ન.

કોરા કોશ પુ.

ક્યાં કા અવ્યય.

ક્યાંથી કુતઃ અવ્યય; કુત્ર અવ્યય.

ક્યારે કદા.

ક્લેશ ક્લેશ પુ.

ક્રીડા ક્રીડા સ્ત્રી.

ક્રીડા કરવી ક્રીડ્ ગ. ૧, આત્મને.

કૂર નૃશંસ વિશે.

ક્રોધ ક્રોધ પુ.

ક્ષમા ક્ષમા સ્ત્રી.

ખ.

ખંડ દ્વીપ પુ.

ખમવું ક્ષમ્ ગ. ૧, આત્મને.

ખરવું સ્વંસ્ ગ. ૧, આત્મને.

ખરાબ કામ દુષ્કૃતિ સ્ત્રી.

ખરાબ ચાલ દુરાચાર પુ.

ખરાબ માણસ દુર્જન પુ.

ખરીદાયલું ક્રીત (ક્રી નો બ્. કૃ.).

ખરેખર કિલ અવ્યય.

ખરેખરે તત્ત્વ સત્તત્ત્વ ન.

ખરેખાત સત્યં અવ્યય.

ખલાસી નાવિક પુ.

ખસવું સ્ત્ર ગ. ૧, પરસ્મે.

ખળખળવું ક્ષુભ્ ગ. ૪, પરસ્મે.

ખળાયલું કુણ્ઠિત (કુણ્ઠ નો બ્. કૃ.).

આરં લવણ વિશે.

આવું અદ્ ગ. ૨, ૫૨૨મૈ.; આ
(ઉપ) + હ ગ. ૧, ઉભય.;
મક્ષ ગ. ૧૦, ૫૨૨મૈ.

આસડું ઉપાનહ સ્ત્રી.

પુરાકારક આહ્વાદક વિશે.

પુરાઓદાર વાસિત વિશે.;
સુગન્ધિ વિશે.; સુગમિ
વિશે.

પુશી ગતિ સ્ત્રી.

પુશી કરવું પ્રી [પ્રીણ] ગ.
૧૦; મુદ્ ગ. ૧, આત્મને;
પ્ર (ઉપ.) + મુદ્ ગ. ૧,
આત્મને.

પૂખસુરત દર્શનીય વિશે. પૂ-
ખસુરત (સ્ત્રી.)વરતનુ વિશે.

પૂખસુરતી સૌન્દર્ય સ્ત્રી.

ખેડુત કૃષીવલ પુ.

ખેલવું ક્રીડ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.

ખાદ્યું લવ્ ગ. ૧, ઉભય.

ખાદ્યું ઉત્ત્વાત { ઉત્ (ઉપ.)
+ લવ્ ગો ભૂ. કૃ. }.

ખાળામાં ખેડું ઉત્સન્નવર્તિન્
વિશે. (ઉત્સન્ન પુ. ખાળા).

ગ.

ગર્ધ કાલે હ્યસ્ અવ્યય.

ગંગા ગઙ્ગા સ્ત્રી.; માગીરથી
સ્ત્રી.

ગણવું ગણ ગ. ૧૦.

ગતિ ગતિ સ્ત્રી.

ગભરાવું ક્ષુભ ગ. ૪, ૫૨૨મૈ.

ગમવું રુચ્ ગ. ૧, આત્મને.

ગયેલું ગત (ગમ્ ગો ભૂ. કૃ.);
યાત (યા ગો ભૂ. કૃ.).

ગરમ ચણ્ડ વિશે.

ગરીબ દીન વિશે.

ગરીબપણું દારિદ્ર્ય ન.; દૈન્ય
ન.

ગૈયો ગાયક પુ.

ગળવું ગલ્ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.
દુ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.

ગાંડ થવું મદ્ [માદ્] ગ.
૪, ૫૨૨મૈ.

ગાઉ કોશ પુ.

ગાય ધેનુ સ્ત્રી.

ગાયન ગાન ન.; સજ્જીત ન.

ગાયત્રી ક્રોઢ ગોષ્ઠ પુ. કે ન.

ગાલ કપોલ પુ.

ગાવું ગૈ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.

ગીત ગીત ન.

ગુણ ગુણ પુ.

ગુંણ બાણનાર ગુણજ વિશે.

ગુણવાન ગુણવત્ વિશે.; ગુ-
ણિન્ વિશે.

ગુન્દેગાર અપરાધિન્ વિશે.

मुन्ने अवगव पु.

मुक्ष विवर न.

मुस्सेथवुं कुण ग. ४, परस्मै.;

कुष ग. ४, परस्मै.

गोक्षवुं रच्च ग. १०.

गोत्र गोत्र न.

गोवाण गोप पु.

ध.

धरारत छेवुं शुभ ग. १, आ-
त्मने.

धोउ घट पु.

धर गृह न.; धर्मन् न.

धरउपणु जग स्त्री.

धरेउ पुरष जरठ पु.

धरेणुं अलङ्कार पु.

धसाध्णवुं क्षि (क्षय्) गण
१, परस्मै.

धी घृत न.

धेरवुं परि (उप.) + वृ.

धेला थवुं मुह ग. ४, परस्मै.

धोउ अश्व पु.

अ.

अकार चकीर पु.

अदती भूति स्त्री. अभ्युदय पु.

अद्वुं आ (उप.) + रुह ग.

१, परस्मै.

अतुराध् चातुर्य न.

13

अदनी कौमुदी स्त्री.; ज्या-
त्ता स्त्री.

अंद्र इन्दु पु.; चन्द्र पु.; च-
न्द्रमस् पु.

अमत्कारिक हथियार अस्त्र न.

अरित चरित न.

अहावुं सृह ग. १०.

अणकतो धेणि (रंग) भास्व-
रशुक पु.

अणवुं चल ग. १, परस्मै.

आकर किङ्कर पु.; भृत्य पु.

आकरभाणुस दासजन पु.

(दास पु. आकर, अने
जन पु. भाणुस).

आकरी करनार अनुजीविन्
विशे.

आप्पवुं स्वाद् ग. १, आत्मने.

आभुं चर्मन् न.

आर महिना मासचतुष्टय.

आल आचार पु.

आलवुं चर् ग. १, परस्मै.;

चल् ग. १, परस्मै.

आहना अभिलाष पु.

अित चित्त पु.

अीस विराव पु.

ओप्पा तण्डुल पु.

ओर स्तेन पु.

ओरवुं चुर (चोर) ग. १०.

ओरी चौर्य न.

છ

છતો સન્ (અસ્ ના વ. કૃ.
સત્ નું પુ. ની પ્રથમાનું
એ. વ.)

છંદ છન્દસ્ ન.; શ્લોક પુ.

છપી પ્રતિકૃતિ સ્ત્રી.

છાતી વક્ષસ્ ન.

છાયા છાયા સ્ત્રી.

છટું કરવું મુચ્ [મુચ્ચ] ગ.
૧, ૫૨૨મૈ.

છટું થયેલું મુક્ત (મુચ્ નો
ભૂ. કૃ.)

છેડો પાર પુ.

છેવટ પરિણામ પુ.

છોકરી નન્દિની સ્ત્રી.

છોકરો બાલ પુ.; ડિમ્બ પુ.;
શિશુ પુ. [ઉભય.

છોડવવું ઉત્ (ઉપ.) + ધૃ ગ. ૧,
છોડી દેવું ત્યજ્ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.;

વિ (ઉપ.) + સૃજ્ ગ. ૧,
૫૨૨મૈ.

જ.

જગત જગત્ ન.

જંગલ અટવી સ્ત્રી.; અગ્ન્ય ન.

જરાયુ ગૃધ્રરાજ પુ.

જંતુ ગચ્છત્ (ગમ્ ગ. ૧,
૫૨૨મૈ. નો. વ. કૃ.)

જનમયું જન્ [જા] ગ. ૪,
આત્મને.

જનાનપ્પાનું અન્તઃપુર ન.

જનાર ગન્તુ વિશે.

જન્મેલું જાત (જન્ નો ભૂ. કૃ.)

જમાઈ જામાત્ પુ.

જમીન ભૂમિ સ્ત્રી.

જલદી દુતમ્ અવ્યય; અચિ-
રાત્ અવ્યય; સત્વરમ્
અવ્યય.

જયું (ક્રિયાપદ) ગમ્ [ગચ્છ]
ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.; વ્રજ્ ગ. ૧,
૫૨૨મૈ.; સૃ ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.

જયું ક્રિયાવાચકનામ) ગમન ન.

જરા યશસ્ ન.

જાયક ખિલુક પુ. યાચક પુ.

જાયવું યાચ્ ગ. ૧. ઉભય.

જાણવું જ્ઞા, ભુષ્ ગ. ૧,
ઉભય.; અવ્ર (ઉપ.) + ગમ્
[ગચ્છ] ગ. ૧, ૫૨૨મૈ.

જાણે ઇવ અવ્યય.

જાત વર્ણ પુ.

જાતિ જાતિ સ્ત્રી.

જાત્રાણુ પુ. યાત્રિક પુ.

જાસુદ દૂત પુ.

જાતું જયત્ (જિ ગ. ૧,
૫૨૨મૈ. નો વ. કૃ.)

જાતાયલું અભિભૂત {અભિ
(ઉપ.) + ભૂ નો વ. કૃ.}.

જંદગી જીવિત ન.

જાભ જિઠ્ઠા સ્ત્રી.

જીભનું ટેરવું જિહ્વાય (જિહ્વા
સ્ત્રી. જીભ અગ્ર ન. ટોચ.)

જીરણુ જીર્ણ (જૂ નો ભૂ. કૃ.)

જીવ જીવ પુ.

જીવવું જીવ ગ. ૧, પરસ્મૈ.

જીવાન સ્ત્રી. પ્રમદા સ્ત્રી.

જૂઠું અનૃત ન.; અસત્ય ન.

જેથી યત્ર અવ્યય.

જે પ્રમાણે યથા અવ્યય.

જેમ યથા અવ્યય.

જો યદિ અવ્યય.

જોઈને અવલોક્ય {અવ
(ઉપ.) + લોક નો અવ્ય-
ય ભૂ. કૃ.}.

જોઈના યોજન પુ.

જોડાયેલું યુક્ત (યુજ નો ભૂ.
કૃ.), પ્રપન્ન {પ્ર (ઉપ.) +
પદ ગ. ૪ નો ભૂ. કૃ.}.

જોડો ઉપાનહ સ્ત્રી.

જોવું પશ્યત્ (દૃશ ગ. ૧,
પરસ્મૈ. નો. વ. કૃ.).

જોનાર દ્રષ્ટ વિશે.

જોવાની મહેરબાની દૃષ્ટિ-
પ્રસાદ પુ. (દૃષ્ટિ સ્ત્રી.
નજર પ્રસાદ પુ. મહેર-
બાની.)

જોવાયલું નિરૂપિત {નિ
(ઉપ.) + રૂપ નો ભૂ. કૃ.}.

જોવું દૃશ [પશ્ય] ગ. ૧,

પરસ્મૈ. ईक्ष्. ગ. ૧. આ-
ત્મને.; પ્ર (ઉપ.) + ईक्ष्.

જ્ઞાનરૂપી અમૃત જ્ઞાનામૃત ન.
(જ્ઞાન ન. જ્ઞાન અને
અમૃત ન. અમૃત).

જ્યાં યત્ર અવ્યય.

જ્યાં સુધી યાવત અવ્યય.

જ્યારે યદા અવ્યય.

ઝ.

ઝંખવું મ્મૃહ્ ગ. ૧૦. [પુ.
ઝાડ તરુ પુ.; તૃક્ષ પુ.; પાદપ
ઝુંપડું ડટ્ટજ પુ.
ઝેર વિષ ન.

ટ.

ટોટા કલિ પુ.

ટપકવું ગલ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ.

ટપકું બિન્દુ પુ.

ટેવ વ્યસન ન.

ટોણું યૂથ ન.

ઠ.

ઠગ શઠ પુ.

ઠગાશે વચ્ચક પુ.

ઠપકો ઉપાલમ્ભ પુ.

ઠરાવવું અધિ (ઉપ.) + કૃ.

ઠીક વરમ અવ્યય.

५.

अध कलङ्क पु. के न.
 अह्युं धीमत् विरो.; मेधाविन्
 विरो.
 अह्यो भाणुस प्रज पु.; प्राज
 पु.; बुध पु.
 अणी शाखा स्त्री.
 हुङ्कर वगह पु.

६.

हगलो गशि पु.
 हाङ्कपुं आवरण न.

त.

तङ्कसीर विप्रिय न.
 तङ्कावपुं लुभ ग. ४, परस्मै.
 तङ्कासपुं आ (उप.) + शंस् ग.
 १, आत्मने.
 तङ्कया लायक परिहर्तव्य विरो.
 तङ्कपुं त्यज् ग. १, परस्मै.
 तप तपस् न.
 तपपुं तप् ग. १, परस्मै.
 तपासपुं परि (उप.) + ईक्ष् ग.
 १, आत्मने.
 तपेपुं संतप्त {सम् (उप.) +
 तप् नो लू. ६.}.
 तमे भवत् सर्व.; युष्मद् सर्व.
 तस्त अचिगद् अव्यय; अन-

न्तम् अव्यय; दुतम्
 अव्यय.

तरङ्कपुं स्फुर ग. १, परस्मै.
 तरवार असि पु.; खड्ग पु.
 तरस्युं तृषित विरो.
 तत् तिल पु.
 तणाव कासार पु.; तडाग पु.
 तणावपुं पल्लव पु.
 तत्त्व तत्त्व न.
 तत्त्वज्ञानी ब्रह्मविद् पु.
 तत्पर उद्यत विशे.
 तायं थपुं शरणम् के वशम्
 साथे गमः अनु (उप.) +
 रुध् ग. ४, आत्मने.
 तारो तारक न.
 ताराज्ञो ज्यो तारागण पु.
 (तारा स्त्री. तारो अने गण
 पु. ज्यो).
 ताणपुं तालु न.
 तिरस्कार अवधीरणा स्त्री.
 तिरस्कारपुं अव (उप.) + धीर्
 ग. १०.
 तीरङ्कपु.; शर पु.; बाण पु.
 तीर्थभण्डी न्तु क्षेत्रगामिन्
 विशे.
 तुम्ह क्षुद्र विशे.
 तुह्य तुल्य विशे.
 तेन तेजस् न.; प्रभा स्त्री.
 तेऽ तीर पु.

તેથી અતઃ અવ્યયઃ તતઃ અવ્ય-
તે પ્રમાણે તથા અવ્યય. [ય.
તૈયારી સમ્માર પુ.
તોલવું તુલ્ ગ. ૧૦.
ત્યાં તન્ન અવ્યય.
ત્યાગ ત્યાગ પુ.
ત્યારે તદા અવ્યય.

થ.

થનાર } ભાવિન્ વિશે.
થવાનું }
થસ્થરવું વેપ ગ. ૧, આત્મને.
થવું મૂ ગ. ૧, પરસ્મૈ.
થરો ભવિષ્યતિ (મૂ ધાતુનું
ભવિષ્યકાળ તૂ. પુ. નું
એ. વ.).
થાકવું શ્રમ [શ્રામ] ગ. ૪,
પરસ્મૈ.
થોડું પ્રતનુ વિરોપણ.

દ.

દક્ષિણ દક્ષિણા સ્ત્રી.
દગો દેવો દુહ ગ. ૪, પરસ્મૈ.
દંડવું દણ્ડ ગ. ૧૦.
દરબાર રાજદ્વાર ન.
દરિયો ઉદધિ પુ.; સમુદ્ર પુ.
દાતાર દાતૃ વિશે.
દાસી દાસી સ્ત્રી.
દિયર દેવૃ પુ.
દિવ્ય ભગવત્ વિશે.

દિશા દિશ્ સ્ત્રી.
દીકરા તરીકે માને- } પુત્રીકૃત.
લું, દત્તક કરેલું. }
વિશે.
દીકરાના જન્મ જેવું પુત્રજન્મ-
સમ વિશે.
દીકરી આત્મજા સ્ત્રી; પુત્રી
સ્ત્રી; દુહિતૃ સ્ત્રી.
દીડલું દૃષ્ટ (દૃશ્ નો બૂ. કૃ.).
દીલગીર દુઃખિત વિશે.;
ત્રિષણ્ણ બૂ. કૃ.
દીવો દીપ પુ.
દુઃખ ક્લેશ પુ.; દુઃખ ન.; પીડા
સ્ત્રી.; વ્યસન પુ.
દુઃખ દેવું તુદ્ ગ. ૯, ઉભય.
પીડ ગ. ૧૦.
દુઃખનો દરિયો દુઃખોદધિ
(દુઃખ ન. દુઃખ અને
ઉદધિ પુ. દરિયો).
દુઃખી દુઃખિત વિશે.
દુઃખીયવું અવ (ઉપ.) + સદ્
[સીદ્] ગ. ૧, પરસ્મૈ.
દુકાળ દુર્ભિક્ષ ન.
દુનિયાં લોક પુ. સંસાર પુ.
દુષ્ટ દુષ્ટ (દુષ્ ગ. ૪, પરસ્મૈ.
નો બૂ. કૃ.).
દૂત દૂત પુ.
દેખાવડું વરતનુ વિશે.
દેણુદાર હોવું ધૃ ગ. ૧૦.

દેશણી કે જિહાણી યાત્ર સ્ત્રી.
 દેવ દિવૌકસ્ પુ.; દેવ પુ.;
 દેવતા સ્ત્રી.; મરુત પુ.
 દેવદાર દેવદાર પુ.
 દેવળ દેવકુલ ન.
 દેવોનો શિલ્પી ત્વષ્ટ પુ.
 દેશ દેશ પુ.; જનપદ ન.; ગણ
 દેહ દેહ પુ. [પુ.
 દૈત્ય અસુર પ.; ગક્ષસ પુ.;
 રક્ષસ ન.; નિશાચર પુ.
 દોડવું ધાત્ર ગ. ૧, પરસ્મૈ.
 દોરડી મ્હત્તુ સ્ત્રી.
 દોરી જવું ની ગ. ૧, ઉભય.
 દોપ કરનાર દેષ્ટ પુ.

ધ.

ધડકવું સ્મન્દ ગ. ૧, આત્મને.;
 સ્ફુર ગ. ૬, પરસ્મૈ.
 ધણી રમણ પુ.; સ્વામિન્ પુ.
 ધણીના ગુણોથી યુક્ત સ્વામિ-
 ગુણોપેત.
 ધન અર્થ પુ.; દ્રવ્ય ન.; વસુ
 ન.; વિત્ત ન.
 ધનવાન ધનભાજ વિશે.;
 ધનિક પુ.
 ધંધો વૃત્તિ સ્ત્રી.
 ધરાવું તુષ્ટ ગ. ૪, પરસ્મૈ.
 ધર્મ ધર્મ પુ.
 ધર્મશાસ્ત્રની આત્મા વિધિ પુ.

ધારણ કરવું ધૃ ગ. ૧૦.
 ધારવું ગળ ગ. ૧૦.
 ધીરજ ધૃતિ સ્ત્રી.
 ધૂળવું વેષ ગ. ૧, આત્મને.;
 કાળ ગ. ૧, આત્મને.
 ધૂળ પાંસુ પુ.; મ્હત્તુ ન.
 ધૃતગાત્રનો પુત્ર ધાર્તરાષ્ટ્ર પુ.
 ધોવું ક્ષલ (ક્ષાલ) ગ. ૧૦.
 ધોળું શ્વેત વિશે.
 ધ્યાન આધ્યાન ન.

ન.

ન આજંગાચ ઝિવું અલંકૃત-
 નીય વિશે.
 નકલ પ્રતિકૃતિ સ્ત્રી.
 નફકી એવ અવ્યય.
 નગરવાસી પૌર પુ.
 નદી નદી સ્ત્રી.
 નણુંદ નનાન્દ સ્ત્રી.
 નદી નદ પુ.; નદી સ્ત્રી.
 નમવું નમ ગ. ૧, પરસ્મૈ.;
 વન્દ ગ. ૧, આત્મને.; અભિ
 (ઉપ.) + વાદ ગ. ૧૦.
 નમસ્કાર નમસ્ અવ્યય.
 નવું નવ વિશે.
 નશીબ દૈવ ન.
 નહિ ન અવ્યય.
 નામ નામન્ ન.; અભિધાન ન.

નામે નામ અવ્યય.

નારી નારી સ્ત્રી.

નારા નાશ પુ.

નારા પામવું ધ્વંસ્ ગ. ૧,
આત્મને.; નશ. ગ. ૪,
પરસ્મૈ. [ભૂ. કૃ.]

નારા પામેલું નષ્ટ (નશ નો
નિંદવાલાયક ગર્હ્ય વિશેષણ.
નિંદવું નિન્દ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ.
નિંદા નિન્દા સ્ત્રી.

નિરાંતવાળું નિર્વૃત્તિમન્ વિશે.
નીકળવું નિર્ (ઉપ.) + ગમ્
[ગચ્છ] ગ. ૧, પરસ્મૈ.

નીધા દૃષ્ટિપ્રસાદ (દૃષ્ટિ સ્ત્રી.
નજર અને પ્રસાદ પુ.
મહેરબાની).

નીપજવું ઉદ્ (ઉપ.) + ખૂ ગ.
૧, પરસ્મૈ. નિસ્ (ઉપ.) +
પદ્ ગ. ૪, આત્મને.

નીપજવું નિર્ (ઉપ.) + મા
(નિર્મીયતે કર્મણિ૩૫.);
મૃજ્ ગ. ૬, પરસ્મૈ.

નુકશાન અપાય પુ.; અહિત ન.
નોતરવું નિ (ઉપ.) + મન્ત્ર
ગ. ૧૦, આત્મને.

ન્યાયશાસ્ત્ર ન્યાય પુ.
ન્યાયશાસ્ત્ર જાણનાર નૈયા-
યિક પુ.

નહાનું પ્રતનુ વિશે.

નહાવું અવ (ઉપ.) + ગાહ્ ગ.
૧, આત્મને.

૫.

પકડવું અવ (ઉપ.) + લઙ્
ગ. ૧, આત્મને.

પક્ષી વિહગ પુ.

પગ પાદ પુ.

પંખી પક્ષિન્ પુ.

પછી તતઃ અવ્યય; પશ્ચાત્
અવ્યય; અનન્તરમ્ અવ્યય.

પંચવટી પञ्चवटी સ્ત્રી.

પટરાણી મહિષી સ્ત્રી.

પડવું (ક્રિયાપદ) પત્ ગ. ૧,
પરસ્મૈ. [ન.

પડવું (ક્રિયાવાચક નામ) પતન

પડેલું પતિત (પત્ નો ભૂ. કૃ.).

પોતરા સન્નિધિ સ્ત્રી.

પણ અપિ અવ્યય; કિન્તુ
અવ્યય; પરંતુ અવ્યય.

પંડ આત્મન્ પુ.

પંડિત પण्डित પુ.

પત્થર અશ્મન પુ.; દૃશદ્ સ્ત્રી;

ચિલા સ્ત્રી.

પથારી શય્યા સ્ત્રી.

પરણવું પરિ (ઉપ.) + ની ગ.
૧, ઉભય. [પુ.

પરમેશ્વર જગત્કર્તૃ પુ.; ईश्वर

પરાક્રમ પરાક્રમ પુ.

પરાગ રજસ્ ન.
 પરાધીન પરવત્ વિશે.
 પરિણામ પરિણામ પુ.
 પરિશ્રલ્લ વ્રહ્મન્ ન.
 પરીક્ષા લેવી પરિ (ઉપ.) +
 ર્ક્ષ ગ. ૧, આત્મને.
 પરણો અતિથિ પુ.
 પર્વત ગિરિ પુ.; પર્વત પુ.; શિ-
 खरिन् પુ.
 પવન પવન પુ.; મરુત્ પુ.; વા-
 ત પુ.; મારુત પુ.; વાયુ પુ.
 પવિત્ર પુણ્ય ન.
 પવિત્ર કરાયલું પૂત (પૂ નો. બૂ. [કૃ.])
 પશુ પશુ પુ. [કૃ.]
 પસરવું પ્ર (ઉપ.) + સૃ ગ. ૧,
 પરરમૈ.
 પહેરેલું પરિહિત {પરિ (ઉપ.)
 + ધા નો. બૂ. કૃ.}.
 પહેલાં પુરા અવ્યય.
 પહેલું પ્રથમ વિશે.
 પહેંચેલું પ્રાપ્ત {પ્ર (ઉપ.) +
 આપ નો. બૂ. કૃ.}.
 પાંદડું પર્ણ ન.
 પાછા આવવું નિ (ઉપ.) +
 વૃત્ ગ. ૧, આત્મને.
 પાછા વળવું પરા (ઉપ.) +
 વૃત્ ગ. ૧, આત્મને.
 પાઠ પાઠ પુ.
 પાઠશાળા પાઠશાળા સ્ત્રી.

પાડા મહિષ પુ.
 પાણી ઉદક ન.; જલ ન.;
 વારિ ન.; પયસ્ ન.
 પાપ પાપ ન.
 પાપી પાપ વિશે.
 પામવું પ્ર (ઉપ.) + આપ.
 પામેલું પ્રાપ્ત {પ્ર (ઉપ.) +
 આપ નો. બૂ. કૃ.}.
 પાર પાર પુ.
 પારકું પરકીય વિશે.
 પારધી વ્યાધ પુ.
 પાવન પૂત (પૂ નો. બૂ. કૃ.).
 પાળનાર પાલક વિશે.
 પાળો પાત્તિ પુ.
 પિગળવું દુ ગ. ૧, પરરમૈ.
 પિંડ પિન્ડ પુ.
 પીડવું પીડ ગ. ૧૦.
 પીડા પીડા સ્ત્રી.; વ્યથા સ્ત્રી.
 પીવું પા [પિન્] ગ. ૧, પરરમૈ.
 (કર્મણિરપ પી).
 પુણ્ય પુણ્ય ન.
 પુણ્યશાળી પુણ્યવત્ વિશે.
 પુરુષ પુરુષ પુ.; નૃ પુ.
 પુષ્કળ પ્રભૂત વિશે.
 પુસ્તક ગ્રન્થ પુ.; પુસ્તક ન.
 પૂછડનો ટેકો પુચ્છકાવલ-
 મ્બન ન. (પુચ્છક ન. પૂછડું
 અને અવલમ્બન ન. ટેકો).
 પૂછડું લાક્ષ્ણ ન.

પૂછવું પ્રચ્છ [પૃચ્છ] ગ. ૧,
પરસ્મૈ. [કૃ.].
પૂછાયેલું પૃષ્ઠ (પ્રચ્છ નો ભૂ.
પૂજવું પૂજ ગ. ૧૦; યજ્ઞ ગ.
૧, ઉભય.
પૂજા પૂજા સ્ત્રી.
પૂજાનો સામાન અર્ધ્ય ન.
પૂજ્ય ભગવત્ વિશે.
પૂર્વનું સત્કર્મ પ્રથમસુકૃત ન.
(પ્રથમ પહેલું અને સુકૃત
ન. સત્કર્મ).
પૃથ્વી પૃથ્વી સ્ત્રી.; પૃથિવી સ્ત્રી.;
વસુધા સ્ત્રી.; ભૂમિ સ્ત્રી.;
મહી સ્ત્રી.; મેદિની સ્ત્રી.
પેઠે ઇવ અપ્યય.
પેઠેલું પ્રવિષ્ટ {પ (ઉપ.) +
વિશ્ નો ભૂ. કૃ.}.
પેદા કરનાર ધાતૃ પુ.
પેસવું વિશ્ ગ. ૬, પરસ્મૈ.
પૈડું ચક્ર ન.
પૈસો અર્થ પુ.
પોતાની ફરજ સ્વકૃત્ય ન.
પોતાનું સ્વીય વિશે.
પોતાનો સુબક સ્વવિષય પુ.
પોપટ શુક પુ.
પોષવું પુષ્ ગ. ૪, પરસ્મૈ.
પ્રકાશ પ્રકાશ પુ.
પ્રકાશવું લુત્ ગ. ૪, પરસ્મૈ.
પ્રખ્યાત યજ્ઞસ્વત્ વિશે.

પ્રતિમા મૂર્તિ સ્ત્રી.
પ્રધાન અમત્ય પુ.; સચિવ
પુ.; ધીસચિવ પુ.; પ્રકૃતિ
સ્ત્રી.
પ્રધાન મંડળી પ્રકૃતિ સ્ત્રી.
પ્રમાણ પ્રમાણ ન.
પ્રવીણ નિષ્ણાત {નિ (ઉપ.) +
સ્ના નો ભૂ. કૃ.}.
પ્રવીણતા કૌશલ ન.; પ્રાવી-
ણ્ય ન.
પ્રસન્ન પ્રસન્ન {પ્ર (ઉપ.) +
સદ્ નો ભૂ. કૃ.}.
પ્રસન્નતા અનુરક્તન ન.;
પ્રીતિ સ્ત્રી.
પ્રસિદ્ધ કરવું પ્રશ્ ગ. ૧૦.
પ્રાણી પ્રાણિન્ પુ.
પ્રાર્થના સ્તુતિ સ્ત્રી.
પ્રીતિ પ્રેમન્ પુ. ન ; પ્રીતિ
સ્ત્રી.; સ્નેહ પુ.
પ્રેમ પ્રેમન્ પુ. ન.
પ્રેરણા પ્રવર્તન ન.

ફ.

ફરકવું સ્પન્દ ગ. ૧, આત્મને.;
સ્ફુર્ ગ. ૬, આત્મને.
ફરજ ધર્મ પુ.
ફરમાવેલું વિહિત {વિ (ઉપ.)
+ ધા નો ભૂ. કૃ.}.
ફરસી પરશુ પુ.

ફરીને પુનર્ અવ્યય.

ફળ ફલ ન.

ફળઆનાર ફલાગિન્ વિરો.

ફળ રહિત નિષ્ફલ વિશે.

ફાડું દૃ (દાર) ગ. ૧૦.

ફલ કુસુમ ન.; પુષ્પ ન.

ફલવાળું પુષ્પધાગિન્ વિરો.

ફોલું પુષ્પિત વિરો.

ફકડું અસ્ ગ. ૪, પરસ્મૈ;

ક્ષિપ્ ગ. ૧. પરસ્મૈ.

ફોગટ વૃથા અવ્યય.

ખ.

ખકરો અજ પુ.

ખચાવ રક્ષણ ન.; રક્ષા સ્ત્રી.

ખચાવડું રક્ષ્ ગ. ૧, ૫-૨૨મૈ.

ખચાવાયડું રક્ષિત (રક્ષ નો ભૂ. ફૃ.).

ખરડું વત્સ પુ.

ખડાઈ મારવી પ્ર (ઉપ.) +

ગત્ ગ. ૧, આત્મને.

ખતાવડું દિશ્ ગ. ૧, ઉભય.

ખદલે આપડું પ્રતિ (ઉપ.) +

દા [યત્] ગ. ૧, ૫-૨૨મૈ.

ખડું અખિલ વિરો.

ખધે સર્વત્ર અવ્યય.

ખનાવ ભાવય (ભૂ ના પ્રેરકનું

આચાર્ય દ્વિ. પુ. ઝ્મ. ૫.)

ખખડું જલ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ.

ખરફ હિમ ન.

ખરોખરી કરવી સ્પર્ધ ગ. ૧,

આત્મને.

ખહાર વહિસ્ અવ્યય.

ખહુ મૂર્તિ વિશે.; વહુ વિશે.

ખહુ મોટું મૂયસ્ વિશે.

ખહેતર વરમ્ અવ્યય.

ખહેન મગિની સ્ત્રી.; સ્વસ્ સ્ત્રી.

ખહેન પણી સહી સ્ત્રી.

ખળ વલ ન.

ખળદ વૃષભ પુ.; વૃષ પુ.

ખળિદાન વલિ પુ.; હવિસ્ ન.

ખળેલું સંતપ્ત {સમ્ (ઉપ.) +

તપ્ નો ભૂ. ફૃ.}.

ખાગ ઉપવન ન.

ખાપ પિતૃ પુ.

ખારી વાતાયન ન.

ખાવરં ભ્રાન્ત (ભ્રમ્ નો ભૂ.

ફૃ.)

ખાળક ડિમ્બ પુ.; બાલ પુ.

શિશુ પુ.

ખાળડું દહ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ.

ખિંલાડો વિડાલ પુ.

ખીક મીતિ સ્ત્રી.

ખીકણ (સ્ત્રી) મીરુ સ્ત્રી.

ખીલે ઠેકાણે અન્યત્ર અવ્યય.

બુદ્ધિ બુદ્ધિ સ્ત્રી.; મતિ સ્ત્રી.
બુદ્ધિની રક્તિ બુદ્ધિપ્રભાવ
(બુદ્ધિ સ્ત્રી. બુદ્ધિ અને
પ્રભાવ પુ. રક્તિ).

બુદ્ધિવાન મેધાવિન્ વિરો.;
ધીમત્ વિરો.

બૂડલું નિમગ્ન {નિ (ઉપ.) +
મસ્જ્ નો ભૂ. કૃ.}.

બેટ દ્વીપ પુ.

બેભાન થવું મુહ્ ગ. ૪, ૫-
રસમૈ.

બેસવું ઉપ (ઉપ.) + વિશ્ ગ.
૧ પરસમૈ.; નિ (ઉપ.) +
સદ્ [નિષીદ્] ગ. ૧,
પરસમૈ.

બોલવાની છટા વાક્પટુતા
સ્ત્રી. (વાક્ સ્ત્રી. વાણી
અને પટુતા સ્ત્રી. હુશિ-
યારી).

બોલાવવું હે ગ. ૧, ઉભય.

બોલેલું ઉક્ત (વચ્ નો ભૂ.
કૃ.).

બ્રહ્મને બાણનાર બ્રહ્મવિદ્
વિરો.

બ્રહ્મા બ્રહ્મન્ પુ. વેધસ્ પુ.

બ્રાહ્મણ બ્રાહ્મણ પુ.

ભ

ભંગ મજ્જ પુ.

ભજવું નાદ્ ગ. ૧૦.

ભજવું મજ્ ગ. ૧, ઉભય.

ભટકવું અદ્ ગ. ૧, પરસમૈ.

ભંડાર કોશ પુ.; નિધિ પુ.

ભમરો અલિ પુ.; મધુકર પુ.

ભમવું અદ્ ગ. ૧, પરસમૈ.

ભય ભય પુ.

ભયંકર મયદ્ગુર વિશે.

ભરવું મૃ ગ. ૧, ઉભય. (મિ-
ચતે કર્મણિ રૂપ).

ભલું હિત ન.

ભાઈ ભ્રાતૃ પુ. બાન્ધવ પુ.

ભાત ઓદન પુ.

ભાર માર પુ.

ભાવવું મ્વાદ્ ગ. ૧, આત્મને.

ભીષ્માગવી ૧ ભિક્ષુ ગ. ૧,

ભીષ્મવું ૧ આત્મને.

બુજ્જ બાહુ પુ.

બુંડ કિરિ પુ.; વગદ પુ.

બૂલ આવી મદ્ [માદ્] ગ.
૪, પરસમૈ.

બેટ ઉપહાર પુ.

બેટવું કુસ્ ગ. ૪, પરસમૈ.

શ્લિષ્ ગ. ૪, પરસમૈ.

બેદવું ભિદ્.

ભોંય ભૂમિ સ્ત્રી.

ભોજન મોજન ન.

ભોમિયો માર્ગોપદેષ્ટ પુ.;

માર્ગદર્શક પુ.

મ.

મળ ગતિ સ્ત્રી.
 મઠ આશ્રમ પુ.
 મડદું શવ ન.
 મથવું યત્ ગ. ૧, આત્મને.
 મદ મદ પુ.
 મધ મધુ ન.
 મન મનસ્ ન.
 મનને કૃપ્તભામાં રાખવું તે
 મનઃસંયમ પુ.
 મનોહરનેત્રવાળી સ્ત્રી મદિ-
 ગક્ષી સ્ત્રી.
 મરણ મરણ ન.
 મરદ પુરુષ પુ.
 મરવું મૃ [મિય] ગ. ૧,
 આત્મને.
 મશ્કરીમાં હસવું ત્રિ (ઉપ.)
 + હસ્.
 મહાત્મા મહાત્મન્ પુ.
 મહાદેવ વૃષભધ્વજ પુ.
 મહિમા મહિમન્ પુ.
 મહેનત કરતી યત્ ગ. ૧,
 ઉભય. [પુ.
 મહેરબાની કૃપા સ્ત્રી.; પ્રસાદ
 મહેલ પ્રાસાદ પુ.
 મળીને મિલિત્વા (મિલ્ નો
 અવ્યય ભૂ. કૃ).
 માંડવો લતાગૃહ પુ.

માંસ માંસ ન.
 મા (સ્ત્રી.) જનની સ્ત્રી.
 માતૃ સ્ત્રી.
 મા (અવ્યય) મા અવ્યય.
 માગનાર ભિક્ષુક પુ.; યાચક
 પુ.
 માગવું યાચ્ ગ. ૧, ઉભય.
 માઠી હાલત દુર્દશા સ્ત્રી.
 માણસ જન પુ.
 માથું શિરસ્ ન.; ગીર્ષ ન.
 માનવાળી સ્ત્રી.; માનિની સ્ત્રી.
 માનવું મન્ ગ. ૪, આત્મને.;
 અનુ (ઉપ.) + રુષ્ ગ.
 ૪, આત્મને.
 માફ કરવું ક્ષમ્ ગ. ૧,
 આત્મને.
 માશી ક્ષમા સ્ત્રી.
 માપ્યાપ પિતૃ પુ. દિ. ૧.
 માર્ગ માર્ગ પુ.
 માર મારવો તડ (તાડ) ગ.
 ૧૦.
 મારવું પ્ર (ઉપ.) + હ ગ. ૧,
 ઉભય.; તડ(તાડ) ગ. ૧૦.
 માળા માલા સ્ત્રી.
 મિઠાશ માધુર્ય ન.
 મિત્ર મિત્ર ન.; વયસ્ય પુ.;
 સુહૃદ્ પુ.
 મિત્રાર્ધ મિત્રતા સ્ત્રી.
 મિથ્યા પદાર્થ અવસ્તુ ન.

मिथ्यापदार्थनी कल्पना अव-
स्वारेण पु.

भीष्म भोजापणुं प्रियवादित्व
न.

भीडुं लवण न.

भीडुं भोजनार प्रियवादिन
विशे.

मुप्य मुख्य विशे.; प्रधानतम
विशे.

मुत्पन्नामी वैयान्य न.

मुसाक्षर पान्य पु.

मुसाक्षरीना थाक अध्वखेद पु.
(अध्वन् पु. रस्तो; खेद पु.
थाक.)

मुद्धर्तनी धडी लग्नवेला
स्त्री.

मूक्युं मुच् [मुच्च] ग. १,
परस्मै.

मूक्यायलुं मुक्त (मुच् नो लू. कृ.)

मूगापणुं मौन न.

मेजवपुं प्र (उप.) + आप; अव
(उप.) + आप; अधि (उप.)

+ गम् [गच्छ] ग. १,

परस्मै.; लम् ग. १,

आत्मने.; विद् [विन्द]
ग. १, उभय.

मेजापने भाटे आपुर सङ्ग-

मोत्सुक विशे.

मैत्री स्नेह पु.

मोक्षलवुं प्र (उप.) + हि.

मोक्षलवुं प्रस्थापित विशे.

मोक्ष मुक्ति स्त्री.; मोक्ष पु.

मोक्षुं महत् विशे.; ज्यायस
विशे.

मोक्षि शत्रु महारिपु पु.

मोत मृत्यु पु.

मोत मयूर पु.

मोहो मुख न.

मोहो मलकावपुं स्मि ग. १,
आत्मने.

य.

यक्ष यक्ष पु.

यज करनार यजमान पु.

यत्त करयो यज् ग. १, उभय.;

आ (उप.) + ह् ग. १,
परस्मै.

यजन्तुं } यज्ञिय विशे.
यजसंयन्धी }

यन्त यन्त्र न.

याददास्त स्मृति स्त्री.

याद राप्पवुं स्मृ ग. १,
परस्मै.

युक्त प्रपन्न { प्र (उप.) + पद् ग.

४, आत्मने. नो लू. कृ. }.

योगी यति पु.; योगिन् पु.

योग्य वर्तयुक्त आचार पु.

૨.

રક્ષક રક્ષિત્ર પુ.
 રક્ષણ રક્ષણ ન. ; રક્ષા સ્ત્રી.
 રક્ષણ કરનાર રક્ષિત્ર વિશે.
 રક્ષણ કરવું રક્ષ ગ. ૧. પરસ્મૈ.
 રક્ષવું અર્થ ગ. ૧. પરસ્મૈ.
 રક્ષાયલું રક્ષિત (રક્ષ નો ભૂ. કૃ.)
 રધુરાજના વંશજ રધુ પુ.
 ય. વ.
 રંગ વર્ણ પુ.
 રંગબેરંગી વિચિત્ર વિશે.
 રચવું રચ ગ. ૧૦; પ્ર (ઉપ.)
 + ની ગ. ૧, ઉભય.
 રડવું રુદ્.
 રણભૂમિ સમરાક્ષણ ન.
 રત્ન રત્ન ન.
 રત્નરૂપ સ્ત્રી સ્ત્રીરત્ન ન.
 રથ રથ પુ.
 રમત ક્રીડા સ્ત્રી.
 રમવું ક્રીડ ગ. ૧, પરસ્મૈ.;
 રમ્ ગ. ૧, આત્મને.
 રસ રસ પુ.
 રસ્તો વર્તમાન ન.; વીથિ સ્ત્રી.
 રહેલું અધ્યુષિવસ્ વિશે.
 રહેવું વસ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ.; અધિ
 (ઉપ.) + વસ્ ગ. ૧, પર-
 સ્મૈ.
 રાંધવું પચ્ ગ. ૧, ઉભય.
 રાશ્વસ રાક્ષસ પુ.; રક્ષસ્ ન.

રાજનીતિ નીતિ સ્ત્રી.

રાજ ગજન પુ.; નૃપ પુ.; નૃ-
 પતિ પુ.; મૂળ પુ.; મૂળત્ર પુ.
 પાર્થિવ પુ.

રાજપાત્ર નૃપત્વ ન.

રાજ બનાવવાને અભિષેકુર્ણ
 {અભિ (ઉપ.) + સિચ્ નો
 હે. કૃ.}.

રાજ્ય રાજ્ય ન. [વ. કૃ.).

રાજ્ય કરવું શાસત્ (શાસ્ નો

રાજ્ય ચલાવવું શાસ્.

રાજ્યના લોભથી ખેંચાયલું

રાજ્યલોભાકૃષ્ટ.

રામની બહેન શાન્તા સ્ત્રી.

રીત રીતિ સ્ત્રી.

રચિ અભિરુચિ સ્ત્રી.

રૈયત પ્રજા સ્ત્રી.

રોગ વ્યાધિ પુ.

લ.

લઈલવું ની ગ. ૧, ઉભય.; વહ
 ગ. ૧, પરસ્મૈ.

લઈ બેસવું પ્ર (ઉપ.) + વૃત્.

લઈલેવું હ ગ. ૧, ઉભય.

લક્ષ્મી રમા સ્ત્રી.; લક્ષ્મી સ્ત્રી.

લખેલું પ્રણીત ભૂ. કૃ.; લિખિત

લંગડા લજ્જ પુ. [ભૂ. કૃ.

લડવૈયો યોધ પુ.; વીર પુ.

લગાઈયુદ્ધ ન.; યુધ્ સ્ત્રી.
 લગાઈએને સલાહ વિગ્રહ-
 સંધિ પુ.
 લઠવું યુધ્ ગ. ૪, આત્મને.
 લત વ્યસન ન.
 લશ્કરી સિપાઈ સૈનિક પુ.
 લાંબા આવરણવાળું આયુષ્મન્
 વિશે. [વ્યય.
 લાંબા વખતસુધી ચિરમ્ અ-
 લાકડી દળડ પુ.
 લાકડું કાષ્ટ ન.
 લાજ લજ્જા સ્ત્રી.
 લાજવું લજ્જ ગ. ૧, આત્મને.
 લાડુ મોદક પુ.
 લાયક થવું અર્હ ગ. ૧, પરસ્મૈ.
 લાવવું આ (ઉપ.) + ની ગ.
 ૧, ઉભય.
 લુચ્ચો લલ વિશે.; શઠ વિશે.
 લેશભાગ લવ પુ.
 લોક જન પુ.; લોક પુ.
 લોટવું લુટ ગ. ૪, પરસ્મૈ.
 લાભ લોભ પુ.
 લાભ રાખવો લુભ્ ગ. ૪,
 તથા ગ. ૧, પરસ્મૈ.

વ.

વંશ વંશ પુ.
 વખત કાલ પુ.
 વખાણ સ્તુતિ સ્ત્રી.

વખાણવું વર્ણ ગ. ૧૦.; શંસ્
 ગ. ૧, પરસ્મૈ.; શ્લાઘ્ ગ.
 ૧, આત્મને; કથ્ ગ. ૧,
 આત્મને.

વખાણવા લાયક પ્રશસ્ય વિશે.
 વચન વચન ન.; વચસ ન.
 વજ પવિ પુ.
 વધ વધ પુ.

વધવું વૃધ્ ગ. ૧, આત્મને.
 વધારે નાનું કનીયસ્ વિશે.
 વધારે મોટું જ્યાયસ્ વિશે.
 વધારે ળહાણું પ્રેયસ્ વિશે.
 વન અટવી સ્ત્રી.; અરણ્ય ન.;
 વન ન.

વનમાં રહેનાર વનવાસિન્
 વિશે.; વનૌકસ્ પુ.

વરણવું વર્ણ ગ. ૧૦.
 વરવહૂ જાયાપતી પુ. દ્વિ. વ.
 વસતું વસત્ (વસ્ નો વ. ૬.).
 વસંત વસંત પુ.
 વસવું વસ્ ગ. ૧, પરસ્મૈ.
 વસ્તુ વસ્તુ ન.

વહાણ નૌ સ્ત્રી.
 વહાણું વહ્ ગ. ૧, ઉભય.

વહેમ શઙ્કા સ્ત્રી.
 વહેમ આણવો શઙ્ક ગ. ૧,
 આત્મને.

वहीडे वहीनो दाणो व्रीहि पु.
 वणी अपि अय्यय.
 वांङ अपराध पु.
 वांङ्हे कपि पु.
 वाध व्याघ्र पु.
 वाडी उद्यान न.; उपवन न.
 वाणी वाच् स्त्री.; वाचा स्त्री.;
 वाणी स्त्री.
 वात कथा स्त्री.; वार्ता स्त्री.
 वादण मेघ पु.
 वादणनो नथो मेघजाल न.
 वायु वायु पु.; वात पु.
 वायु देवता मरुत् पु.
 वाय वायी स्त्री.
 वास वास पु.
 विभरायलुं निरस्त { निर
 (७५.) + अस् ग. ४, नो
 लू. ६. }.
 विचारलुं चिन्त ग. १०.
 विचारयलुं चिन्तित (चिन्त
 नो लू. ६.).
 विचित्र विचित्र विरो.
 विद्यार्थी शिष्य पु.
 विद्वान विद्वस् पु.
 विद्वानपलुं { विद्वत्त्व न.
 विद्वत्ता. }
 विनय विनय पु.
 विनयलुं प्र (७५.) + अर्थ ग.
 १०, आत्मने.

विना विना अय्यय.
 वियोग वियोग पु.
 विवाह विवाह पु.
 विश्व विश्व पु.
 विश्वकर्मा विश्वकर्मन पु.;
 त्वष्ट पु.
 विश्वास विश्वास पु.
 विश्वासनुं कारण विश्वास-
 कारण न.
 विसामो आवाना सय्ययथी
 विश्रामहेतोः.
 वींशजलुं परि (७५.) + वृ.
 वीजणी विद्युत् स्त्री.
 वीजलुं उज्ज ग. ६, परस्मै.
 वीद्यय लेवी आ (७५.) +
 प्रच्छ [पृच्छ] ग. १,
 आत्मने.
 वेणी कवरी स्त्री.
 वेद वेद पु.; छन्दस् न.; श्रुति
 स्त्री.
 वेद जलुनार श्रुतिमत विशे.
 वेल लता स्त्री.
 वेलाभां वेला प्रियतमा स्त्री.
 वेला कान्ता स्त्री.; गेहिनी
 स्त्री.
 वेलां प्रिय विशे.; प्रियतम
 विरो.; प्रेयस विरो.
 वेला रमण पु.; वल्लभ पु.

२१.

रांका शङ्का स्त्री.
 शालुगारुं भूष ग. १०.
 शतक शत न.
 शत्रु अरि पु.; शत्रु पु.; रिपु
 पु.; द्वेष्ट पु.
 शत्रुसाथे लज्ज शत्रुविग्रह पु.
 शरत्वे ज्वं शरणम् के वशम्
 + गम् [गच्छ] ग. १,
 परस्मै.; आ (उप.) + श्रि
 ग. १, उभय.
 शरद्वक्तु शरद् स्त्री.
 शरमावुं लज्ज ग. १, आ-
 त्मने.
 शरीर शरीर न.
 शरीरमां रहेतुं शरीरस्थ
 विरो.
 शरिआत आरम्भ पु.
 शरि करुं आ (उप.) + रम्भ
 ग. १, आत्मने.; प्र (उप.)
 + तृत् ग. १, आत्मने.
 शहेर नगर न.; नगरी स्त्री.;
 पुर न.; पुरी स्त्री.
 शास्त्री स्त्री आर्या स्त्री.
 शांत थवुं. शम् [शाम्] गं.
 ४, परस्मै.
 शांत पाडुं शान्त् ग. १०.
 शांति शान्ति स्त्री.; स्वास्थ्य न.

शास्त्र शास्त्र न.
 शाणा शाला स्त्री.
 शिक्करी प्राणी श्वापद पु.
 शिम्पवुं उप (उप.) + दिश
 ग. ६, परस्मै.
 शियाण जम्बूक पु.; शृगाल
 पु.
 शिव धूर्जटि पु.; शम्भु पु.
 शिवनुं देहं शिवालय न.
 शिशिरक्तु शिशिर पु. न.
 शिष्य शिष्य पु.
 शीणवुं शिक्ष ग. १, आत्मने.
 शुद्ध विशुद्ध {वि (उप.) +
 शुष् ग. ४, परस्मै नो ष.कृ.}
 शुद्ध शूद्र पु.
 शूरो वीर पु.
 शूरी रथ्या स्त्री.
 शाक करवा } शुच् ग. १, पर-
 शास्त्रवुं } स्मै.
 शाधवुं मृग ग. १०, आत्मने.
 मार्ग ग. १०.

२२.

संकट दुर्ग न.; वसन् न.
 संकट न.
 संकटभलु संकट न.
 संगीत संगीत न.
 संतति प्रजा स्त्री.
 संदेश संदेश पु.

संप्रमेल पु.

संपत्ति संपद् स्त्री.

संयंघ संपर्क पु.

संभवतुं जलायधे संभाव्यते

{सम् (उप.) + भू. नुं. प्रेरक

कर्मणि वर्तमान तृ. पु.

अ. व.}.

संभारतुं स्मृ ग. १, परस्मै.

संभाणतुं रक्ष् ग. १, परस्मै.

संसर्ग संपर्क पु.

संसार संसार पु. [बान्धव पु.

सगो ज्ञाति पु.; बन्धु पु;

सद्यं आखिल विशेष.

सज्ज करवी दण्ड ग. १.

सज्जन आर्य पु.

सत्कर्म सुकृत न.; सुकृति

स्त्री.; सुचरित न.

सत्कारतुं कारण पूजास्थान न.

सत्पुरुष साधु पु.

सत्य भूतार्थ न.; सत्य न.

सदाचार सदाचार पु.

सभा सभा स्त्री.; सदस् स्त्री.

न.; समाज पु.

समज भावय (भू ना प्रेरकना

आशार्थनुं द्वि. पु. अ. व.)

समजतुं बुध् ग. १, उभय.

समजतुं उप (उप.) + दिश

ग. १, उभय.

समर्थ समर्थ विशेष.

समर्थ यतुं कृष् ग. १, आ-

त्मने.

समान गणतुं समचित्त

विशेष. [अ. व.

समुद्र उदधि पु.; समुद्र पु.;

सरकतुं सृ ग. १, परस्मै.

सरकारक्येरी राजद्वार न.

सरप्पा दीलवातुं समचित्त

विशेष.

सरज्जनार. स्रष्टृ पु.

सरज्जतुं सृज् ग. १, परस्मै.

सरज्जयतुं निर्मित {निर् (उप.)

+ मा भू. कृ.}.

सरतुं सृ ग. १, परस्मै.

सरसाध करवी स्पर्ध ग. १,

आत्मने.

सरैवर कासारपु.; सरस् न.

सहियर सहचरी स्त्री.

सहेवायतुं सोढ (सह नो भू.

कृ.)

सहेतुं सह ग. १, आत्मने.

सांयो यन्त्र न.

सांभजनार श्रोतृ विशेष.

सांभजतुं (क्रियापद) श्रु.

संसता सहेतुं-यतुं शम् [शाम्]

ग. ४, परस्मै.

साक्षात् मूर्तिमत् विशेष.

साक्षी साक्षिन् पु.

साथे सह (अ०५५).

साप सर्प पु.

सारथि सव्येष्ट पु.; सारथि पु.

सारीयादनं पुण्यवत् विशेष. सुवृत्त विशेष.

साईं शुभ विशेष.; शोभन विशेष.

साईं काम शुभा कृति; शुभं चरितम् ; पराक्रम पु.; विक्रम पु.

साष्टांग नमस्कार साथे साष्टांगपातम् (सामासिक अ०५५).

सासु श्वश्रू स्त्री.

सिंह सिंह पु.

सीयुं सिच् [सिञ्च्] ग. ६, परस्मै.

सुप्न कल्याण न.; भद्र न.

सुप्नो अंश सुखलेश पु.

सुप्नी निर्वृतिमत् विशेष.; श्रीमत् विशेष.; सुखभाज विशेष.; कुशलिन् विशेष.

सुक्रावुं शुष् ग. ४, परस्मै.

सूयना निर्देश पु.

सूत्रधार सूत्रधार पु.

सूर्य रवि पु.; सूर्य पु.; सवितृ पु.

सृष्टि सृष्टि स्त्री.

सृष्टिकर्ता स्रष्टृ पु.

सेज शय्या स्त्री.

सेना सेना स्त्री.

सेनापति सेनापति पु.

सेवयुं भज् ग. १, उभय.;

सेव् ग. १, आत्मने.;

परि (उप.) + सेव ग. १, आत्मने.

से शत न.

सेनामहोर निष्क पु.

से.नुं काञ्चन न.; सुवर्ण न.

सोपतण्..... (सहचरी

सोपतमां रहेनारी) स्त्री.

सोमयज्ञ कुरावनार याज्ञिक-मांनो अंक मैत्रावरुण पु.

सोमरस } सोम पु.
सोमवक्षी }

सो मुरप्पा मूर्खशत न.

स्त्री नागी स्त्री.; ललना स्त्री.

स्थण शाला स्त्री.

स्थापेयुं विहित { वि (उप.) + धा नो भू. ६. }.

स्थिर ध्रुव विशेष.

स्नेह स्नेह पु.; प्रीति स्त्री.;

प्रेमन् पु.

स्नेह शम्भो स्निह् ग. ४. परस्मै.

स्मृति (धर्मशास्त्र) स्मृति स्त्री.

સ્વદેશ સ્વદેશ પુ.
 સ્વપ્ન સ્વપ્ન પુ.
 સ્વભાવ પ્રકૃતિ સ્ત્રી.
 સ્વર્ગ સ્વર્ગ પુ.
 સ્વસ્થતા સ્વાસ્થ્ય ન.

હ.

હણવું હન.
 હમણા અધુના (અવ્યય).
 હમેશ સદા (અવ્યય).
 હરકત અપાય પુ.
 હરણ મૃગ પુ.; હરિણ પુ.
 હરાયવું અભિભૂત {અભિ
 (ઉપ.) + મૂ નો જૂ. ૬.}.
 હરાવવું લઢૂ ગ. ૧, આત્મને.
 હરીજવું હ ગ. ૧, ઉભય.
 હલકું ક્ષુદ્ર વિશે.
 હવેલી હર્મ્ય ન.
 હસવું સ્મિ ગ. ૧, આત્મને.
 હળાહળ એર હલાહલ ન.

હાથ કર પુ.; હસ્ત પુ.; પાણિ
 પુ.; વાહુ પુ.
 હાથણી વશા સ્ત્રી.
 હાથમાં લેવું રમ્મ ગ. ૧, આ-
 ત્મને. [નાગ પુ.
 હાથી ગજ પુ.; હસ્તિન પુ.;
 હાર આવી પગ (ઉપ.) + જિ
 ગ. ૧, આત્મને.
 હાલવું કમ્પ ગ. ૧, આત્મને.
 હિત હિત ન.
 હિતકારક હિત વિશે.
 હિંમત ધૃતિ સ્ત્રી.
 હુકમ આજ્ઞા સ્ત્રી.; આદેશ
 પુ.; શાસન ન.
 હુશિયાર નિપુણ વિશે.
 હુશિયારી કૌશલ ન. પ્રા-
 વીણ્ય ન.
 હૈયું હૃદય ન.
 હોવું અસ્ ગ. ૨, પરસ્મૈ.;
 વૃત્ ગ. ૧, આત્મને.; મૂ
 ગ. ૧. પરસ્મૈ.; વિદ્ ગ.
 ૪, આત્મને.

